

TC.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİMDALI

(RUS DİLİ VE EDEBİYATI)

XIX. YÜZYIL RUS EDEBİYATINDA “GEREKSİZ İNSAN” TİPLEMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Esra Kadioğlu

Ankara-2013

TC.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİMDALI

(RUS DİLİ VE EDEBİYATI)

XIX. YÜZYIL RUS EDEBİYATINDA “GEREKSİZ İNSAN” TİPLEMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Esra Kadioğlu

Tez Danışmanı

Yard. Doç. Dr. Gamze Öksüz

Ankara-2013

ÖNSÖZ

XIX. yüzyıl, Rus edebiyatının dünya edebiyatına hem önemli yazarlar hem de okurlar tarafından merakla okunan zengin eserler kazandırdığı ve “Altın Çağ”ını yaşadığı bir dönemdir. Bu çalışmamızda XIX. yüzyıl Rus edebiyatında olduğu kadar dünya edebiyatında da önemli bir yere sahip olan edebi tiplerden ve dönemin temsilcilerinden “gereksiz insan”ı ele alarak incelemeyi hedefledik. “Gereksiz insan”, sahip olduğu yetenekleri gerçek hayata uyarlama yolunda başarısızlığa uğrayan, aklını kemiren düşünceleri gerçekleştiremeyen, bunun sonucunda da derin bir ruhsal çöküntünün içerisine düşen, bulunduğu ortama yabancılaşan ve toplumda kendisine herhangi bir yer edinemeyen insandır. “Gereksiz insan” tiplerini yansıtan karakterlerin genç olmaları, amaçsız bir yaşam sürmeleri, eylemsizlikleri, sorumluluktan kaçışları, kayıtsızlıkları, kaygısızlıkları, pişmanlıkları, tatminsizlikleri, içe kapanık oluşları, hem ruhları hem de bedenleri için işkence haline dönüşen tembellikleri ve benliklerini bürüyen can sıkıntıları ortak özellikleri arasında yer almaktadır.

Tezimizin amacı, geçmişten günümüze birçok edebiyatçının dikkatini çeken “gereksiz insan” tiplerinin tanımından başlayarak, nasıl ve ne şekilde ortaya çıktığını, XIX. yüzyıl Rus edebiyatındaki eserlere nasıl yansıdığını ve söz konusu dönem içerisinde yaratılan yapıtlarda öne çıkan “gereksiz insan” tiplerini ortaya koymaktır. Bu çalışmamızla birlikte, dönemin tarihine kısaca değinerek “gereksiz insan”ın Rus toplumunda ortaya çıkış nedenlerini, Rus edebiyatındaki yerini ve dönemin eserlerinde öne çıkan bu tiplerin gelişim süreçlerini incelemeye çalıştık.

XIX. yüzyıl Rus edebiyatında “gereksiz insan” tiplemesini tüm yönleriyle ve karakter analizleri ile birlikte irdelemeyi amaçlayan bu tezimiz, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “gereksiz insan”ın tanımını yaparak, Rus toplumunda ortaya çıkış sürecindeki siyasal, kültürel, sosyolojik, ekonomik ve psikolojik nedenleri ortaya koymayı hedefledik.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, Rus toplumunda XIX. yüzyılda baş gösteren “gereksiz insan”ın Rus edebiyatı tarihindeki yerini ve önemini ortaya koymaya çalıştık. Bunu yaparken, “gereksiz insan” teriminin ortaya çıkışına değinerek, ilk olarak hangi yazarın bu terimi kullandığına yönelik farklı görüşlere de yer vermeye çalıştık.

Tezimizin üçüncü bölümünde ise XIX. yüzyılda değerli yapıtlar veren birçok ünlü Rus yazarın “gereksiz insan” sorununu konu edindiği eserlerinde öne çıkan tiplerini inceledik. Bu bölümde XIX. yüzyıl Rus edebiyatında önemli yer edinen ve bir dönemin temsilcileri olan “gereksiz insan” tiplerinin her birine ayrı ayrı yer verdik. Eser sıralaması yaparken başkahramanların yaşadığı dönemi esas alarak kronolojik bir sıra izledik. “Gereksiz insan”ın gelişim evreleri ile toplumsal, siyasal ya da kültürel sebepler sonucunda dönüşüme uğrayışlarını incelemeye ve benliklerinde ortaya çıkan hem ortak hem de farklı özellikleri ortaya koymaya çalıştık.

Tezimizi yazma sürecinde hem Rus tarihi, hem Rus edebiyatı tarihi hem de Rus edebiyatı alanlarındaki kaynaklardan yararlandık. Söz konusu kaynaklar dilimizde oldukça az sayıda oldukları için, bu çalışmayı oluştururken Türkçe

kaynakların yanı sıra ağırlıklı olarak Rusça ile İngilizce kaynaklardan ve çeşitli internet sitelerinden faydalandık.

Tez yazım sürecinde yoğun çalıştığım dönemlerde manevi açıdan beni sürekli destekleyen sevgili aileme, bu çalışma için Rusçadan Türkçeye çeviri yaptığım zamanlarda her başvurduğumda bilgilerini ve yardımlarını benden esirgemeyen Okt. Roza KOÇKAR'a ve Marina BEKYÜREK'e yürekten teşekkür ederim.

Rus edebiyatını bana sevdiren, tez yazım sürecinde değerli vaktini bana ayırıp her aşamasında çalışmamızla titizlikle ilgilenen, her zaman beni yüreklendiren ve bana ışık tutan değerli tez danışmanım Sayın Yard. Doç. Dr. Gamze ÖKSÜZ'e gönülden gelen sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Esra KADIOĞLU

Ankara-2013

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iv
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM	
“GEREKSİZ İNSAN”IN TANIMI VE RUS TOPLUMUNDA ORTAYA ÇIKIŞI.....	3
II. BÖLÜM	
RUS EDEBİYAT TARİHİNDE “GEREKSİZ İNSAN”.....	22
III. BÖLÜM	
XIX. YÜZYIL RUS EDEBİ ESERLERİNDE ÖNE ÇIKAN “GEREKSİZ İNSAN” TİPLEMELERİ.....	33
3.1. A.S.Puşkin’in “Yevgeniy Onegin” Adlı Eserindeki Onegin.....	33
3.2. A.S.Griboyedov’un “Akıldan Bela” Adlı Eserindeki Çatskiy.....	49
3.3. M.Y.Lermontov’un “Zamanımızın Kahramanı” Adlı Eserindeki Peçorin.....	63
3.4. A.İ.Herzen’in “Suçlu Kim?” Adlı Eserindeki Beltov.....	77
3.5. İ.S.Turgenev’in “Gereksiz Bir Adamın Günlüğü” Adlı Eserindeki Çulkaturin.....	86
3.6. İ.S.Turgenev’in “Rudin” Adlı Eserindeki Rudin.....	98
3.7. İ.S.Turgenev’in “Bir Soylu Yuvası” Adlı Eserindeki Lavretskiy....	106

3.8. İ.A.Gonçarov'un "Oblomov" Adlı Eserindeki Oblomov.....	119
3.9. İ.A. Gonçarov'un "Uçurum" Adlı Eserindeki Rayskiy.....	133
3.10. İ.S.Turgenev'in "İlkbahar Selleri" Adlı Eserindeki Sanin.....	144
3.11. İ.S.Turgenev'in "Ham Toprak" Adlı Eserindeki Nejdandov.....	153
3.12. A.P.Çehov'un "Düello" Adlı Eserindeki Layevski.....	165
SONUÇ.....	175
KAYNAKÇA.....	178
TEZ ÖZETİ (TÜRKÇE).....	185
TEZ ÖZETİ (RUSÇA).....	187
TEZ ÖZETİ (İNGİLİZCE).....	189

GİRİŞ

XIX. yüzyılda büyük Rus yazarları, topluma eğilerek günlük hayatı, asilzadeleri olduğu kadar orta sınıf soylular ile sıradan halkın yaşayışlarını da eserlerinde konu edinmeye başlamışlardır. Bunun sonucunda “Altın Çağ”ın usta Rus yazarları, Puşkin ile başlayan gerçekçilik akımının büyüyle, dönemin Rusya’sının siyasal, ekonomik ve sosyal sorunlarına değinmişler ve dünya edebiyatında da ses getiren değerli eserler yaratmışlardır. Büyük Rus yazarlar etkin olarak çalıştıkları bu dönemde toplumsal konulara eğilmelerinin bir sonucu olarak eserlerinde Rus toplumunda ortaya çıkan “gereksiz insan” sorununu ele almışlar ve tüm Rus edebiyatına nüfuz edecek temsilciler yaratmışlardır. Edebiyatçıların dikkatini çeken ve XIX. yüzyıl Rus edebiyatında önemli bir yere sahip olan “gereksiz insan” tiplemesi çalışmamızın konusu olarak seçilmiştir.

Bu çalışmada, “gereksiz insan” sorununun Rus toplumunda ortaya çıkış süreci ile sebeplerini, Rus edebiyatına yeni bir terim olarak girişini, Rus edebiyatı tarihindeki önemini ve önde gelen yazarların öne çıkan “gereksiz insan” tiplemelerini ayrı ayrı incelemeyi hedefledik.

XIX. yüzyıl Rus edebiyatında A.S.Puşkin, A.S.Griboyedov, M.Y.Lermontov, A.İ.Herzen, İ.S.Turgenev, İ.A.Gonçarov ve A.P.Çehov gibi büyük yazarlar, Rus toplumunda söz konusu dönemin ilk çeyreğinde ortaya çıkan “gereksiz insan” sorununu eserlerine konu edinmişlerdir. Dolayısıyla “gereksiz insan” tiplemesi XIX. yüzyılda yazılan birçok eserde karşımıza çıkmaktadır. “Gereksiz insan” sorunu yazarlar tarafından çoğu zaman başkarakterler olarak ele alınsa da, kimi zaman yan karakter olarak da eserlerde kullanılmıştır. Çalışmamızda, XIX. yüzyıl Rus

edebiyatında “gereksiz insan” tiplerinden öne çıkanları ele almaya çalıştık. Bunlardan en önemlileri Griboyedov’un Çatskiy’i, Puşkin’in Onegin’i, Lermontov’un Peçorin’i, Herzen’in Beltov’u, Turgenev’in Çulkaturin’i, Rudin’i, Lavretskiy’i, Sanin’i, Nejdano’v, Gonçarov’un Oblomov’u ile Rayskiy’i ve Çehov’un Layevskiy’i olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızın son bölümünde on iki ayrı eseri, “gereksiz insan” tiplerini yansıtan başkarakterleri ele alarak onların benliklerinde ortaya çıkan ortak ya da farklı özellikler açısından kimi zaman karşılaştırma yoluna giderek analiz etmeyi amaçladık.

Bu tez çalışması sırasında yazarların eserlerinin orijinal Rusça metinlerini temel kaynak olarak kullandık ve incelenen konuya uygun alıntılarını Türkçeye çevirerek sunmaya çalıştık. Ayrıca konu üzerinde yorum ya da eleştiri yapan ve bilgi veren araştırmacıların görüşlerine de yer vererek anlatımımızı güçlendirmeye çalıştık.

I. BÖLÜM

“GEREKSİZ İNSAN”IN TANIMI VE RUS TOPLUMUNDA ORTAYA ÇIKIŞI

XIX. yüzyıl, Rus edebiyatının “Altın Çağ”ını yaşadığı, dünya klasikleri arasına yerleşen önemli Rus eserlerinin meydana getirildiği, yazarların olağanüstü hızlı bir şekilde olgunluk dönemine ulaştığı önemli bir çağdır. Çarlık rejimine karşı 1825 yılında gerçekleştirilen ve başarısızlığa uğrayan Dekabrist (Aralıkçılar) darbesinin ardından şiddetlenen boğucu bir baskı sonrası Rus toplumunda baş gösteren “gereksiz insan” (lišniy çelovek) olgusu, çoğu zaman politik ve edebi bağlarla bir araya gelmiş genç yazarlar kuşağının en etkin ve verimli olduğu dönemde gerçekçi eğilimlerin de ortaya çıkmasıyla birlikte dönemin önemli Rus yapıtlarında yer edinmiştir. “Gereksiz insan” Rus edebiyatına olduğu kadar dünya edebiyatına da önemli eserler kazandıran A.S.Puşkin (1799-1837), A.S.Griboyedov (1795-1829), M.Y.Lermontov (1814-1841), A.İ.Herzen (Gertsen) (1812-1870), İ.S.Turgenev (1818-1883), İ.A.Gonçarov (1812-1891), A.P.Çehov (1860-1904) gibi dönemin değerli yazarlarının yapıtlarında sıklıkla konu edindiği odak noktası haline gelmiştir. Öyle ki, XIX. yüzyıl eserlerinin dikkat çeken en önemli karakterleri olan Çatskiy, Onegin, Peçorin, Beltov, Çulkaturin, Rudin, Oblomov, Lavretskiy, Rayskiy, Sanin, Nejdano ve Layevskiy gibi kahramanlar “gereksiz insan”ın edebiyat alanında tipleştirilmesiyle yaratılmıştır.

Rus toplumunda ilk olarak 1820’li yıllarda sözü edilen, daha sonraki yıllarda da devam eden “gereksiz insan” kavramının ortaya çıkış sebepleri dönemin Rus toplumunun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısında gizlidir. XIX. yüzyıl Rus tarihine bakıldığında karşımıza 1800’lerin ilk çeyreğinde Napoleon Savaşları ile harap olmuş

bir halk ve içinde sınıf çatışmalarının yer aldığı, ayaklanmalara yönelik iç çatlamların olduğu bir devlet çıkmaktadır. Bunların bir sonucu olarak “gereksiz insanın” ortaya çıkışına devlet yönetimindeki baskı, sosyal değişim süreci, ekonomik bunalımlar, burjuva sınıfının ortaya çıkışı, eğitimdeki bozukluklar ve yeni düşünce hareketi olan nihilizmin sebep olduğu söylenebilir.

Çarların izlediği yönetim politikaları XIX. yüzyıl Rus toplumunda “gereksiz insanın” belirmesinde ve yer edinmesinde önemli rol oynamıştır. 1801-1825 yıllarında hüküm süren Çar I. Aleksandr’ın (1777-1825) yönetimi, Napoleon ile savaş öncesi ‘liberal reformlara hazırlanma dönemi’ ve savaş sonrası ‘tutucu eğilimin ağır bastığı dönem’ olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır.¹ I. Aleksandr, yönetiminin ilk yıllarında fikir birliği içinde olduğu genç aristokratlarla Rusya’da liberal bir yapı oluşturma konusunda planlar yapmıştır. Çar I. Aleksandr’ın bu sistemi oluşturma yolunda görevlendirdiği memur Speranskiy’in Çar’a monarşi çatısı altında sunduğu rapor Rus halkının özgür olması, serfliğin kaldırılması ve eski ‘kast’ usulü yerine Rus halkının ‘soylular’, ‘orta halliler’ ve ‘işçi zümre’ olmak üzere üç sınıfa ayrılması yönündedir. Ama bu plan, I. Aleksandr’ın o dönemde Napoleon ile savaş içinde olması ve daha sonra da bu tasarının yenilikçi Fransız geleneklerini Rusya’ya yerleştirme amacını taşıdığına inanması nedeniyle gerçekleşmemiştir. Yönetiminin ileriki dönemlerinde ilahi ve doğaüstü gerçeklere sezgi yoluyla ulaşmak adına dış dünya ile ilişkilerini en az düzeye indirerek kendini mistisizme kaptıran Çar I.

---

¹ B.V.Liçman (editör), **İstoriya Rossii; s drevneyşih vremyon do kontsa XIX veka**, Yekaterinburg, İzdatelstvo “SV-96”, 2001, s. 133.

Aleksandr artık liberal görüşlerini tamamen bırakmış, baskı dolu bir rejim sürmeye başlamış ve yenilikçi, hür fikirlere karşı şiddetle mücadele etmiştir.²

1812-1813 yıllarında Fransa ile yapılan Napoleon Savaşları'nın ardından Çar I. Aleksandr'ın Rus İmparatorluğu'nun devlet otoritesini güçlendirmek adına serflik sisteminin parçalanmasına yönelik çalışmaları soylu sınıfla arasını açmıştır. Bir tarafta Çar'ın bu çabalarından rahatsız olan ve kendi çıkarları için feodal baskı sisteminin devam etmesini isteyen tutucu soylular varken, diğer tarafta Avrupa'yı görüp oradaki aydınlanma kültüründen edindikleri fikirler doğrultusunda bir hukuk devleti kurmak isteyen devrimci orta sınıf soylular bulunmaktadır. Aydınlanma fikirlerini benimseyen orta sınıf soylular duygu, düşünce ve davranışlarıyla Rus toplumunda "gereksiz insan"ın ortaya çıkışında önemli rol oynamışlardır. Avrupa'da eğitim gören soylu Rus subayları ülkelerine döndüklerinde köylülerin ve halkın ne kadar ağır şartlarda yaşadığını, Rus İmparatorluğu'nun devlet yapısının ve kurumlarının Avrupa'ya göre ne kadar geri kaldığını yakından görmüşlerdir.³ Avrupa deneyimi, genç subayların Rusya'nın geri kalmışlığı ile temel hak ve kamu hayatı eksikliği konularında ciddi olarak düşünmelerine olanak sağlamış, bu nedenle dikkatlerini Avrupa'nın özgürlükçü prensiplerini izlemeye odaklamalarına yardımcı olmuştur. Bu subaylar, çocukluklarında birer soylu olarak babalarının serflerini, yüksek erdem ve duyarlılıktan yoksun birer insan müsveddesi gibi görenek

---

² A.N.Kurat, **Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1987, 2. Basım, s. 297-299.

³ N.Dejevskiy, R.Milner-Gulland, **Rusya ve Sovyetler Birliği Tarihi**, Çev. M.Çulhaoğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 1993, s. 122.

yetiştirilmişlerdir. Ancak 1812 yılında Napoleon ile savaş sırasında soylu subaylar aniden köylülerin dünyasına girmiş, onlarla yaşamış, onların yemeklerini yemiş ve sıradan askerlerin korkularını paylaşmış, hatta yaralandıklarında kimi zaman bu köylü askerlerin bilgilerine güvenmişlerdir.⁴ Çarın boyunduruğu altında yaşayan ve toprak sahibi soyluların himayesinde toprak köleliğini sürdüren köylülerin çok ağır yaşam koşulları, Avrupa'dan dönen ve serflerin hayatını yakından tanıma fırsatı bulan bu genç subayları son derece huzursuz etmiştir.

Çar I. Aleksandr'ın gittikçe şiddetlenen baskıcı rejimi bir taraftan sosyal ve ekonomik açıdan iyileşme bekleyen köylülerin ayaklanmalarına neden olurken, diğer taraftan da Avrupa'dan dönen ve açıkça eylemde bulunamayan aydın subayların çarlık rejimini devirmeyi amaçlayan gizli topluluklar kurmalarına zemin hazırlamıştır.⁵ Avrupa'da 1789-99 yılları arasında gerçekleşen Fransız Devrimi'nin köklü etkileri, 1813-14 yıllarında Rus ordusu tarafından Napoleon'a karşı düzenlenen sefer sırasında savaşa katılan asker-köylülerin Avrupa'daki yaşam tarzıyla tanışması, Rus köylülerin yaşam koşullarındaki huzursuzluğun ve toprak kölesi sayısının artması gibi etkenler genç subayları ayaklanmaya götürmüştür.⁶ Çar I. Aleksandr'ın Rus toplumunda "gereksiz insan"ın oluşmasında oldukça etkili olan

---

⁴ O.Figes, **Nataşa'nın Dansı**, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2009, s. 107-109.

⁵ T.Olcay, **19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Romantizm Üzerine**, KKEFD, S. 17, 2008, s. 370.

⁶ http://krotov.info/spravki/history_rus/19_ru/19_ru_1825_dekabr_gen_shkol.htm
(Erişim tarihi:10.07.2012).

baskı dolu yönetiminin ardından Çar I. Nikolay'ın (1796-1855) tahta çıkmasıyla birlikte genç subaylar 14 Aralık 1825 yılında Aralıkçılar (Dekabrist) İsyanı'nı gerçekleştirmiştir. Amaçları devlet yönetimini mutlak monarşi ya da feodal sisteme dayalı cumhuriyet olarak değiştirmektir. Genç liberal subaylar halkın haklarını korumak, serfliği kaldırmak ve devletin düzenini değiştirmek adına Çar'ı tahttan indirmeye kalkışmış ancak başarılı olamamışlardır.⁷ Ayaklanmanın olacağını önceden haber alan Çar I. Nikolay isyanı rahatlıkla bastırmış ve 1825-1855 yılları arasında hüküm sürdüğü dönem boyunca katı bir yönetim sürmüştür.⁸ Bu dönemde Çar I. Nikolay ilerici aydınlar gözdağı vermek üzere altı yüz kişiyi tutuklatmıştır. Aralıkçılardan aralarında şair Rıleyev'in de bulunduğu beşinin idam edilmesi, yüzlercesinin de Sibirya'ya ve Kafkasya'ya sürülmesi Rus aydınlarını derinden etkilemiştir.⁹

Aralıkçılar İsyanı'nın başarısızlıkla sonuçlanması entelektüel soyluları felakete sürükleyen bir darbe olmuştur. İsyanı gerçekleştirenlerin hepsi ya saraya bağlı ya da orta sınıf soylular ailesine mensup olduklarından Çar I. Nikolay aralarında "gereksiz insan"ın da ortaya çıkacağı bu zümreye itimat etmemiştir.

---

⁷ İ.Y.Froyanov, **İstoriya Rossii ot drevneyşih vremyon do načala XX veka**, s. 118. http://lib.aldebaran.ru/author/froyanov_igor/froyanov_igor_istoriya_rossii_ot_drevneishih_vremen_do_nachala_xx/ (Erişim tarihi: 23.07.2012).

⁸ C.Hosking, **Rossiya: narod i imperiya (1552-1917)**, Perevod s angliyskogo S.N.Samuylova, Smolensk, İzdatelstvo "Rusiç", 2001, s. 168.

⁹ T.Olcay, 2008, **a.g.e.**, s. 375.

Devlet idaresinde soylulara yer vermemiş, bürokrasi işlerinde çalışacak memurları kendisi seçmiş, devletin tüm işleriyle bizzat kendisi ilgilenmiştir.¹⁰

Çar I. Nikolay, XIX. yüzyıl Rus toplumunda “gereksiz insan”ın oluşmasındaki ekonomik sebeplerin de zeminini hazırlamıştır. Devlet adına çalışan toprak kölelerinin maddi durumlarında iyileşmeye gidilirken, Rusya’nın ticari ve endüstri alanındaki gelişimi, toprak serflğine dayalı büyük çiftlikler sistemini gittikçe işe yaramaz hale getirmiştir.¹¹ Her yurttaş devlete ait, kendisinin ve ailesinin yararı için adına tahsis edilen toprağı işleme hakkına sahip olmuştur. Çar I. Nikolay bu adımı köylülerin maddi olanaklarını iyileştirmek ve onları toprak sahiplerinin boyunduruğı altından kurtarmak amacıyla atmıştır.¹² Ancak, Çar’ın bu çabaları “gereksiz insan”ın ait olduğu soylu sınıf adına ekonomik açıdan olumsuz bir şekilde sonuçlanmıştır. I. Nikolay 1842 yılında, serflerin kullanması için onlara daha önceden belirlenen miktarlarda toprak parçasını vermeleri hususunda toprak sahibi soylularla koşullu anlaşmalar yapmıştır. 1848 yılında da, toprak sahibi soyluların altında çalışan serflere ve tüm köylülere ‘satın alma’ hakkını tanımış, serflerin toprak, ev, dükkân ve diğer taşınamayan mülkleri edinmesini sağlamıştır.¹³ Bu

---

¹⁰ O.V.Edelman, **Sledstviye po delu dekabristov**, Moskva, İzdatelskiy dom “REGNUM”, 2010, s. 18.

¹¹ A.N.Kurat, **a.g.e.**, s. 321.

¹² B.A.Vvedenskiy (editör), **Bolşaya sovetskaya entsiklopediya**, Moskva, Gosudarstvennoye nauçnoye izdatelstvo, 1952, 2. izdaniye, C.13, s. 585.

¹³ L.P.Belkovets, **İstoriya gosudarstva i prava Rossii**, Novosibirsk, Novosibirskoye knijnoye izdatelstvo, 2000, s. 77.

durum orta sınıf soyluları gerek maddi gerekse manevi açıdan olumsuz etkilemiştir. Soylular arasında başarısız darbe girişiminin ve toplumdaki konumlarının belirsizliğinin neden olduğu ruhsal bunalımlara ekonomik sıkıntılar da eklenince gelecek kaygısı baş göstermiştir. Böylece toplumda kendi yerini bulamayan “gereksiz insanın” tohumları toprağa yerleşmiştir.

Çar I. Nikolay diğer alanlarda olduğu gibi eğitimde de mutlak rejiminin baskısını sürdürmüştür. Öğretim kurumlarında ancak soyluların ve memurların çocukları orta düzeyde eğitim görmekte ve sadece onlar *gimnazyum*'lara¹⁴ alınmaktadır. I. Nikolay'ın eğitim sisteminde felsefe dersleri tamamen kaldırılırken, şu üç prensip temel alınmıştır: Ortodoksluk, mutlakiyet ve milliyetçilik. Üniversitelerin öğrenci sayıları üç yüz ile sınırlandırılarak serbestliklerine son verilmiştir. Avrupa'daki yenilikçi hareketlerin artması üzerine okullar ve üniversiteler daha sıkı bir denetim altına alınmıştır. Profesörlüğe hazırlanmak üzere bilim adamlarının Avrupa'ya gitmeleri yasaklanmıştır.¹⁵

Çar I. Nikolay edebiyatçıların ve gazetecilerin faaliyetlerinin idari açıdan kontrolünü artırmak için 1826 ve ardından 1828 yıllarında yeni sansür yasaları çıkarmıştır. Edebiyatçıların yönetimle ilgili yazılar yazmaları ve sadece olumsuz

---

¹⁴ Gimnazyum (gimnaziya), Rusya'da ilk olarak 1703 yılında açılan, matematik, tarih, coğrafya, istatistik, yabancı dil ve el işleri gibi derslerin verildiği, öğrencileri hayata ve üniversiteye hazırlayan, günümüzde lise düzeyindeki devlet okuludur.

¹⁵ A.N.Kurat, a.g.e., s. 322-335.

açından değil olumlu açıdan da olsa eleştirilerde bulunmaları yasaklanmıştır. Yazarlar, sanatçılar, kitaplar, dergiler ve gazeteler ağır sansür altında kalmıştır.¹⁶

Tarihçiler Çar I. Nikolay'ın baskıcı yönetimine rağmen, toprak köleliğini tamamen kaldırmasa da devlet adına çalışan, köylü nüfusunun yarısına yakını oluşturulan toprak kölelerinin durumu konusunda iyileştirme politikası izlediğine, yeni yasalar getirdiğine, başarılı bir para reformu gerçekleştirdiğine, endüstriyel alanda (demir yolları, buharlı gemi, telgraf) kayda değer yenilikler yaptığına işaret etmektedir.¹⁷ Aralıkçılar İsyanı'nın sonucunda Çar I. Nikolay'ın bazı adımlarıyla bu dönemde Rusya'da kapitalist sistem oluşmaya başlamış, burjuva ilişkileri gelişmiş, kapitalist üretimler yapılmış, iç pazar gelişmiş ve dış ticaret bağları güçlenmiştir.¹⁸ Böylece sosyal ve ekonomik alanda, Rus toplumunda "gereksiz insanın" ortaya çıkmasında büyük önem taşıyan bir değişim başlamıştır.

Çar I. Nikolay'ın vefatının ardından 1855 yılında Rus İmparatorluğu'nun başına getirilen II. Aleksandr (1818-1881) toprak kölelerini göz ardı etmeyen bir yönetim şekli izlemiştir. Yeni Çar köylülerin hukuki ve ekonomik anlamda özgürlük kazanmaları amacıyla serfliğin kaldırılmasına ve köylülere toprak verilmesine yönelik adımlar atmıştır. 19 Şubat 1861'de ilan ettiği manifestoyla "köylü reformunu" gerçekleştiren Çar II. Aleksandr, köylülerin toprak köleliğinden çıkmalarını ve toprak sahibi soyluların boyunduruğu altında yaşamaktan

---

¹⁶ B.V.Liçman (editör), a.g.e., s. 139.

¹⁷ E.P.İvanova, **İstoriya oteçestva: problemi, vzglyadı, lyudi**, Pskov, İzdatelstvo "PGPI", 2004, s. 123.

¹⁸ B.A.Vvedenskiy (editör), a.g.e., s. 574.

kurtulmalarını sağlamıştır.¹⁹ Böylece Rus halkı içindeki sınıflar arası uçurumun derinliği bir nebze olsun azalmıştır. Toprak sahibi soylular köylülere işlemek üzere toprak vermek durumunda bırakılmış ve böylece soyluların köylüler üzerindeki hâkimiyeti zayıflamıştır. Bu durum toprak sahibi soylu sınıfı için yine büyük manevi buhrana sebep olmuştur. Köylüler çalışıp elde ettikleri toplam üründen de pay almaya başlamış ve kendi ekonomilerinde söz sahibi olmuştur. Toprak kölesi köylülerin özgürlüklerini kazandıktan sonra zamanla maddî olanakları ve yaşam koşulları iyileşirken, soylu sınıf eski gücünü yitirmeye başlamış ve sosyolojik, psikolojik ve ekonomik açıdan bunalımlar içine düşmüştür.

Avrupa'da reform sürecinin ardından yeni düşünce hareketlerinin oluşmasıyla birlikte, Çarların engelleme çabalarına rağmen aydınlıkçı fikirler XIX. yüzyılın ortalarında Rusya'yı da etkilemiştir. Bu düşünce hareketlerinden en önemlisi nihilizmdir. Bu akıma kapılıp Rusya'daki yönetim sistemini, toplumsal düzeni ve ahlaki yapıyı reddeden kişiler ortaya çıkmıştır.

Rusya'da XIX. yüzyılda soylu sınıf açısından ortaya çıkan olumsuz değişimlerin sonucunda soylu gençlerin anne-babalarının kuşağından ve yaşadıkları toplumdaki yabancılaşma eğilimleri sadece dönemin yetiştirdiği gençlerde değil, şair ve filozoflarda da görülen ortak bir durum olmuştur. Bu durum XIX. yüzyıl Rus kültür hayatında derin izler bırakmıştır. Dönemin gençleri eski tutuma karşı çıkmış, Rusya'nın köle zihniyetine sahip olmasından bu katılığı sorumlu tutmuş ve onun yerine prensiplerini edebiyat ve sanat aracılığıyla iletmeye bakmışlardır. Pek çoğu

---

¹⁹ A.N.Bohanov, M.M.Gorinov, **İstoriya Rossii; s drevneyşih vremyon do kontsa XX veka**, www.gumer.info (Erişim tarihi: 30.07.2012).

daha dürüst bir yaşam sürdürmek amacı ile askeriye den ya da devlet görevinden istifa etmiştir. Griboyedov'un 1833 yılında yazdığı "Akıldan Bela" (Gore ot uma) adlı eserindeki Çatskiy'in de dediği gibi: "*Hizmet etmek isterdim ama kölelikten usandım.*"²⁰ Hem aile kurallarına uymakta isteksiz olan hem de devlet hizmetinin adetlerinden sıkılan XIX. yüzyıl gençleri şiir, felsefe ve içki âlemlerinde rahatlamayı tercih etmişlerdir. O dönemde âlem yapmak özgürlüğün işareti, ordu ve bürokrasinin sistemli düzenine karşı bağımsız bir ruh bildirisi olarak algılanmaktadır.²¹

XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşanan sosyal ve ekonomik değişim süreçleri günlük hayatı da etkilemiştir. Başkentte yaşayan yüksek soylu sınıf ve henüz ortaya çıkan üst burjuvazi arasında giyim-kuşam konusunda yeni Avrupa modası yayılmaya başlamıştır. Yaşam tarzı olarak Avrupa'ya özentisi duyulmuştur. Bu merak XIX. yüzyıl Rus yapıtlarındaki "gereksiz insan"ı yansıtan Onegin, Peçorin, Rudin ve Beltov gibi karakterlerde ortak özellik olmuştur. Bu yeni moda esintileri zengin soylular arasında esmektedir, ancak modayı takip etmek durumunda olmayan, küçük köy malikânelerinde memur maaşıyla ya da kısıtlı gelirleriyle geçinen toprak sahibi orta sınıf soylular da bu durumdan belli bir ölçüde etkilenmiştir.²²

Avrupa eğitimi almış orta sınıf soyluların Rus toplumuna adapte olamamaları, asillerin toprak köleliğini kaybetmemek adına ülkedeki ekonomik sıkıntıyı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları, köylü kesimle devlet iradesini kendi silahı gibi

---

²⁰ A.S.Griboyedov, *Gore ot uma*, Moskva, Detskaya literatura, 1981, s. 25.

²¹ O.Figes, *a.g.e.*, s. 111-112.

²² İ.L.Andreyev, V.A.Fedorov, *İstoriya Rossii s drevneyşih vremyon do 1861 goda*, s. 362. www.lib.ru (Erişim tarihi:06.08.2012).

kullanan soylu sınıf arasında oluşan derin uçurum ve toplumsal gelişmede yaşanan geçiş dönemi 1820-1860 yılları arasında Rus toplumunda “gereksiz insan” kavramını oluşturan etkenlerdir.²³ Çar I. Nikolay döneminde Rus toplumunda orta sınıf soylular içinde ortaya çıkan “gereksiz insan” figürü Çar II. Aleksandr döneminde de varlığını sürdürmüştür.

XIX. yüzyılın ilk yarısında meydana gelen siyasi, ekonomik ve toplumsal olaylar, ruhsal bir yorgunluğa sahip, derin şüpheleri olan, aklında kurduğu düşüncelerle onları hayata geçirme arasında ikileme düşen, aynı zamanda sosyal açıdan pasif, hayatta somut bir amacı olmayan “gereksiz insanın” zeminini hazırlamıştır. XIX. yüzyılın ilk yıllarında Rus edebiyatında yer edinen “gereksiz insan” tiplmesi, ait olduğu soylu ortamından ve Rus toplumundan yabancılaşan, entelektüel ve ahlaksal açıdan kendini üstün hisseden, her türlü sorumluluktan kaçan, düşünceleri ile davranışları arasında büyük uçurum olan sosyo-tipolojik bir edebi karakterdir.²⁴ “Gereksiz insan”, ahlaki tutumlara ve toplum hayatına uyum sağlamak üzere yeteneklerini kullanamayan edebi karaktere işaret etmek için kullanılmıştır.

---

²³ G.Öksüz, **Lermontov’un “Zamanımızın Kahramanı” Adlı Romanında Gereksiz İnsan ve Kadın Karakterlerin Önemi**, AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Türkiye, 2012, C. 1, S. 1, s. 10, http://www.avrasyad.com/Makaleler/864816166_GAMZE%20%C3%96KS%C3%99CZ.pdf (Erişim tarihi: 10.08.2012).

²⁴ A.N.Nikolyukin (glavnyy redaktor), **Literaturnaya entsiklopediya terminov i ponyatij**, Moskva, İzdatelstvo “İntelvak”, 2001, s. 486.

1800'lerin ilk çeyreğinde Rus toplumunda baş gösteren “gereksiz insan” sorunu, romantizm akımından sonra realizme, bir başka deyişle hayatı, tabiatı, insanı ve olayları olduğu gibi aktarma iddiasına yönelen yazarların Rus toplumunu gözlemlemeye eğilmeleriyle birlikte edebiyata yansımıştır. Bu dönemin yazarları, içinde buldukları toplumun günlük hayatını esas almış ve gerçekler arasında iyi-kötü, güzel-çirkin, faydalı-faydasız ayrımı yapmadan yaşamı tüm yönleriyle yansıtmaya çalışmışlardır. Realizm akımına yönelen yazarlar toplumun her katmanında ve ortamında yaşanan hayatı; sarayı ve köşkü olduğu kadar herhangi bir evi ya da bir kulübeyi; şehri olduğu kadar köyü ve bu hayatın her türlü insanını; aristokrati, ruhbanı ele aldığı gibi burjuvayı, köylüyü ve onların bin bir çeşit olaylarını da konu edinmişlerdir. Bu dönemde halkı gözlemleyen yazarların daha çok orta ve alt tabakaya mensup insanlar üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Gerçek gözlemlerin dönemin eserlerinde yer almasıyla edebiyatta *tipleşme* öne çıkmıştır. XIX. yüzyıl Rus yapıtlarında realizm akımıyla birlikte ortaya çıkan en önemli tiplerden biri “gereksiz insan” olmuştur. Tipleşen insan kendine özgü karakter nitelikleriyle belirginleşmemektedir. O, toplumu oluşturan insanlardan herhangi birisidir ve daha çok mensubu olduğu sınıfın ortak niteliklerini temsil etmektedir.²⁵

Edebiyatçı S.Kantarcioglu'nun da belirttiği gibi, XIX. yüzyılda meydana getirilen eserlerde yer alan, belirli bir zaman ve mekân ile belli bir kültür ortamı içinde bir kişinin yaşadığı değişme ve olgunlaşma sürecinin sonunda vardığı değerler, bütün dünya için değilse bile, herhangi bir toplumun bütün fertleri için

---

²⁵ İ.Çetişli, **Batı Edebiyatında Edebi Akımlar**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2011, 12.

Basım, s. 80-85.

gerçek ve geçerli olan sosyal değerlerdir.²⁶ Rus edebiyatında ‘sosyal tipler’ geleneksel gerçekçi romanla birlikte yaratılmıştır. Ancak XIX. yüzyıl Rus edebiyatının gerçekçi eserlerinde yazarların idealini somutlaştıran olumlu tiplerin yanında, onların reddettiği, toplumun yozlaşmış değerlerini temsil eden “gereksiz insan” gibi olumsuz sosyal tipler de yaratılmıştır. Gerçekçilik eğilimiyle yazılan ve oldukça sade ve basit bir yapıya sahip olan Rus eserlerinde yoğunluk en belirgin nitelik olarak karşımıza çıkarken, olaylar sınırlı bir zaman ve mekânda tek bir ilgi merkezinin, yani ana tiplene olan “gereksiz insan”ın etrafında dönmüş, yan karakterler ise, romanın başkahramanının yaşadığı ruhsal tecrübenin betimlenmesi için ve onların özelliklerini daha da pekiştirmek amacıyla kullanılmışlardır.

XIX. yüzyıl Rus edebiyatında edebi bir tiplene olan “gereksiz insan” genellikle soylu sınıfa mensup ve içinde yaşadığı toplumun yarattığı bir ürün olan simgesel bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Duygu ve düşünceleri hiçbir zaman içinde yaşadığı toplumun ahlak kurallarıyla örtüşmemiştir. Zeki, eğitilmiş ve entelektüel açıdan çevresindekilere üstün olan “gereksiz insan” kendisini her zaman yalnız ve lüzumsuz hissetmektedir. Bulduğu ortama ayak uyduramamıştır ve kendisini dünyayla değişmez bir uyumsuzluk içinde olmaya maruz bırakmıştır. Söylediği ile yaptıkları, bilinci ile iradesi, düşüncesi ile davranışları arasındaki derin

---

²⁶ S.Kantarcioglu, **Edebiyat Akımları ve Temel Metinler**, Ankara, 1993, Gazi Üniversitesi Yayınları, s. 138-140.

çelişkiler ve iç çatışmaları onu hayata uyum sağlayamama yoluna itmektir.²⁷ Kayıtsızlığı, miskin ve alaycı oluşu bu karakteri sürekli yıkıcı sonuçlara sürüklemektedir. Sosyal olumsuzluğun bir çeşit örnek abidesidir. Kendi hayatını oluşturmak zahmetine girişmeyerek ve sorumluluktan kaçarak çoğu zaman başkalarının sırtında bir parazit gibi yaşamaktadır. İmkânlı ve ayrıcalıklı yaşamının doğurduğu sonuçla kendisini etrafındakilerden üstün hissedışı her zaman iradesi altına aldığı kişileri küçümsemesine ve aşağılamasına sebep olmaktadır. Yaşamdan zevk almazken, hayatını renklendirmek adına başkalarının hayatlarına hükmetme çabasına girmektedir. Kendisini başkalarından üstün hisseden tavırlar takınmasına rağmen, aslında yaşamını sorguladığında kendi benliğinde aşağılık duygusuna kapılmaktadır. Başkaları için varlığı ile yokluğunun bir olduğu hissi ve büyük ama gerçekleştirilememiş bir potansiyele sahip olma gibi nitelikler “gereksiz insan”ın ayırt edici özellikleri arasında yer almaktadır.²⁸ Toplumun seçkin sınıfına ait olan “gereksiz insan” genellikle zamanını boş eğlencelerde harcamaktadır. Bu tarz bir yaşam biçimi onu düellolara, coşkulu partilere ve diğer yıkıcı davranışlara kadar götüren can sıkıntısını hafifletmek için çare değildir.

XIX. yüzyıl Rus yapıtlarında “gereksiz insan” mantıklı ve yararlı davranışlarda bulunamamaktadır. Bu karakter genellikle yeteneklerini körleştirmekte

---

²⁷ T.N.Osipova, **İstoriya russkoy literaturı XIX veka: uçebno-metodiçeskiy kompleks**, Gorno-Altaysk, İzdatelstvo “Gorno-Altayskiy gosuniversitet”, 2009, s. 71.

²⁸ E.Chances, **The Superfluous Man in Russian Literature**, London, The Routledge Companion to Russian Literature, 2001, s. 111-122.

ve sahip olduğu büyük potansiyeli açığa vuran vaatlerini gerçeğe dökememektedir. “Gereksiz insan”ın işlendiği eserlerde karakter mutlaka sonunda ayrılık olan romantik bir ilişki yaşamaktadır. Karakter hep aynı noktadadır, kadın kahramanlarla eşleşmekte, daha doğrusu eşleşmemekte ve “gereksiz insan” için aşk her zaman hüsrarla sonuçlanmaktadır.

“Gereksiz insan” manevi huzursuzluğun, boşluğun, paranın ve gençliğin birleşiminden vücut bulmuş bir edebi karakterdir. İçinde büyük yetenekler varken, gençliğinin verdiği güçle hayattaki görev ve sorumluluklarını yerine getirmeyi değil, aksine her şeye kayıtsız kalmayı tercih etmektedir. Kendisinde ve ruhunda özgürlüğün yer almadığını anladığı anda herhangi bir kişiye ya da yere bağlılık gösterememektedir. Turgenev’in birçok işi denedikten sonra öğretmenliğe soyunan ve daha sonra da müfettiş ile müdür kendisine müdahale ettiği için görevinden istifa eden karakteri Rudin gibi: *“Birilerini rahatsız ettim, onlar da beni bunalttılar. Ben öğrencilerime her zaman anlatılanları değil, başka şeyleri anlatıyordum; öğrencilerimin anlattıklarımın pek fazla çıkarımları olmuyordu... Gerçekleri kendim de iyi bilmiyordum. Üstelik benim için belirlenen sınırlar içinde kalmaya katlanamazdım... Beni tanırısın, bu benim zayıf noktamdır.”*²⁹ Bu özelliklere sahip olan “gereksiz insanlar”a göre içinde yaşadıkları ama uyuşamadıkları toplum onları bağımlı yapmakta ve yalnızlaşmaktadır. Dünya dönerken onu sırtından atmış gibi miskinçe oturmakta, aylak işlerle zamanını öldürmektedir. “Gereksiz insan” amaçsızca dünyayla çatışarak üstün yeteneklerini feda etmektedir. İçinde yaşadığı toplumda olup bitenlerle yakından ilgili gibi görünse de, hevesi çabuk geçmekte ve

---

²⁹ İ.S.Turgenev, **Rudin/Veşniye vodi**, Moskva, İzdatelskiy dom “Novoye vremya”, 1992, s. 118.

şumarıklığı yüzünden her şeyden hemen sıkılmaktadır. Vaatlerde bulunmaktan, vaaz vermekten, felsefe yapmaktan oldukça zevk almasına rağmen dile getirdiklerini eyleme dökmekten çekinmektedir. “Gereksiz insan” dünyaya kayıtsızdır, aşka kayıtsızdır, düzene hatta ölüme bile kayıtsızdır. Mihail Lermontov’un “Zamanımızın Kahramanı” (Geroy našego vremeni) (1840) adlı eserinde, aşkıyla yanıp tutuştuğu eşi Bela’nın ölümünden hemen sonra Peçorin’in içinde bulunduğu kayıtsızlığı Maksim Maksimiç şöyle dile getirmektedir: “ (Bela) suyu içer içmez kendini daha iyi hissetmeye başladı, üç dakika sonra da gözleri sonsuza dek kapandı. Dudaklarına ayna koyduk – buğulanmadı! Peçorin’i odadan çıkardım ve kalenin surlarına gittik; uzun süre ellerimizi arkamızda birleştirip tek kelime etmeden, bir aşağı bir yukarı yan yana yürüdük; yüzü her zamankinden farksızdı ve bu durum zoruma gitti: onun yerinde olsam acıdan ölürdüm. Sonunda gölgeye bir yere oturdu ve elindeki çubukla toprağa bir şeyler çizmeye başladı. Biliyor musunuz, insanlık gereği onu teselli etmek istedim, konuşmaya başladım; başını kaldırdı ve gülmeye başladı... Bu gülüşten ürperdim... Hemen tabut yaptırmaya gittim.”³⁰

Benliğinde yer edinen bu kaygısızlık ve kayıtsızlık “gereksiz insan”ın zamanla ruhuna işlemekte ve onu her zaman hayal kırıklığına götürmektedir. Beklentilerini karşılamayan bir dünyada yaşamak, karakterin içinde bulunduğu kötü durumu hayal kırıklığı olarak açığa vurmaktadır. Yetiştirildiği manevi koşulları, dönemin gerektirdiği şartları, baltalanmış yeteneklerini göz önünde bulundurarak “gereksiz insan”ın içine düştüğü buhranı ve müşkül durumu anlamak mümkündür.

---

³⁰ M.Y.Lermontov, **Geroy našego vremeni**, Moskva, İzdatelstvo “Russkiy yazık”, 1988, s. 58.

XIX. yüzyılda Rus soylu tabakasında görülen “gereksiz insan” sorunu toplumsal bir temel üzerine dayandırılmaktadır. F.M.Dostoyevski’nin görüşüne göre “gereksiz insan”, “rastlantısal aile” ve “rastlantısal kuşak” kavramıyla çok yakından ilgilidir.³¹ Bu terimler, geleneğin ve ahlaki yapının verimsiz toprağında yetişmiş insanlar anlamına gelmektedir. Dostoyevski’ye göre toplumdaki manevi boşluk, genellikle Batı rasyonalistlerinin fikirlerine meraklı olmakla ilintilidir. Başka bir deyişle, “rastlantısal aile”, ayakta durmaya, şüphe ve endişeyle zamanında başa çıkmaya yardım eden yüzyılların ahlaki temellerini yaşlı neslin genç nesle iletmediği geleneksel aile yapısına karşı olarak ortaya çıkmıştır.³² “Rastlantısal aile”nin yetiştirdiği her çocuk XIX. yüzyıl eserlerinde yankı bulan “gereksiz insan” olarak toplumda yer edinmeye aday olmuştur. Bu edebi tipten en ileri derecesini temsil eden, Gonçarov’un yarattığı Oblomov karakteri, kendisini başka insanlarla bir tuttuğu için uşağı Zahar’ı azarlarken bu durumu örneklendiren cümleleri sarf etmektedir: “... Çocukluğumdan beri bana bakan sen değil misin? Beni nasıl el bebek gül bebek büyüttüklerine, hem sıcaktan hem soğuktan nasıl sakındıklarına, hiçbir şeyimi eksik bırakmadıklarına, para kazanmak için bile hiç çalıştırmadıklarına, kaba işler yaptırmadıklarına şahit oldun, bütün bunları zaten

---

³¹ A.Baktıgul, *Nesluçaynoe semeystvo: rodstvo personajey T. Tolstoy i F. Dostoyevskogo*, Science Direct/Russian Literature LXVII, 2010, S. II, s. 143, doi:10.1016/j.ruslit.2010.03.001, www.sciencedirect.com (Erişim tarihi:18.07.2012).

³² B.M.Engeldart, *İdeologičeskiy roman Dostoyevskogo* (F.M.Dostoyevskiy, Stati i materialı), A.S. Dolinin (redaktör), Leningrad, 1924, C. 2, s. 69-105.

biliyorsun. Öyleyse nasıl olur da beni başkalarıyla bir kefeye koyarsın? Benim sağlığım onlarınki gibi mi? Onların katlandıklarına ben katlanabilir miyim?"³³

XIX. yüzyıl Rus edebiyatında "gereksiz insan" olarak sınıflandırılan karakterlerin yelpazesi oldukça geniştir. Onegin, Çatskiy, Peçorin, Beltov, Çulkaturin, Rudin, Oblomov, Lavretski ve Nejdandov karakterleri "gereksiz insan" portrelerinin arasında yer almaktadır. Bu karakterler dönemlerinin somut birer temsilcileridir. XX. yüzyıl Rus yazarı Abram Terts (Andrey Donatoviç Sinyavski) 1957 yılında yazdığı "Sosyalist Gerçekçilik Nedir?" (Şto takoye sotsialistiçeskiy realizm?) adlı eleştirisinde, XIX. yüzyıl edebiyatının ana karakterlerinden Onegin, Peçorin, Beltov, Rudin, Lavretski ve diğerlerinin, içlerinde asil yeteneklere sahip olsalar da hayatta kendilerine bir görev, bir amaç edinemediklerinden ve herhangi bir kimse için bir anlam taşımayacak kadar acınacak bir duruma örnek teşkil ettiklerinden dolayı genellikle "gereksiz insan" olarak adlandırıldığını yazmaktadır. Bu karakter genellikle kendi kendini analiz etmeye ve suçlamaya eğilimlidir. Hayatı gerçeğe yansıtamadığı düşünceleriyle doludur, kaderi ise hem acıklı hem de tuhaftır.³⁴

Kendi ortamına yabancılaşmış ve nesnel ya da öznel sebeplerden ötürü yeteneklerini uygulamak için bir gayesi olmayan eğitimli bireyleri tanımlamak için kullanılan "gereksiz insan" terimi Rus edebiyat eleştirmenleri ve tarihçilerinin güncel

³³ İ.A.Gonçarov, **Oblomov**, Moskva, İzdatelstvo "Russkiy yazık", 1989, s. 124.

³⁴ A.Terts, **Şto takoye sotsialistiçeskiy realizm?**, s. 16,

http://imwerden.de/pdf/abram_terz_çhto_takoe_soc_realizm.pdf (Erişim tarihi: 05.09.2012).

konusu olmuştur.³⁵ Ünlü Rus eleştirmeni N.A.Dobrolyubov'un eleştirilerinden Amerikalı edebiyat uzmanı Ellen Chances'in çalışmalarına kadar bu karakterleri sınıflandırmak için çeşitli şemalar yapılmasına rağmen "gereksizliğin" doğasını kesin bir şekilde tanımlamak güçtür. Rus edebiyatı üzerine bilimsel araştırmalar yapan Amerikalı edebiyatçı Jehanne M. Gheith'e göre önemli olan kavramın esnekliğidir ve Rus edebiyatında ve kültüründe onu sadece bir noktaya, bir davranışa, bir modele sığdırmaya çalışmak yanlıştır. "Gereksiz insan" karşıtlığının çeşitli örneklerini temsil etmektedir, ancak bu karşıtlığın dış çizgileri zamana ve politik gelişmelere göre dönüşüme uğramaktadır.³⁶ Nitekim ilk "gereksiz insan" örnekleri olan Çatskiy ve Onegin ile bu tipten son örneklerinden sayılan Oblomov arasında büyük fark vardır ve "gereksiz insan" tipten geçirdiği evrim aşamaları tezin üçüncü bölümünde ele alınacaktır.

---

³⁵ A.Kaspın, **A Superfluous Man and an Underground Man in Ostrovskij's The Poor Bride**, *The Slavic and East European Journal*, 1962, C. 6, S. 4, s. 313.

³⁶ J.M.Gheith, **The Superfluous Man and the Necessary Woman: A "Re-Vision"**, *The Editors and Board of Trustees of the Russian Review*, 1996, C.55, S. 2, s. 230.

II. BÖLÜM

RUS EDEBİYAT TARİHİNDE “GEREKİZ İNSAN”

Rus toplumunda ve edebiyatında “gereksiz insan” teriminin ilk olarak kim tarafından kullanıldığına dair farklı görüşler olduğundan, bu terimin ne zaman ortaya çıktığının tam tarihini belirlemek zordur. Rus edebiyatına “gereksiz insan” terimi ilk olarak Turgenev’in 1849 yılında yazdığı “Gereksiz Bir Adamın Günlüğü” (Dnevnik lişnego çeloveka) adlı eseri ile girmiştir.³⁷ Ancak tam olarak bu ifade kullanılmasa da sanatsal bir tipleme olarak “gereksiz insan” Rus edebiyatında daha önceki yıllarda belirmiştir.

“Gereksiz insan” terimi “Gereksiz Bir Adamın Günlüğü” adlı romanla birlikte popüler olduktan sonra geçmişe dönük olarak XIX. yüzyılın ilk dönemlerinde yazılan eserlerdeki karakterler için de kullanılmıştır.³⁸ Birçok araştırmacı bu terimin A.İ.Herzen tarafından bulunduğunu düşünmektedir. Diğer bir görüşe göre de, A.S.Puşkin “Yevgeniy Onegin”in VIII. bölümünün karalamalarında kahramanını *gereksiz* olarak şöyle nitelendirmiştir: “*Onegin’in değeri gereksiz bir şey kadardır*”.³⁹

XIX. yüzyılın başında Rus edebiyatında toplumun en temel sorunlarından biri haline gelen ve insan ile içinde yetiştiği toplumun uyumsuzluğu konusunu ele alan

---

³⁷ V.N.Thomirov, **Lişniye lyudi v proizvedeniyah İ.S.Turgeneva i A.P.Çehova**, Visnik Zaporiskogo natsionalnogo universitetu, Ukraina, 2010, S. 1, s. 84.

³⁸ E.Chances, **a.g.e.**, s. 111-122.

³⁹ H.Mc Lean, **Handbook of Russian Literature**, Victor Terras (editör.), New Haven, 1985, s. 454.

birçok eser ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında A.S.Griboyedov'un "Akıldan Bela" (Gore ot uma) (1824), A.S.Puşkin'in "Yevgeniy Onegin" (1831), M.Y.Lermontov'un "Zamanımızın Kahramanı" (Geroy naşego vremeni) (1840), A.İ.Herzen'in "Suçlu Kim?" (Kto vinovat?) (1847), İ.S.Turgenev'in "Gereksiz Bir Adamın Günlüğü" (Dnevnik lişnego çeloveka) (1849) ve "Rudin" (1856)", İ.A.Gonçarov'un "Oblomov" (1858) ile "Uçurum" (Obriv) (1869), İ.S.Turgenev'in "Bir Soylu Yuvası" (Dvoryanskoye gnezdo) (1859), "İlkbahar Selleri" (Veşniye vodi) (1872) ve "Ham Toprak" (Nov) (1877) ile A.P.Çehov'un "Düello" (Duel) (1891) adlı eserleri yer almaktadır. Böylece toplumda kendi yerini bulamamış, çevresi tarafından anlaşılamayan ve reddedilen "gereksiz insan" figürü, kendine özgü bir yazınsal tip olarak ortaya çıkmış ve gelişme göstermiştir. Bu tiplene toplumda gelişen ölçütlere göre zamanla değişim göstermiş ve yeni özellikler kazanmıştır.

Ünlü Rus eleştirmenlerden Çernişevskiy ve Dobrolyubov, makalelerinde "gereksiz insan"ın iyi eğitilmiş, kendisinden sosyal değişim sürecinde Rus halkına yol gösterecek bir öncü olması beklenen, ancak Alman idealizminin kapladığı bir sis içinde yetişmiş, etkili davranışlar sergileyemeyen, günlük işlerini bile yürütemez bir halde yaşamış soylulara mensup bir insan figürü olduğunu savunmaktadırlar.⁴⁰ "Gereksiz insan" konusunda Rus edebiyatçısı Valentin Yevgeneviç Halizev (1930) ise şöyle yazmaktadır: "*Kişilik statüsü üzerine hak iddia eden kahramanlar diğer tipleri oluşturmaktadır, ancak doğuştan çarpıcı yeteneklere ve geniş imkânlarla sahip olmalarına rağmen, kişilik sahibi niteliğinde olanları temsil etmemektedirler*".⁴¹

⁴⁰ A.Kaspın, a.g.e., s. 316.

⁴¹ V.E.Halizev, **Teoriya literaturı**, Moskva, Vısshaya şkola, 1999, s. 38.

Puşkin'in romantik kahramanlarından Onegin, Lermontov'un asi ve ateşli bir yaradılışa sahip kahramanlarından Peçorin, Turgenev'in felsefe yapmayı seven kahramanlarından Rudin ve Gonçarov'un ruhuna miskinliğin işlediği kahramanı Oblomov gibi, Rus edebiyatında "gereksiz insan" tiplemesi, yaşadığı dönemin sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel yapısına göre zamanla dönüşüme uğramakta ve benliklerinde baskın olan odak noktasına göre çeşitlilik göstermektedir. Amerikalı edebiyat bilimcisi F.F.Seeley, "gereksiz insan"ın üç ana aşamada gelişme gösterdiğini ileri sürmektedir: birinci aşamada, eğitilmiş Rusların şekle ve estetiğe önem verdiği dönemde entelektüeller ve yönetim arasındaki geniş işbirliği döneminin sonunda ortaya çıkan, genel hatlarıyla Çatskiy ve Onegin'in temsil ettiği 1820'lerin Dandy'leri⁴²; ikinci aşamada, entelektüeller ve otokrasi arasındaki uçurumu takip eden süreçte baskın iradeyi ve iblis-kahramanı karakterize eden Peçorin gibi etrafındakileri iradesiyle yöneten 1830'ların kahramanları; üçüncü aşamada ise, düşüncelerde estetiğin yer aldığı, iradenin mantık ve inziva ile yer değiştirdiği, düşünen bireyin ve entelektüellerin yeni döneminin başlangıcına denk gelen Rudin karakterinin temsil ettiği 1840'ların kahramanları yer almaktadır.⁴³

Puşkin, Lermontov ve Herzen gibi "gereksiz insan"ı konu edinen Rus yazarların eserlerinde, 1820'lerdeki, 1830'lardaki ve 1840'lı yılların başlarındaki

---

⁴² "Dandy" kelimesinin kökeni bilinmemekle birlikte, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan bu kavram İngiltere'de ve Fransa'da fiziksel görünüşü ile giyim-kuşamında moda uymaya fazlasıyla önem veren insanı tanımlamak için kullanılmıştır.

⁴³ F.F.Seeley, **From the Heyday of the Superfluous Man to Chekhov: Essays on 19th- Century Russian Literature**, Nottingham, Astra Press, 1994, s. 191.

soylu aydın çevresinden karakterler gösterilmiştir. Birçok bakımdan birbirinden farklı, ancak özünde beslediği çelişkiler ve duygular bakımından benzer olan bu “gereksiz insan” tiplerinin gösteriminde her yazar, kahramanlarının beklediklerini bulamayışlarını ve eleştirel tutumlarını, kendilerini çevreleyen yaşamdan hoşnutsuzluklarını, gerici soylular ortamına karşı durma çabalarını çizmiştir. N.A.Dobrolyubov, 1858 yılında yazdığı “Oblomovluk Nedir?” (Şto takoye oblomovşçina?) adlı makalesinde dönemin diğer eleştirmenlerinden farklı olarak, gereksiz insan tiplerinin 1820’lerdeki ve 1830’lardaki düşünsel-ahlaksal ortamı belirleyen yanlarına değil, soylu gençlerin genel yaşam koşullarınca belirlenen yanlarına, yani zayıflama, edilgenlik, yaratıcı çalışma yeteneğinden yoksunluk, halkın yaşamına karşı ilgisizlik gibi yönlerine dikkat çekmiştir. Makalenin başındaki ön bir nitelikle Dobrolyubov, Onegin’i, Peçorin’i ve Beltov’u Oblomov’a yaklaştırmış ve “gereksiz insan”ı yansıtan karakterlerdeki tüm bu nitelikleri “Oblomovluk” olarak adlandırmıştır.⁴⁴

Rus edebiyatında 1815’ten sonra Dandy’lerin ortaya çıkışı Rus toplumunun değişen psikolojisiyle ilintilidir. Bu tipler kendini beğenmişlik duygusunu, başkalarının kendisi hakkındaki düşüncelerinden rahatsızlık duymanın yeni evresini ve Rus öğeleriyle Avrupa’nın yeni sentezini temsil etmektedir.⁴⁵ 1820’leri yansıtan bu kahraman, mantıksız davranışlarının bir sonucu olarak manevi çöküntünün içine düşmüştür. Adeta kendisine tapmaktadır. Başkalarına karşı kendini yüceltmekte,

---

⁴⁴ G.N.Pospelov, **Edebiyat Bilimi**, Çev. Y.Onay, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2005, s.125-126.

⁴⁵ F.F.Seeley, **The Heyday of ‘The Superfluous Man’ in Russia**, The Slavonic and East European Review, 1952, C. 31, s. 76.

estetik unsurlarla akla, iradeye ve duyguya karşı zıt davranışlar sergilemektedir. “Dandy”liğin özünde kendine hayranlık, kendini diğerlerinden üstün hissetme ve benliğini estetiğe bürüme yer almaktadır. Estetik prensiplerin üstünlüğünün önemi hayat tarzındaki tüm ilgi alanlarında içerikten önce gelmektedir.⁴⁶ 1820’li yılların kahramanı giyim-kuşamına önem vermekte ve bir kadın kadar bakımlı olmaya özen göstermektedir. Aleksandr Puşkin, “Yevgeniy Onegin” adlı poemasında eserle aynı adı taşıyan başkahramanın dış görünüşüne ve titizliğe ne kadar önem verdiğini I. bölümün XXIV. mısrasında şu dizeleriyle betimlemektedir:

*“İstanbul pipolarında kehribar,
Masada porselen ve bronz,
Hoş hislerin hazzını veren,
Parfüm, kesme kristal şişede;
Taraklar, tırnak törpüleri çelikten,
Hem düz, hem de eğri makaslar,
Ve bin bir çeşit fırça,
Hem tırnaklar hem de dişler için.”⁴⁷*

1820’lerin kahramanı eski düzenin aydın bir eleştirmeniyken, 1830’ların kahramanı, Çar I. Nikolay’ın yoğun despot ortamına tepki gösteren Peçorin gibi sıkı bir isyancıdır. Peçorin’de ve neslindeki baskınlık, iktidar arzusudur. Mahvoluşlarını izleyenlerin üzerinde kurdukları ısrarcı hâkimiyetin hazzına varmak için gereksiz yere başkalarının hayatına rahatça müdahil olma dürtüsüdür. Seeley’in düşüncesine

---

⁴⁶ a.g.e., s. 98.

⁴⁷ A.S.Puşkin, **Yevgeniy Onegin (Roman v stihah)**, Moskva, İzdatelsvo “Atrium”, 1991, s. 23.

göre bu davranış ve kendisine yönelik yerinde ve eleştirel yaklaşım farkındalığı 1830'ların kahramanı Peçorin'i 1820'lerin kahramanı Onegin'den ayırmaktadır. Onegin'de "estetik", Peçorin'de ise "irade" olarak karşımıza çıkan manevi odak, 1840'ların kahramanı Rudin'de "entelektüel" ya da "akıl" olarak dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm 1840'ların kahramanının dış dünyaya müdahalede bulunmasına engel teşkil etmiştir.⁴⁸ Onegin, kaderinin peşinden koşan muazzam bir boşluğun içine düşmüştür. Peçorin için bu boşluk daralmaktadır; insanlar ve olaylar onun üzerinde kalabalık yapmaktadır. Bu boşlukta tamamen kısıtlanmış olan Rudin ise düşüncelerine sığınmıştır. Rudin'in kendi müşkül durumuna, edilgenliğine, iyimser düşüncelere kapılışına nüfus etmekten yoksun oluşu, Oblomov'a ve Çehov'un karakterlerine doğru giden bir yola girmesine sebep olmuştur. Oblomov karakteri ise "gereksiz insan"ın doruk noktası olmuştur. Oblomov'un öncelleri Onegin, Peçorin ve Rudin estetiğin, iradenin ve aklın vücut bulmuş hali iken, Oblomov benliğinde iki zıt kutba bölünmüştür. Çalışmaya hevesi ile bir bitki gibi hareketsiz yaşamaya olan eğilimi arasında kalmaktan usanmıştır. Olumlu yönlerinden sayılabilecek nitelikler olan alçakgönüllülüğü ve uysallığı Oblomov'u kibrin ve baskın olma dürtüsünün çeşitli derecelerini sergileyen Onegin, Peçorin ve Rudin'den açık bir şekilde ayırmaktadır. Oblomov'un iç güzelliği üzerine romanın Avrupa'yı temsil eden karakteri Ştolts bir zamanlar Oblomov'a âşık olan Olga'ya şunları söylemektedir: "*Onda sevdiğin şey zekâdan daha değerli bir şeydi; dürüstlük, vefalı bir kalp. Bu zenginlik onun yaradılışına özgü ve içindeki hazineyi hayat boyu sapasağlam taşıdı. Sıkıntılardan yorgun düştü, soğudu her şeyden, uyudu, sonunda*

---

⁴⁸ F.F.Seeley, 1994, **a.g.e.**, s. 191.

yaşayan bir ölü gibi, hayal kırıklığına uğradı ve yaşama gücünü yitirdi, ama dürüstlüğünü ve sadakatini kaybetmedi."⁴⁹

Rus edebiyatında ele alınan "gereksiz insan"ı yansıtan çeşitli karakterler temsil ettikleri sorunun siyasi, ekonomik ve sosyolojik odaklı kültürel ölçütlerine dikkat çekmektedir. "Gereksiz insan" önceleri tümüyle güçlü bir akla sahip değilken, sonradan karakterin gelişim göstermesiyle birlikte olağanüstü güçlü bir iradeye sahip bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özellik son derece ironiktir. Ruhunun sığ oluşu "gereksiz insanın" iradesi için sağlam olmayan bir yola sapacağını ve sergilediği eylemlerin onu makul bir sonuca götürmeyeceğini kesinleştirmiştir. Turgenev'in eser ile aynı adı taşıyan karakteri Rudin, Natalya ile evlenmelerine sevgilisinin annesinin karşı çıkması nedeniyle hiç savaşımadan iradesini bastırarak zayıf ruhuyla bu durumu kabul etmektedir. Onunla evlenme konusundaki niyetini Natalya'ya şöyle itiraf etmektedir: "*Kadere boyun eğmek gerek, diye devam etti Rudin. Elden ne gelir! Bunun ne kadar acı verici, ağır, dayanılmaz olduğunu çok iyi biliyorum; ama bir düşünün Natalya Alekseyevna, fakirin biriyim ben... Aslında, çalışabilirim; ama zengin bir adam bile olsaydım ailenizden zorla koparılmaya, annenizin öfkesine katlanabilir miydiniz? Hayır, Natalya Alekseyevna; bunun üzerine düşünmeye bile gerek yok. Öyle görünüyor ki, birlikte yaşamak kaderimiz değilmiş, hayalini kurduğum o mutluluk benim için değilmiş!*"⁵⁰

⁴⁹ İ.A.Gonçarov, 1989, a.g.e., s. 488.

⁵⁰ İ.S.Turgenev, 1992, a.g.e., s. 83.

“Gereksiz insan”ın eylemlerinin aşırı serbestliği onun kendi sonunu getirmiş ve herhangi bir şeyi amaç edinmekten yoksun kılmıştır. Gonçarov yarattığı karakteri Oblomov için şunları yazmaktadır: *“Oblomov’un kendisi, rahatlığın, dinginliğin, huzur veren sessizliğin tam ve doğal bir yansımasıydı. Sürdürmeye alıştığı hayatını gözden geçirip derinden düşünürken, bir bey olarak yaşamak için umut ışığı olmasa da, en sonunda kendi köyünde köylülerin ve çalışanlarının arasında tasasız bir hayat sürmeye ve gidecek yer aramanın, yaşamında yapacak bir şey bulmanın, ulaşacak bir amaç edinmenin gereksiz olduğuna karar verdi.”*⁵¹ Böyle bir iradeyle Oblomov, keyfi isteklerine ulaşmak adına özgürlüğünü savunmaktadır. “Gereksiz insan”ın dürtülerinde tutarsızlık hüküm sürdüğü için eylemleri de giderek karmaşıklaşan bir doğrultuda gitmektedir. Zamanla tutarsız dürtüleri acı bir kaygısızlığa dönüşmektedir. Her yeni olayda “gereksiz insan” çökmüş yaradılışının daha da farkına varmakta ve Oblomov karakterinde olduğu gibi kararsızlığın bedelini ödemektedir: *“Eğer hayal gücü yeniden alevlenirse, unutulmuş anılar, gerçekleştiremediği hayalleri canlanıp önüne çıkarsa, hayatını başka türlü yaşamak yerine böyle harcamanın verdiği huzursuzluk vicdanını sızlatırsa uykuları kaçar, gece uyanıp yatağından sıçrar, kimi zaman da mutsuz hayatının bilincine varmanın verdiği acıyla, kadri bilinmemiş bir ölüye ağlar gibi, parlak bir umuttan yoksun oluşun soğuk gözyaşlarına boğulurdu.”*⁵² Nispeten mutluluğa karşı olan kini, içinde

---

⁵¹ İ.A.Gonçarov, 1989, a.g.e., s. 493-494.

⁵² a.g.e., s. 494.

bir sığınmacı gibi yaşadığı, benliğine zıt dünyanın kendini kandıran sakinlerine karşı gelişmektedir.⁵³

“Gereksiz insan”ın konu edinildiği XIX. yüzyıl Rus edebi eserleri incelendiğinde, Puşkin’in kahramanı 1820’lerin *dandy*’si Onegin’de olduğu gibi, uçarılığın, hovardalığın, dünyeviliğin ve bıkkınlığın duygusal özellikler olarak ağır bastığı görülmektedir:

“Balonun gürültüsünden yorgun düşmüş,

Sabahı geceye dönüştürerek,

Rahatça uyur mutluluğun gölgesinde,

Eğlencenin ve ihtişamın çocuğu,

Öğleden sonra uyanır ve yeniden,

Tekdüze ve renkli hayatını

Sürer sabaha kadar,

Yarın ise dünün aynısı.

Ama mutlu mu benim Yevgeniy,

Özgür, en güzel yaşlarında

Parlak zaferlerin arasında,

Gündelik hazların içinde?

Şölenlerin içinde boş yere mi

İhtiyatsız ve sağlıklıydı?”⁵⁴

---

⁵³ K.Hamren, **The Eternal Stranger: The Superfluous Man in Nineteenth-Century Russian Literature**, Liberty University School of Communication Master of Arts in English, 2011, UMI Number: 1491811, s. 19.

XIX. yüzyıl Rus yapıtlarında “gereksiz insan” duygusallığa eğilimlidir, özellikle de kendine acıma konusunda abartılı duygular içine girmektedir. Bir edebiyat tiplemesi olarak “gereksiz insan”ın diğer bir karakteristik özelliği ise 1820’lerin kahramanı Çatskiy’in yerleşik devlet düzenini yargıladığı şiddetli eleştirilerinde varlığı hissedilen, 1830’ların kahramanlarında da gizlenmiş olan yurttaşlık duygusudur.⁵⁵ Aleksandr Sergeyeviç Griboyedov’un 1824 yılında tamamladığı, ancak 1833’te Rus okuyucusuyla buluşan “Akıldan Bela” adlı şiirsel oyununun “gereksiz insan” tiplemesi olan Çatskiy’in vatanseverliği, eserdeki diğer bir karakter Famusov ile girdiği tartışmada oldukça açık bir şekilde görülmektedir:

*“Ey devlet büyükleri, gösteriniz neredede,
Bizim örnek almamız gereken insanlar?
Çalıp çırparak zengin olanlar mı?
Arkadaşları ve akrabaları sayesinde
Mahkûm edilmekten paçayı sıyıranlar mı?
Görkemli meclis odalarında,
Şölenler ve ziyafetler düzenleyenler mi yoksa.
Bütün bunlar geçmişin yüzkarası yönleri.”⁵⁶*

Puşkin ve Lermontov, Onegin ve Peçorin karakterlerinde gerici Rus yaşam tarzına karşı oluşan düşünsel-siyasal hoşnutsuzluğu yansıtmışlardır. Turgenev’in “Bir Soylu Yuvası” adlı eserindeki “gereksiz insan” tiplemesi olan Lavretski de en

---

⁵⁴ A.S.Puşkin, a.g.e., s. 31.

⁵⁵ F.F.Seeley, 1952, a.g.e., s. 103.

⁵⁶ A.S.Griboyedov, a.g.e., s. 35-36.

başta, Rusya'ya ve Rus halkına karşı yurttaşlık görevine uyma duygusunu açığa çıkarmıştır.⁵⁷

1846 yılında yayımlanan "Suçlu Kim?" (Kto vinovat?) adlı romanında A.İ.Herzen, karakteri Beltov'un devletine ne kadar bağlı olduğunu, eserdeki rüşvetçi bir memurun Beltov hakkındaki düşünceleriyle satır aralarında okuyucuya hissettirmektedir: *"İşi bilen insan bir bakışta anlaşılır; aslında kendi kendime ilk başta, 'Saf biri değil, yükselebilir, bu işlere pek alışkın değil, ama zamanla alışır...' diye düşünmüştüm, ama üç ay geçti halen saçma şeylerle uğraşıyor, aman yarabbi, sanki babasını kesiyorlar, o da kurtarmaya çalışırcasına hiddetleniyor,- nereye varacak böyle? Bu türden gençleri çok gördük, bu ne ilk ne de son, bunların hepsi lafta: "Yolsuzluğun kökünü kazıyacağım!" filan. Ama sorsan yolsuzluk nedir, nasıl yapılır bilmezler..."*⁵⁸

XIX. yüzyıl eserlerinde, "gereksiz insan" tiplmesi uzun bir süre Rus yazarların üzerinde durduğu ortak bir konu olmuştur. Toplum tarafından reddedilen ya da toplumu kendisi reddeden bu karakter XIX. yüzyıl yazarlarının hayallerinin bir ürünü değildir. "Gereksiz insan" dönemin yapıtlarında toplumsal düzendeki buhrana ve Rus toplumunun manevi yaşantısındaki hastalıklı duruma işaret etmek için ele alınmış gerçek bir karakterdir.

---

⁵⁷ G.N.Pospelov, a.g.e., s.119.

⁵⁸ A.İ.Herzen, **Kto vinovat?**, s. 49, www.lib.ru (Erişim tarihi: 08.09.2012).

III. BÖLÜM

XIX. YÜZYIL RUS EDEBİ ESERLERİNDE ÖNE ÇIKAN “GEREKSİZ İNSAN” TİPLEMELERİ

3.1. A.S.Puşkin’in “Yevgeniy Onegin” Adlı Eserindeki Onegin

Rus gerçekçi edebiyatının kurucusu olarak kabul edilen büyük yazar Aleksandr Sergeyeviç Puşkin (1799-1837), başyapıtı haline gelen eseri “Yevgeniy Onegin”i 1823 yılında yazmaya başlamış, üzerinde yedi yıl boyunca çalışarak 1830 yılında tamamlamıştır. Rus toplumunun bir çeşit ansiklopedisi sayılan bu eser, “*abab cc dd effe gg*” uyak şeması ve hece sayısına bağlı her biri on dört dize olan 366 kıta ve 8 bölümden oluşan şiir şeklinde yazılmış bir romandır. Puşkin, eseri hakkında yakın arkadaşı ve aynı zamanda şair ve eleştirmen olan Knez P.A.Viyazemskiy’ye (1792-1878) şunları yazmıştır: “*Ben roman yazmıyorum, şiir-roman yazıyorum, aralarında cehennemi bir uçurum kadar fark var.*” Puşkin, sınıf arkadaşı Rus şair A.A.Delvig’e (1798-1831) şöyle yazmıştır: “*Öyle yeni bir şiir yazıyorum ki, hep gevezelik dolu.*”. Aynı eserle ilgili olarak, yakın arkadaşı A.İ.Turgenev’e (1784-1845): “*Yeni bir şiir yazıyorum, içimi, huncumu döküyorum. Daha şimdiden iki bölümü bitti.*”, kardeşine ise: “*Bu benim en güzel eserim...*” diye bahsetmiştir.⁵⁹ Tatyana’nın soylu ve zengin Onegin’e âşık olup karşılık bulamaması ile hayal kırıklığına uğramasının ardından, Onegin’in de Tatyana’ya tutulması ve onun artık evli olmasıyla hüsrana uğraması şeklinde sonuçlanan ve sade bir olay örgüsü üzerine temellendirilen, ancak eserin yazıldığı dönem olan XIX. yüzyılın 20’li yıllarındaki

⁵⁹ H.Troyat, **Rus Klasikleri İçin Yardımcı Eserler 2; Puşkin 1.** Çev. O.Pelteck, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s. 386-387.

Rusya'nın toplumsal hayatını ustaca yansıtmaları bakımından büyük önem taşıyan bu eser Puşkin'in üstün dehasının bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Usta yazar Aleksandır Sergeyeviç Puşkin "gereksiz insan"ı temsil eden başkahramanı Yevgeniy Onegin'i henüz eserinin girişinde okuyucuya tanıtmaktadır. Onegin, devlet hizmetinde 'seçkin ve soylu' bir memur olarak görev yapan, yılda üç balo verip sonunda da iflas eden bir babanın oğlu olarak Petersburg'un Neva kıyısında dünyaya gelmiş ve Fransız eğitimcilerin elinde şımarık bir şekilde yetiştirilmiştir. Gençlik çağında ise saçını son moda göre tıraş ettirip bir Londra *dandy*'si gibi giyinen ve vakti gelince de sosyeteye giren bu delikanlı, Fransızca'yı çok iyi konuşup yazmakta, baloların vazgeçilmez dansı olan mazurkayı rahat oynayabilmekte ve doğal bir tavırla reverans yapabilmektedir.⁶⁰ Yevgeniy Onegin ölüm döşeginde can çekişen zengin amcasına miras hatırına bakmak için onun yanına Petersburg'a gelir. Ama balolarda, davetlerde sık sık boy gösterir ve çapkınlık yapar. Çevresi tarafından ukala sayılan, bilgiç bir yapısı ve sivri nokteleri olan Onegin hava atmaya oldukça sever ve hedefinde hanımlar vardır. Bir süre sonra yaşlı amcası ölür, yüklü mirası da yeğeni Yevgeniy'e kalır. Ancak Onegin yaşadığı hayattan ve eğlenceden çabuk sıkılmıştır. Çalışmak ise hiç ona göre değildir ve sürekli zaman öldürmektedir. Amcasının eski görkemli salonlara sahip köy evi ona kalır ama Onegin bu çiftliğe bakıp karşısında esnemektedir. Zengin ve yakışıklı bir sosyete delikanlısı olan Lenskiy ile Onegin'in tanışma günü gelip çatar. İlk başlarda birbirlerini sığ bulsalar da Onegin ile Lenskiy sıkı dost olurlar. Onegin etrafındaki kişilerce Petersburg sosyetesinin güzel, akıllı ve aynı zamanda bir ceylan gibi ürkek

---

⁶⁰ A.Behramoğlu, **Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001 (a), s. 189.

olan genç kıızı Tatyana'ya damat biçilir. Dedikodulara kendini kaptıran, saf ve temizliğin sembolü Tatyana ise Onegin'e çoktan âşık olmuştur. Aşk acısı çekmeye dayanamayan Tatyana, Onegin'e mektup yazarak duygularını sevdiğine itiraf eder. Ancak Tatyana'nın mektubuna Onegin'den cevap bile gelmez. Mektubu aldıktan bir süre sonra Tatyana ile buluşan Yevgeniy üzgün ve aşka uzaktır; evlenmek niyetinde olmadığını, ancak eş olmaya, bir yuva kurmaya, baba olmaya karar verirse ve bunu arzu ederse Tatyana'yı seçeceğini dile getirir. Bir balo akşamı Lenskiy'in Tatyana'ya kur yapması üzerine Onegin onları kıskanır ve intikam almak için Lenskiy'in âşık olduğu Olga'ya yakınlaşır. Bunun üzerine iki dostun arası sonsuza dek açılır. Olga'yı çok kıskanan Lenskiy, Onegin'e ateş püskürerek onu düelloya davet eder. Onegin'in düelloyu reddetmesi, bu dönemde bir gurursuzluk işareti sayıldığından, mümkün değildir. Olga'nın kendisini sevdiğini düello öncesi anlayan Lenskiy geri adım atmak için artık çok geç kalmıştır. Yapılan düelloda Lenskiy arkadaşı Onegin tarafından vurulur. Lenskiy'in defnedilmesinin ardından pişman ve suskun olan Yevgeniy başını alıp uzaklara gider.

Sevdiğini kaybeden Olga ise perişan olmuştur, ama Lenskiy ve Onegin için kalbi ikiye bölünmüştür. Olaylara karşı koyamayan Tatyana'nın gençliği de solup gitmektedir. Ailesi Tatyana'yı Moskova'ya göndermiş ve oradaki teyzeleri onu bir başkasıyla evlendirmeye karar vermiştir. Sonunda Tatyana ünden, rütbeden ve paradan yana hiçbir sıkıntısı olmayan yakışıklı bir Prensle evlendirilir. Kendisini gezmeye vermektен yorulup Moskova'ya dönen Onegin ise eski bir arkadaşı olan Prens'in Tatyana ile evlendiğini görünce büyük bir şaşkınlık içine düşer. Tatyana da Onegin ile aynı ortamda olmaktan dolayı şaşkın ve heyecanlıdır ancak sakin olmaya gayret göstermektedir. Yevgeniy'in soğuk ve tembel yüreği Tatyana'nın aşkıyla

tekrar titremeye başlamıştır. Onegin, ilgisini davetlerde eksik etmediği, aklından hiç çıkarmadığı Tatyana'sına yazdığı mektubunda, ona âşık olduğunu, her şeyden pişman olduğunu ve Lenskiy'i de kendisinin öldürdüğünü itiraf eder. Mektubu okuyunca gözyaşlarına boğulan Tatyana, başkasıyla evli ve de kocasına ait olduğunu hatırlatarak ayaklarına kapanan Onegin'i kaderine terk eder:

“Sizi seviyorum (Neden saklayayım?),

Ama başka biriyle evlendirildim;

Ömrüm boyunca da ona sadık kalacağım.”⁶¹

XIX. yüzyılın ortalarında dünya edebiyatı sahnesinde dikkat çekmeye başlayan Rus gerçekçi romanının bir örneği olarak “Yevgeniy Onegin”, Avrupa ve dünya edebiyatının bir parçası haline gelmiştir. Eserde kahramanların psikolojisi ile karakterleri meydana getiren çevre doğal bir bütünlük içinde verilirken, kahramanların bireysel ve toplumsal yanlarını ortaya çıkaran olaylar dizisi arka plana atılmıştır. Puşkin için, çevre araştırması yapılmadan, tarihsel açıdan bir çalışma gerçekleştirilmeden ve toplumun sosyal yönleri açıkça ortaya konulmadan bir karakter çözümlemesi yapmak mümkün değildir. Bundan dolayı Puşkin'in karakterlerinin mizaçları, birbirleriyle ilişkileri ve çatışmaları, tüm toplumsal çelişmeleri içinde, toplum hayatının kuş bakışı bir görünümünü kapsayacak çapa ulaşmıştır. Kahramanların kişisel yaşamları, düşünce ayrılıkları ve coşkulu çatışmaları çevre tarafından belirlenmiş ve tipikleştirilmiş olup toplumsal yapının ana çizgilerini yansıtmaktadır. Puşkin “Yevgeniy Onegin”de ben merkezli bencil kahramanın manevi çöküşünü göstermektedir. Yazar, eserinde toplumsal ilişkilerin ve sosyal bilincin tipik bir yönü olan bireyin bencilliğini mahkûm etmiştir. Puşkin,

---

⁶¹ A.S.Puşkin, a.g.e., s. 284.

kahramanı Onegin'in bencilliğini toplumsal nedenlere yüklemektedir; bu kahramanın özgürlüğü, onun başıboş bir hayat sürdürmesine imkân veren diğer kişilerin özürsüzlüklerine dayanmaktadır, dolayısıyla, kahramanın manevi dünyasının ahlaka aykırı oluşu aynı zamanda, böyle bir karakteri meydana getiren toplum düzeninin de ahlaka aykırı olduğunu göstermektedir. Aslında Puşkin'in kendi kahramanlarının eleştirisi, Rus toplum düzeninin eleştirisini içermektedir.⁶²

Onegin'in bencilliği, ahlaksal davranış kurallarına meydan okumasına yol açmıştır; Tatyana'nın hisleriyle oynayıp, aşkını ve hayatını yıkıntıya uğratacak şekilde reddederek ona zarar vermiştir. Ayrıca bir adam öldürmüş ve başkalarını umursamaksızın, yalnız kendi benliğiyle ve bencil kaprisleriyle ilgilenip zevklerinin peşinde koşmuştur. Ancak bir zamanlar yüzüstü çevirdiği o kadına umulmadık bir şekilde âşık olduğunu anladığı anda, pişmanlık acısı çektiği ve kendi bencilliğinin yıkıcı etkilerini gördüğü zaman sanki bir beddua ya da kendisine verilmiş bir ceza olarak yalnızlık duymaya başlamıştır. Böylece Onegin'in şüphesizliği ve bencilliği ile Tatyana'nın ahlak bütünlüğü ve insan onuruna sarsılmaz inancı arasında kesin bir zıtlık ortaya çıkmıştır.⁶³

Puşkin, Yevgeniy Onegin'i yazarken Lord Byron'un "Childe Harold's Pilgrimage" adlı eserinden esinlenmiştir.⁶⁴ Puşkin'in bu şiir-romanının başkarakteri Yevgeniy Onegin, dünya edebiyatı yapıtlarındaki kahramanlar arasında kişiliği en

---

⁶² B.Suçkov, **Gerçekçiliğin Tarihi**, Çev. A.Çalışlar, İstanbul, Doruk Yayıncılık, 2009, s.105-106.

⁶³ a.g.e., s.107.

⁶⁴ D.Patterson, **Exile: The Sense of Alienation in Modern Russian Letters**, Lexington, University Press of Kentucky, 1995, s. 2.

karmaşık, en çetrefilli, en çelişkili tiplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Puşkin'in yarattığı, "gereksiz insan"ı yansıtan bu karakter, kişilik olarak zavallı bir durumdadır. Çünkü ruhunda doğuştan var olan yetenekleri barındırmaktadır, zevk sahibidir, zariftir, yakışıklıdır, sosyetenin genç kızlarının başını döndürecek niteliklere sahiptir ve içinde insanca duyguların kabarması sık rastlanmasa da ender bir durum değildir. Bütün bu olumlu yönlerine rağmen Onegin, hem kendi içinde barındırdığı yeteneklerinin farkında değildir, hem de kendi varlığının tam olarak bilincine varamamıştır. Çağımızın önemli Rus şairlerinden P. Antokolski'ye (1896-1978) göre kaynağı 'yüzeysel bir eğitim, düzensiz ve öykünmeci biçimde edinilmiş bir Avrupa kültürü, aristokrat yaşam tarzının koşullanmışlıkları, manevi ve toplumsal ilgilerden yoksunluk' olan Onegin tiplemesi, içine düştüğü ve hükmetmekte zorlandığı çelişik duygularının kölesi ve çoğu zaman da bir oyuncağı olmuştur.⁶⁵

XIX. yüzyıl Rus edebiyatı tarihinde Puşkin'in manzum eserindeki Onegin karakteri, ilk "gereksiz insan" tiplemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Puşkin eserinde kendi çağının gerçeklerini açık bir şekilde ortaya koymuş ve "Yevgeniy Onegin" tiplemesinde 20'li yılları yansıtan Rus gençliğinin mizacını yeniden betimlemiştir. Onegin, gençlik ruhunun özgürlüğüne düşkün olan ve aynı zamanda can sıkıntısı çeken, hayal kırıklığına uğramış, hiçbir şeyden hoşnut ve tatmin olmayan yönleriyle çağın insanının bir timsalidir. İçinde yaşadığı toplumun ilkelerine göre yaşamasına rağmen, kendi uğraşları ve farklı ahlaksal tavırlarıyla bir o kadar da çevresinden uzak olan "gereksiz insan" tiplemesi olarak belirlemiştir. Onegin, Fransız

---

⁶⁵ A.Behramoğlu, **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX. Yüzyıllar)**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Basımevi, 2001 (b), s. 12.

eğitmenlerin elinde evde yüzeysel bir eğitim almıştır. Ancak sosyetenin kurallarına uygun bir şekilde davranmaktadır:

“Fransızca olarak mükemmel bir şekilde

Fikrini anlatır ve yazardı;

Mazurka dansını rahatça ederdi,

Ve doğal bir tavırla selamını verirdi;”⁶⁶

Bu durum sosyetenin Onegin’in zeki ve sevimli olmasını düşünmesine pekâlâ yeterlidir. Kendi sosyal konumuna göre Onegin yüksek sosyeteye aittir ve bu çevrenin yaşayış tarzını benimsemiştir; oldukça şık giyinmekte, balolara, davetlere katılmaktadır:

“Kıyafetinde aşırı titizdi

Şıklık düşkünü dediğimiz türden.

En az üç saatini

Aynaların önünde geçirirdi;”⁶⁷

Bir süre sonra Onegin sosyete hayatının parlak çekiciliğinden ve ciddiyetsizliğinden yorulmuştur. Başkahraman, içinde bulunduğu bu hayat tarzından çabuk sıkılmış ve çevresine yabancılaşmaya başlamıştır:

“Hayır: içindeki duygular çabuk söndü;

Sıkıldı sosyete uğultusundan;

Güzel kızlar bile çok kalmadı

Onun ilgi odağında;”⁶⁸

---

⁶⁶ A.S.Puşkin, a.g.e., s. 13.

⁶⁷ a.g.e., s. 25.

⁶⁸ a.g.e., s. 32.

Onegin, XIX. yüzyılda topluma, devlet yapısına, ekonomik buhrana bağlı sebeplerin sonunda oluşan Rus melankolisinin içine düşmüştür. Ancak, Onegin'in içine kapanması sadece dönemin sosyal yapısına bağlı olmamakla beraber, karakterin kendi kişiliğinde gizlidir. Petersburg'da boş bir sosyete hayatı süren Onegin, neslinin bütün 'züppe' gençleri gibi varlıkladır, işsiz güçsüzdür ve bezgindir. Sosyete hayatından ve Petersburg'un yüzeysel aşk entrikalarından yorulduğunu hissettiği zaman, eve kapanıp çeşitli kitapları okumaya kendini vererek bir uğraş edinme çabasıdadır. Ancak bu durum "gereksiz insan" için elbette uzun sürmemiş ve bundan da çabuk sıkılmıştır:

*"Ve tekrar, tembelliğe tutuldu,
Kof ruhundan bezerek,
Oturdu- Başkalarının övgüye değer
Düşüncelerini sahiplenmek amacıyla;
Bir dizi kitapla doldurdu rafı,
Okudu, okudu, ama her şey anlamsızdı:
Hepsi ya sıkıcı, ya yalan-dolan ya da saçmalık;
Vicdan ve anlamdan yoksun;
Hepsi ayrı telden;
Modası geçti eski zamanların,
Yeniler de eskiyi sayıklar.
Kadınlar gibi kitapları da bıraktı,
Rafları, tozlanmış kitap yığını,
Örttü matem dolu bir tafta ile."*⁶⁹

---

⁶⁹ a.g.e., s. 34.

Yevgeniy elbette kitap okumaya can atan bir mizaca sahip değildir. Çağın insanların bencilliğini ve ahlaksal çöküntüsünü konu edinen Byron, Charles Maturin ve Charles Nodier gibi yazarları elinden düşürmeyen ve gerçek bir okuyucu olan Tatyana, Onegin'in okuduğu kitapların altı çizili bölümlerini özel bir ilgiyle incelerken Onegin ile ilgili şu sonuca varmıştır:

"Kederli ve tehlikeli ilginç bir adam,

...

Harold paltosunu giymiş bir Moskovalı,"⁷⁰

Hayatın bütün zevklerini tadıp yaşama hevesini kaybeden, kendini bulma umuduyla Petersburg'u bırakıp ölen amcasından miras kalan köydeki saray gibi evine yerleşen Onegin, orada da aynı can sıkıntısını hissetmiş ve sosyeteye olduğu kadar taşralı hayata da yabancı olduğunu fark etmiştir:

"İlk iki gün ona farklı geldi,

Tenha tarlalar,

Alaca karanlık meşe ormanlarının serinliği,

Sakin derenin şırıltısı;

Üçüncü gün ise koruluk, tepe ve tarla

İlgilendirmiyordu onu artık;

Daha sonra ise uykusunu getiriyorlardı;

Zamanla açık bir şekilde fark etti,

Köyde de aynı can sıkıntısı vardı,"⁷¹

---

⁷⁰ a.g.e., s. 189.

⁷¹ a.g.e., s. 40.

Büyük yazar Puşkin'in bu manzum romanında, Rus halkının tarihsel deneyiminden destek aramaya başlamasıyla birlikte yarattığı karakteri olan Yevgeniy Onegin'i hem sosyete dünyasından hem de dekabristlerden ayıran mesafe hissedilmektedir. Romanın başkarakteri Yevgeniy Onegin "*keskin ve soğuk bir zekâ*"ya sahiptir. Benliği "*tutkuların oyunuyla*" dolup taşmaktadır. "*Kırıcı tartışmalara*", "*alaycı şakaların ve karamsar iğnelemelerin hiddetine*" kapılmıştır. Bununla birlikte Onegin bir sosyete *dandy*'sidir. Zamanını boş heveslere harcamaktadır ve yüksek sosyete ne kadar reddederse reddetsin, tüm benliğiyle, yaşayış tarzıyla, alışkanlıklarıyla, algılamasıyla, batıl inançlarıyla o sınıfa aittir.⁷²

"Akşamları kâğıt oynamaya gelir,

Oturur; biter oyun:

Avludan çıkar gider,

Evde rahat bir uyku çeker

Sabahleyin ise kendisi de bilmez,

Akşam nereye gideceğini."⁷³

Yevgeniy, faydasız uğraşlara kendini vererek hayatını sürdürmektedir, onun için heves edecek hiçbir şey yoktur ve eylemsizliği hem ruhu hem de bedeni için çile haline gelmiştir. Yevgeniy'in hayatta ne bir amacı ne de sürdürdüğü yaşamdan bir beklentisi vardır. Sosyete ve imkânlı hayatı onu oldukça şımartmıştır. Duygularını ve tutkularını hep uç noktalarda yaşayarak yanılığın içine düşmüş, kendini büyük bir hayal kırıklığının içinde bulmuştur. Sığ ruhu, aldanışları, keyfi alışkanlıkları ve

---

⁷² V.İ.Kuleşov, **Puşkin: Yaşamı ve Sanatı**, Çev. B.Karaca, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2000, s. 155.

⁷³ A.S.Puşkin, **a.g.e.**, s. 102.

dizginlenemez arzuları hayat ışığını söndürmüş, yıllar geçtikçe Onegin'i karanlık bir uçuruma doğru sürüklemiştir:

*“Kurbanı oldu fırtınalı aldanişların
Ve zapt edilemez ihtirasların.
Hayat alışkanlıklarıyla şımartılmış,
Kimi zaman bir şeyle büyülenmiş,
Hayal kırıklığına uğramış bir diğeriyle,
Arzulardan ağır ağır tedirgin oluruz,
Rüzgârlı sükselerden de,
Gürültüde ve sessizlikte dikkat kesilerek
Ebedi ruhun homurtusuna,
Esnemeleri gülüşlerle bastırarak:
İşte böyle kıydı sekiz yıla,
Soldurarak yaşamın en güzel rengini.”⁷⁴*

Onegin'in XIX. yüzyıl Rus edebiyatında ortaya çıkan diğer edebi tiplerden farklı olarak, giyim-kuşamına fazlaca önem verip modayı takip etme bakımından çağa ayak uyduran, ancak düşüncelerini eyleme dökme konusunda hayata uyum sağlayamayan bir karakter olarak yaratılması romanın önemli bir ironisidir. Yevgeniy Onegin'in miskin tavrı zamanla ruhuna işlemiştir, artık ruhunu olduğu gibi aklını da tembellik bürümüştür:

*“Onegin tam bir Child Harold
Düşüncelerle dolu tembelliğe düştü:
Uyanır uyanmaz hemen buzlu küvete yatar,*

---

⁷⁴ a.g.e., s. 100.

*Ve sonra, tüm gün evde,
Yapayalnız, hesaplara dalmış,
Küt bir istekayı eline almış,
İki toplu bilardomun başında
Sabahtan oynamaya başlar.”⁷⁵*

Onegin, romanın duygusal karakterlerinin dışında yer alan soylu bir kahramandır ve derin bir aşk acısı çeken Tatyana'nın duygularına cevap vermeyerek ona karşı kayıtsız kalmıştır. Tatyana'nın gerçekten tapılacak bir kalbe sahip olduğunu anlayamamıştır, çünkü uzun zamandır sahte bir hayat sürmüştür. Yaşamı boyunca herhangi bir sorumluluk üstlenmediği ve duygularını hayata uyarlama deneyimine sahip olmadığı için düzenli bir hayat kurmaktan çekinmekte ve evliliğe uzak durmaktadır. Hemen hemen bütün “gereksiz insan” tiplerini gibi özgürlüğünün kısıtlanacağını düşünerek birine bağlılık duymaktan ve hayatını evlilikle sınırlandırmaktan korkmaktadır:

*“Hayatı bir aile ortamıyla
Sınırlandırmak isteseydim;
Bir baba, bir eş olmak için
İyi talih bana gülseydi eğer;
Bir aile tablosuyla
Bir anlığına bile büyülenseydim.-
İşte o zaman, evet doğru, sizin dışınızda
Eş aramazdım başka.”⁷⁶*

---

⁷⁵ a.g.e., s. 121.

⁷⁶ a.g.e., s. 103.

“Ancak ben mutluluk için yaratılmamışım;

Ruhum ona yabancıdır;

Nafiledir mükemmel oluşunuz:

Ona lâyük değilim ben.

İnanın (vicdan bu konuda güvencedir),

Evlilik bizim için işkence olurdu.”⁷⁷

“Hayaller ve yıllar geri getirilemez;

Yenileyemem ruhumu...”⁷⁸

Sosyete yaşamından sıkılan Onegin’in yaşamını renklendirme arayışı, onun hayatı için donuk ve acıklı bir manzara ile sonuçlanmıştır. Lenskiy ile düello öncesinde gerçek yaşamı ciddiye almayan ve hayatı yüzeysel yaşayan Onegin, Lenskiy’in ölümüyle son bulan bu acıklı olay sonrasında kaderiyle yüz yüze gelmiştir. Benliği pişmanlık ve vicdan azabı ile dolan Onegin yüreğini soğutmak için uzaklara gitmiştir. Ancak şüpheli aklı ve kendince gerçekçi düşünceleri, içinde bulunduğu hayata uyum sağlamasına yardım etmemiştir:

“Onegin (tekrar ona döneyim)

Öldürdükten sonra düelloda arkadaşını,

Yaşadı amaçsız, işsiz güçsüz,

Yirmi altı yaşına kadar,

Çile çekerek boş vaktin eylemsizliğinden

İşsiz, eşsiz, uğraşsız,

Hiçbir şeyle meşgul olamadı.”⁷⁹

---

⁷⁷ a.g.e., s. 104.

⁷⁸ a.g.e., s. 105.

Ailesi tarafından sevmediği bir insanla evlenmesine ikna edilen ve buna göz yuman Tatyana, okuduğu kitaplardaki bir Byron karakteri gibi kendi iradesine aykırı olan olaylara seyirci kalmıştır. Her ne kadar Onegin'in de bir Byron karakteri gibi davranmasını beklemiş olsa da Yevgeniy'in soğuk yargılarının, iğneleyici, küçümseyici tutkusunun ve dokunaklı sözlerinin Tatyana için nasıl bir hayal kırıklığı olduğu şu sözlerde gizlidir:

"Biliniz ki: iğne dolu kızgın sözlerinizi,

Soğuk ve ciddi konuşmalarınızı yeğlerdim,

Benim irademe bağlı olsaydı,

Rencide edici bu tutkunun

*Bir de bu mektupların ve de bu gözyaşlarının yerine."*⁸⁰

Yevgeniy, sosyete hayatının tüm inceliklerini öğrenip bu dünyanın ikiyüzlü ahlak yapısını benimsemiştir. Ancak Onegin'in ruhu, sosyetenin erken farkına vardığı yüzeyselliğinden ve toplumun benimsediklerinden farklı beklentiler içine girmiştir. Zamanla kendini ait olduğu bu sosyete dünyasında bir yabancı gibi, gereksiz bir insan gibi hissetmeye başlamıştır. Artık bulunduğu ortam Onegin'e yabancı gelmeye başlamıştır:

"Dayanılmazdır görmek önünde

Uzun bir öğle yemeği sırası,

Hayatı bir tören gibi seyretmek,

Ve adaba uyan kalabalığın arkasından

Gitmek, paylaşmayarak onunla

---

⁷⁹ a.g.e., s. 263.

⁸⁰ a.g.e., s. 283.

*Ortak düşünceleri ve tutkuları.*⁸¹

Görkemli sosyete hayatından kopan Onegin'in yaşamı derin bir yalnızlığa dönüşmüştür, mutsuzdur, umutsuzdur ve ardında aşk acısı ile mahvolmuş bir kadın, boşa harcanmış bir hayat bırakmıştır. Sonunda, Yevgeniy Onegin kendisini mutsuz aşkın trajik bir kurbanı olmaya mahkûm ederek kaderine teslim olmuştur:

“Karar verildi: sizin iradenize bağlıyım,

*Kaderime boyun eğiyorum.*⁸²

Rus eleştirmen V.G.Belinskiy'e göre Onegin ne bir Melmot, ne bir Child Harold, ne şeytan, ne bir parodi, ne dahi, ne de yüce bir insandır, Yevgeniy sadece “iyi yürekli bir insandır, herkes gibi, tüm dünya gibi”. Ancak bununla birlikte Onegin olağanüstü bir kişiliktir. Dehasını yüce bir insan olmak için işletmemiştir, yaşadığı hayatın eylemsizliği ve bayağılığı onu boğmaya başlamıştır; neye ihtiyacı olduğunu ve ne yapmak istediğini bile bilmemektedir, ancak kendini beğenmiş sıradan insanların mutlu oldukları şeyleri istemediğini gayet iyi bilmektedir. Belinskiy'e göre bu durum sadece Yevgeniy'in toplumun benimsediği ahlak ölçütlerine uygun davranmamasına değil, aynı zamanda kalbindeki tutkuyu, ruhundaki sıcaklığı, iyiliğini ve mükemmelliğini yitirmesine de sebep olmuştur. Ruhundaki umut ışığı solarken, yalnızlığı can bulmuştur.⁸³

---

⁸¹ a.g.e., s. 262.

⁸² a.g.e., s. 277.

⁸³ V.G.Belinskiy, **Soçineniya Aleksandra Puşkina odinnadtsat tomov (statya vosmaya)**, Sankt-Petersburg, http://www.prosv.ru/ebooks/lib/27_Belinskii/4.html (Erişim Tarihi: 06.11.2012).

Onegin'in hikâyesi ölümün ve ruhun yeniden canlanmasının öyküsüdür. Yevgeniy, benliğini saran bu rasyonellikten, ruhsal çöküntüden kurtulduğu zaman ruhu uyanmış, duygularıyla yaşamaya başlamıştır. Yevgeniy'in hikâyesinin sonu bir taraftan trajiktir; çünkü tüm hayatı boyunca onu yıkıma götüren şeytana ayak uydurmuştur, ancak diğer taraftan roman Onegin'in çaresizliğiyle son bulmamıştır; ruhunun uyanışı ve kalbinin aşkla kıpırdanmaya başlaması Onegin'in önünde yeni bir hayat yolu açmıştır. Ancak kaderine çoktan boyun eğmiş, benliğini yenilemek için bir çaba göstermemiş ve tekrar eylemsizliğe bürünmüştür.⁸⁴

Aleksandr Puşkin'in "Yevgeniy Onegin" adlı bu şiir-romanı XVIII. yüzyılın yetiştirilme geleneğiyle ve XIX. yüzyılın hayal kırıklığıyla biçim bulan "gereksiz insan"ı konu edinen özgün Rus romanının ilk örneği olmuştur. Puşkin'in "Yevgeniy Onegin" karakteri Rus toplumunun içinden çıkıp XIX. yüzyıl edebiyatına "gereksiz insan" olarak yansıyan ulusal ve tarihsel bir tiptedir. Yevgeniy'in şüphesizliği, ruhsal çöküntüsü ve hayal kırıklığı çağın Rus toplumunda, özellikle de soylu aydın kesiminin önemli bir kısmında sıklıkla görülen bir durumdur.

---

⁸⁴ V.İ.Korovin, N.N.Prokofyeva, S.M.Skibin, **İstoriya russkoy literaturı XIX. veka v tryoh çastyah (Çast I 1795-1830 godı)**, Moskva, Gumanitarnıy izdatelskiy tsentr "VLADOC", 2005, s. 376-377.

3.2. A.S.Griboyedov'un "Akıldan Bela" Adlı Eserindeki Çatskiy

Eserlerini keskin bir zekâyla yaratan büyük yazar ve şair Aleksandr Sergeyeviç Griboyedov (1795-1829), yapıtlarında genellikle yaşadığı yüzyılın sosyete çevresinin komedisini ön plana çıkarmıştır. Griboyedov "Akıldan Bela" adlı dört perdelik komedi oyununda, XIX. yüzyıl Rus toplumunda yüzeysel bir hayat süren soylu sınıfının basit yaşamını, özenti oluşunu, benimsedikleri alışkanlıklarını, kendi aralarındaki küçük oyunlarını, entrikalarını, soylu kesimin adetleriyle büyümüş bir aydın olan "gereksiz insan" tiplemesi Çatskiy'in gözü ile eleştirmiştir. Griboyedov, bu tiyatro oyununu 1824 yılında tamamlamıştır. Oyun 1831 yılında yurtdışında Almanca olarak yayımlanmasına ve sahnelenmesine rağmen, eser Rusya'da 1833 yılında devlet yönetimini eleştiren kısımları ağır sansüre uğrayarak yayımlanmıştır. "Akıldan Bela" kaleme alındıktan yıllar sonra, ancak 1873 yılında sansürsüz, bütün bir şekilde yayımlanabilmiştir.

Yazarın tarihsel bir gerçekçilikle yazdığı "Akıldan Bela"nın temelinde XIX. yüzyıl Moskova sosyetesini yer almaktadır. Eser, eskiye hem bağlı hem de bağımlı olan karakterleri ile yeniyi benimseyen aydın karakter Çatskiy'in çatışması üzerine kurgulanmıştır. Bu komedi tiyatrosunun kahramanlarının arasında sosyetenin balodan baloya koşan kızlarının, devletin üst katmanını oluşturan albaylarının yanında, hizmetçiler ve arabacılar gibi toplumun alt sınıflarına mensup kişiler de yer almaktadır.

Klasik bir olay örgüsüne ve aynı zamanda çağdaş bir içeriğe sahip olan "Akıldan Bela" oyunu, aşk entrikaları ve yenilikçi tartışmalarıyla dönemin son derece zengin ve renkli gelenek-görenek tablosunu ortaya koymaktadır. Hazırcevaplılığı, tavrı, konuşmaları ile keskin bir zekâyı sahip olduğu izlenimini

uyandıran Çatskiy bu tabloya yenilikçi bir yön katmıştır ve böylelikle XIX. yüzyıl yazarlarının birçoğunun etkilendiği Dekabristler'in sözcüsü konumundadır. “Akıldan Bela” içeriğiyle olduğu kadar biçimsel yapısıyla da dikkat çekmektedir; konuşma dilinin tüm ahengini, zenginliklerini, canlılığını ve vurgularını ustaca kullanan Griboyedov eserini serbest ölçüyü kullanarak yazmıştır.⁸⁵

“Akıldan Bela” oyunu, bir devlet dairesinde müdür olan Famusov’un evinde kalan kâatibi Molçalın ve güzel kızı Sofiya’nın gizli aşkı ile başlar. Baba Famusov’un bu aşktan haberi yoktur. Famusov, Sofiya’yı ve kâatibi Molçalın’i kızının odasının önünde baş başa yakalayınca Sofiya bir şekilde yalan uydurur ve durumu kurtarır. Bu arada Sofiya ile beraber büyüyen, çocuklukları birlikte geçen ve bir zamanlar Sofiya’ya âşık olan Çatskiy’in Sofiya’nın kendisini sevmediğini öğrenmesi, çoktandır sıkıldığı Moskova sosyetesinden tamamen soğumasına ve uzaklara gitmesine sebep olmuştur. Bir süre sonra Çatskiy yurtdışından döner. Sofiya Molçalın’in aşkına kendini kaptırdığı için Çatskiy’in yurtdışından geri dönmesine pek sevinmez, ancak Çatskiy Sofiya’yı o kadar çok sever ki onu geri kazanmak için elinden geleni yapar. Baba Famusov, kâatibi Molçalın’i parasız ve çulsuz, Çatskiy’i ise kendini beğenmiş bir züppe olarak gördüğü için ikisinden de hoşlanmaz ve kızı Sofiya için tehlikeli görür. Çatskiy, eşsiz güzelliğiyle büyüldüğü Sofiya’ya onun için geri döndüğünü dile getirdiği zaman Sofiya’nın gözlerinde kendine karşı herhangi bir sevgi belirtisi bulamadığı için hayal kırıklığına uğrar. Sofiya ile yaşadıkları eski günlere gönderme yaparak onun gönlünü yeniden kazanmaya çabalar. Uğraşlarının boşa olduğunu farkederek Çatskiy sevdiğinin gönlünde başka

---

⁸⁵ J.Bonamour, **Rus Edebiyatı**, Çev. İ.Yerguz, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2006, s. 29.

birinin olduğu hisseder. Çatskiy neredeyse karşılaştığı herkesle tartışma içine girer. Famusaov'la da söz düellolarına giren Çatskiy, Molçalın'den hiç hoşlanmayarak yergilerle ona saldırır ve Sofiya'nın gözünden iyice düşer. Sofiya ile Çatskiy birbirlerine cephe alırlar. Sofiya kimi sevdiğini sır gibi saklar ve Çatskiy de onun bu gizemini çözmek, kendisine karşı soğuk davranışlarının sebebini öğrenmek için elinden geleni yapar.

Bu arada kâtip Molçalın ikili oynayarak evin hizmetçisi Liza'ya göz koymuştur. Famosov'la her konuşmasında konuyu kızı Sofiya'ya getiren Çatskiy, ondan kızıyla evlenmek niyetinde ise tembellik etmeyip önce çiftliğini idare etmesini, hatta daha da önemlisi devlet görevine girmesini tavsiye alınca oldukça sinirlenir. Famosov'a olan kızgınlığını öfkeli tartışmalarla, devlet düzenini eleştiren söylemleriyle dışa vurur. Famosov'un Sofiya ile evlenmek niyetinde olan Albay Skalozub'a yaptığı övgüler ise Çatskiy'i çileden çıkarır. Bir gün Molçalın attan düşer ve bunu duyan Sofiya duygularına yenik düşerek bayılır. Çatskiy ilk başta Sofiya'nın bu tavrının bir şımarıklık göstergesi olduğunu düşünse de sonradan bu durumun onun sırrının bir parçası olduğunu anlayınca içi kuşkuyla dolar. Düzenlenen baloda Sofiya bir başkasını sevdiğini itiraf eder. Çatskiy'in kafasındaki bütün taşlar yerine oturur, sır çözülür ama içindeki acı dayanılmaz bir hal alır. Çatskiy Moskova'ya dönmesine sebep olan duygularının kendisini yanılttığını düşünerek Sofiya'dan uzaklaşır. Çatskiy sosyete kalabalığının içinde yapayalnızdır. Molçalın'e karşı aşağılayıcı tavırlar takınır. Çatskiy'in alaycı tavırlarını garip karşılayan Moskova sosyetesini Sofiya'nın intikam almak için onun hakkında uydurduğu "delilik" dedikodusuna inanmaya çoktan hazırdır. Söylenti şekil değiştirerek kulaktan kulağa yayılır. Bu arada önce Çatskiy, sonra da Sofiya, sevgilisi Molçalın'ın hizmetçi kız Liza'ya âşık

olduğunu duyarlar. Sofiya büyük hayal kırıklığına uğrar. Bu arada Çatskiy, kendisi hakkındaki “deli” dedikodusunun Sofiya tarafından çıkarıldığını öğrenince içi hem hırs, hem pişmanlık, hem de büyük bir ıstırapla dolar. Çatskiy’in keskin ve ince zekâsı, Moskova sosyetesinin çirkin yaşamıyla başa çıkmasına yardım edemez ve bir deli muamelesi görür. “Akıldan Bela” oyunu, sığ bir düşünce yapısını ve kof kuralları benimseyen sosyetenin baskın akla sahip olan Çatskiy’e içinden çıkamayacağı bir bela getirmesiyle sona erer.

“Akıldan Bela”nın iyi bir eğitim almış “gereksiz insan” tiplemesi Çatskiy, özünde iyi kalpli, eğlenceli, zeki ve anlayışlıdır. Çatskiy’in bu yönü Famusov’ların hizmetçisi Liza ile Sofiya arasında geçen konuşmayla okuyucuya hissettirilmektedir:

“Liza: Subay olsun, vali olsun

Kim bu kadar duyarlı, hem neşeli, hem zeki,

Aleksandr Andreiç Çatskiy gibi!”⁸⁶

“Sofiya: Herkes ile dalga geçmeyi becerir;

Çene çalar, şakalaşır, beni eğlendirir;”⁸⁷

Rus yazar İvan Gonçarov ilk kez 1872’de “Vestnik Yevropı” adlı edebiyat dergisinin üçüncü sayısında yayımlanan “Milyon İstırap” (Million terzaniy) adlı eleştiri yazısında Çatskiy hakkında şunları yazmıştır: “Çatskiy diğer “gereksiz insan” tiplmeleri olan Onegin ve Peçorin gibi düşünmeden hareket eden bir karakter değildir. Çatskiy onlara göre daha dürüst, içten ve doğal bir insandır. Her şeyden önce bir züppe değildir. Onu diğerlerinden ayıran sadece akıllı oluşu değil,

⁸⁶ A.S.Griboyedov, a.g.e., s. 13.

⁸⁷ a.g.e., s. 13.

aynı zamanda sağlıklı fikirlere ve sıradan bir yaradılışa sahip olmasıdır.”⁸⁸
Griboyedov’un “gereksiz insan” tiplemesi olan Çatskiy, Puşkin’in Onegin’i ve Lermontov’un Peçorin’i gibi kaderci değil, akılcıdır. Çatskiy gerek işleyen aklıyla, gerekse sorgulayan düşünce yapısıyla çağdaşlarından bir adım ileridedir. Çevresindeki gerici zihniyetler, köhneleşmiş düşüncelere ve devlet düzenine ilişkin bütün eleştirilerini her durumda dile getirdiği derin tartışmaların içine büyük bir coşkuyla girmektedir:

*“Astına kibirle yukarıdan bakar, onları yerlerde süründürür,
Kendinden yüksek olanı ise pohpohlarmış, bir nakış gibi işlermiş.
Devir tam bir boyun eğiş ve korku devriydi,
Maskenin altındaki her yüz Çar’a yaranmaya çalışırdı.”⁸⁹*
*“Şimdi içimizden biri,
Gençlerden biri, arayış canavarı olup,
Ne mevki, ne de rütbe yükselişi isteyerek,
Bilime kafa yorsa, öğrenmeye kendini adasa;
Ya da ruhunda tanrı
Üstün, mükemmel ve yaratıcı sanata karşı bir ateş yaksa-
Gerici zihniyetler tam o anda: “Felaket! Yangın!” diye tepki verir.
Hayalperest ve tehlikeli diye adını çıkarırlar gençlerin!”⁹⁰*
“Evler yeni, ancak zihniyet hâlâ eski.

⁸⁸ İ.Gonçarov, **Milyon İstirap** (A.S.Griboyedov’un “Akıldan Bela” adlı eserinin içinde), Çev. C.Gündoğdu, E.Toprak, İstanbul, İkaros Yayınları, 2011, s. 51.

⁸⁹ A.S.Griboyedov, **a.g.e.**, s. 25-26.

⁹⁰ **a.g.e.**, s. 36.

Mutlu olunuz, yok edemeyecek onları

Ne yıllar, ne moda, ne de bir yangın.”⁹¹

“Akıldan Bela”nın “gereksiz insan” tiplemesi olarak bilinen başkahramanı Çatskiy nerede olmak ve nerede yaşamak istediğini kendisi de bilmemektedir. Çatskiy dünyada birçok yeri gezip görmesine rağmen mutlu olabileceği bir yer bulamamıştır. Gittiği her yer düşüncelerine ve aklına aykırı olduğundan ya da mantığına ters düştüğünden onun ruhunu sıkmaktadır. Nefes almasının tek sebebi olan sevdiği Sofiya için özlem duyduğu Moskova’ya dönmesine rağmen burada da aradığını bulamamış, kendi memleketi olsa da bu şehri ve çağdaş geçinen gerici insanlarını benimseyememiştir. Başkahramanın hep yeni bir yer arayışında olduğu ve her gittiği yerden de çabuk sıkılan bir mizaca sahip olduğu bir Moskova aşığı olan Sofiya ile Çatskiy’in bu şehir üzerine konuşmalarından anlaşılmaktadır:

“Sofiya: Moskova’ya hakaret. Dünyayı gezip görmek bu olsa gerek!

Daha iyi bir yer var mı?

Çatskiy: Bizim olmadığımız yer.”⁹²

“Çatskiy: Ülkene kavuştuğun, memleketine döndüğün zaman,

Ana vatanın kokusu bize tatlı ve hoş gelir!”⁹³

Çatskiy aklıyla hareket etmeyen, düşünmeyen, sorgulamayan insanlara oldukça sert çıkmaktadır, çünkü onların basit, kaygısız ve sığ oluşları başkahramanı oldukça rahatsız etmektedir. Etrafında gördüğü ve sınırlarına dokunan bu cahil insanlara karşı her konuşmasında iğneleyici sözlerle dolu, aşağılayıcı bir tavır

---

⁹¹ a.g.e., s. 35.

⁹² a.g.e., s. 17.

⁹³ a.g.e., s. 18.

takınmaktadır. Çatskiy'in sivri dilli oluşu ve Molçalın için 'aptal' sözcüğünü kullanması Sofiya'yı çileden çıkarmıştır; Çatskiy'in tutkuyla bağlı olduğu Sofiya ona karşı komedyayı sonuna kadar sürdürecektir olan o gizli ve entrika dolu savaşı başlatmıştır:

"Sofiya: İnsan değil, yılan!

Size sormak isterim:

Hiç gülerken ya da hüznü olduğunuzda

Yanlışlıkla da olsa, biri hakkında iyi bir şey söylediğiniz oldu mu?

*Şimdi değilse bile, bari en azından çocukluğunuzda."*⁹⁴

"Gereksiz insan"ın hayatını etkileyen kadın kahramanlar da bu tiplere gibi farklı yazarların farklı eserlerinde zamanla değişim göstererek ve evrimleşerek gittikçe daha kültürlü, bilinçli ve asil bir hale dönüşecektir. "Akıldan Bela"nın şımarık sosyete kızı Sofiya "gereksiz insan"a müdahale eden, düşüncesizce hareket eden, bencil duyguları ağır basan kadın kahramanın bir örneğidir. Oyunun ilerleyen sahnelerinde, Famusov'ların evinin şımartılmış kızı Sofiya'nın benliği, Çatskiy'e karşı intikam almaya dayalı derin bir hırs ve öfkeyle dolmuştur. Çatskiy'in kıskanç oluşu, Molçalın'e karşı alaycı bir tutumla yaklaşması ve küçümseyici davranışlarını sürdürmesi Sofiya'nın aklını gereğinden fazla meşgul etmektedir:

"Sofiya: (kendi kendine)

Ah! Bu adam her zaman

Benim sinirlerimin bozulmasına sebep oluyor!

*Aşağılamaktan, iğnelemekten zevk alıyor, kıskanç, kibirli ve hırslı!"*⁹⁵

---

⁹⁴ a.g.e., s. 19.

⁹⁵ a.g.e., s. 72.

İşleyen keskin zekâsıyla kendini ateşli tartışmalara kaptıran Çatskiy bir taraftan da, Molçalın gibi, çalışmadığından ötürü onu sorgulayıcı bir tarzla yargılayanlara karşı yeteneklerinin farkında olduğunu hatırlatırcasına kendisini savunmaktadır. Her davranışı yerinde ve zamanında yaptığına inanan Çatskiy kendisini devlet hizmeti söz konusu olduğunda, görev başındayken çalıştığını, ancak eğlence gerektiğinde de eğlenmesini bildiğini dile getirerek, çalıştığı zamanlarda işinde son derece titiz olan mizacını şöyle tanımlamaktadır:

“Görev başındayken, eğlenceden uzak dururum,

Şakalaşmak gerektiğinde de şakalaşırım;

Bu iki beceriyi birbirine karıştırmaya gelince,

Böylesi yığınla var, ben onlardan değilim.”⁹⁶

Çatskiy’i her yönüyle eleştirmeye hazır olan sosyetenin önde gelenleri ise Çatskiy’in iş disiplini konusunda onunla aynı fikirde değillerdir. Sosyetenin gözüyle Çatskiy son derece üstün yeteneklere sahip olmasına rağmen, rüşvetçi memurları, düzensiz devlet yapısını ve gerici zihniyetleri sorgulayan boş eleştirilere kendini adanmıştır, işsiz güçsüzdür ve bir o kadar da tembel bir kişiliğe sahiptir. Moskova sosyetesinin, kızı Sofiya ile evlenmek istediğini ima ederek Famusov’un tepkisini ölçen Çatskiy hakkındaki görüşleri, onun aylak olduğunu düşünen Famusov’un hem başkarakterle hem de Albay Skalozub’la aralarında geçen konuşmalarla okura açıkça aktarılmaktadır:

“Famusov: “İlk önce, aylaklık etme derdim,

Çifliğini, birader, gelişi güzel yönetme,

Daha da önemlisi, git memurluk yap derdim.”⁹⁷

---

⁹⁶ a.g.e., s. 56.

*“Famusov: Al işte dünyayı aceleyle turlarlar, aylak aylak gezerler,
Geri dönerler, gel de onlardan medet um.”⁹⁸*

Famusov, Çatskiy hakkında Albay Skalozub’a şunları söyler:

*“Devlet işinde çalışmıyor, yani onda bir yarar görmüyor,
Ama istese, o kadar iyi iş çıkarırdı ki,
Yazık, çok yazık, hâlbuki çok zeki,
Ayrıca mükemmel yazı yazar, çeviri yapar.
Acımamak elde değil böylesi zekâya”⁹⁹*

Dünyayı dolaşıp ülkesine döndüğünde Moskova sosyetesinin iliklerine kadar işleyen Fransız etkisinden hâlâ uzaklaşamamış olmasından rahatsızlık duyan Çatskiy bu durumu hazmedememektedir. Fransız özentisinin yaygın olduğu sosyetenin tek kaygısı Fransızca’yı iyi bildiğini göstermek amacıyla Rusça sözcüklerin arasına Fransızcalarını eklemek, Fransızlar gibi giyinmek, onlar gibi davranmaktır. Çatskiy her ne kadar eskiyi eleştirse de, Rus gelenek ve göreneklerinden kopan çağdaşlarını gördükçe milli duyguları kabarmaktadır. Sosyetenin özünü göz ardı ederek bir başka milletin tarzını benimsemesi, ulusçu yönü ağır basan Çatskiy için bir felakettir. Ana karakter, ülkesindeki Fransız özentisinden duyduğu rahatsızlığı oyunun farklı sahnelerinde keskin aklıyla ortaya koyduğu eleştirilerinde sıklıkla dile getirmektedir:

“Şu odada önemsiz bir tesadüf oldu:

Bordo’dan bir Fransız, göğsünü şişirerek,

---

⁹⁷ a.g.e., s. 25.

⁹⁸ a.g.e., s. 28.

⁹⁹ a.g.e., s. 35.

*Etrafında bir çeşit meclis toplamış
Rusya'ya, barbarlara, korkuyla ve gözyaşlarıyla;
Yolculuğa nasıl hazırlandığını anlatıyordu
Geldi ve sonsuz şefkat buldu;
Ne Rusça bir sesle, ne de Rus yüzleriyle,
Hiçbiriyle karşılaşmadı: sanki vatanında arkadaşlarıyla birlikteydi;
Kendi memleketindeydi. Bir bakıyorsun, akşamları
Burada kendini küçük bir çar gibi hissediyor;
Bayanlarda aynı Fransız tavrı, aynı kıyafetler...
Bordo'lu memnun, ancak biz hiç de hoşnut değiliz.”¹⁰⁰*

Çatskiy her geçen dakika “gereksiz insan”ın yalnızlığına bir adım daha yaklaşmıştır. Puşkin’in “gereksiz insan” tiplemesi olan Onegin’in yalnızlaşması kendi benliğinde gizliyen, Çatskiy’in bulunduğu ortamdan kopması yaşadığı çevrenin tutumunun bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Moskova sosyetesinde kendine yer edinemeyen ve bu çevreden dışlanan Çatskiy, bir yığın insanla dolu balo salonlarında kendisini yalnız hissetmektedir. Yalnızlığından ve anlaşılamamaktan acı duymaktadır:

*“Evet, gücüm yok: milyon azap çekiyorum
Yüreğim dost görünen kıskaçlardan,
Ayaklarım sürümekten, kulaklarım haykırıştan
Daha da beteri ise başım bütün bir hiçlikten.
(Softya'ya yaklaşır.)
Ruhum burada öylesi bir acıyla bastırılmış,*

¹⁰⁰ a.g.e., s. 83-84.

Ve kalabalıkta kayıyım, ben, ben değilim.

Hayır! Moskova'dan memnun değilim.”¹⁰¹

“Akıldan Bela”nın “gereksiz insan” tiplemesi olan başkarakteri Çatskiy’e göre cahillik insanların mutlu yaşamasına neden olmaktadır. Ancak, bilinçli ve düşünen insanlar her şeyin farkında oldukları için sürekli acı çekerek sonunda mutsuzluğa ulaşmaktadır. Çatskiy, Sofiya’nın kendisi yerine Molçalın gibi akıldan yoksun birini tercih ettiğini, hakkında yayılan “deli” dedikodusunu Sofiya’nın çıkardığını öğrendikten sonra sosyeteye karşı içinde yanardağ gibi alevlenen kinini, hırsını kusup lanet okuyarak Moskova’dan uzaklara kaçıp gitme yolunu seçmiştir. Gerçekleri göz ardı edip kendisini kandırıldığından ötürü aklına, kalbine ve benliğine öfke duyan Çatskiy nasıl bu kadar kör olduğuna hayıflanmaktadır. Bu nedenle de umutsuzlukla kaplı yüreği sonsuz acı yüklüdür. Moskova sosyetesine göre “gereksiz insan” tiplemesi Çatskiy hastalıklıdır, ancak Çatskiy’e göre hastalıklı olan, geçici dünya heveslerinin, cahilliğin ve dedikodunun içinde yüzen sosyetenin insanlarıdır. “Akıldan Bela” komedi oyunu mutsuz ve umutsuz bir sahneyle son bulur:

“Tam bir körüm! Tüm çabalarımın karşılığını kimden beklemişim!

Telaşlandım! Uçtum! Titredim! İşte mutluluk, yakın diye düşündüm.

Kimin için ben böyle bir tutkuya ve alçaklığa boğuldum

Güzel sözlerin savurganı oldum!”¹⁰²

“Kimlerle karşılaştım? Nereye götürdü beni kader?

Herkes kovuyor! Herkes lanet ediyor!

Aşkta hain, düşmanlıkta yorulmak bilmeyen

¹⁰¹ a.g.e., s. 83.

¹⁰² a.g.e., s. 105.

*Dizginlenemez dedikoduların,
Cahil ukalaların, kurnaz ahmakların
Uğursuz kocakarıların, ihtiyarların
Uydurmalarla, saçmalıklarla köhneleşmiş
Zalim kalabalığı
Deliye çıkardınız adımı hep bir ağızdan.
Haklısınız: bu ateşten zarar görmeyen kişi sadece
Sizinle bir gün geçirebilendir,
Aynı havayı soluyandır,
Ve işte sadece onun içindeki sağduyu hayatta kalır.
Defolup gideceğim Moskova'dan! Buraya adım atmayacağım artık.
Kaçıyorum, arkama bakmadan, gidiyorum dünya üzerinde aramaya,
Aşağılanmış duygularıma çare bir köşe bulmaya!..*

... „103

“Akıldan Bela”da öne çıkan en önemli olgu, Çatskiy’in ruhunda alevlenen ve üstesinden gelemediği geçmiş ile şimdi arasındaki çatışmadır. Çatskiy’in iç dünyasını çöktüğe götüren geçmiş-bugün çekişmesi “*Akıl kalple geçinemez*” sonucunu doğurmaktadır. Çatskiy’in aklı bugündedir ancak kalbi geçmişle bütünleşmiştir. Çatskiy’in Sofiya ile arasındaki trajik ilişki büyük bir bölünmeyle sonuçlanmıştır. Kahramanın yüreği geçmişle atmaktadır, çünkü sürekli Sofiya ile çocukken oynadığı oyunları, eski düşkünlüklerini ve geçirdiği günleri hatırlamaktadır. Buna karşılık da kalbinde ona karşı bir umut beslemektedir. Ancak Çatskiy’in aklı, her yeni durumla karşılaştığında bu tatlı hayalleri ve kalbindeki

¹⁰³ a.g.e., s. 106.

çekici ümidi çürütmüştür. Bu yüzden “Akıldan Bela”nın başkahramanı Çatskiy “milyon azap” içindedir. Oyunun sonuna kadar Çatskiy “mutlu geçmiş” ile “umutsuz bugün” arasında sonsuza uzayan bir ikileme düşmüştür. Oyunun sonunda ise kişisel mutluluğu kaybetmiş ve aklı şüphelerle dolmuş bir karakter olarak bulunduğu ortamdan çekip gitmek durumunda kalmıştır.¹⁰⁴

Büyük yazar Puşkin, 1825 yılı Ocak ayının sonunda Rus eleştirmen A.A.Bestujev’e (1797-1837) yazdığı mektupta, “Akıldan Bela”nın “gereksiz insan” tiplemesi Çatskiy hakkında eleştiride bulunmuştur: “Çatskiy’in ne olduğunun biliyor musun? Belirli bir zamanını çok akıllı bir insanla geçirmiş (özellikle Griboyedov ile), onun düşüncelerini, keskin ve hiciv dolu fikirlerini benimsemiş, ateşli, asil yürekli ve iyi bir gençtir.”¹⁰⁵

Griboyedov’un “Akıldan Bela” adlı bu eseri, eski ile yeninin, ilerici ile tutucunun, kölelik hukuku yandaşları ile karşıtlarının savaşımını içermektedir. Yapıtta Rus toplumunda iki farklı siyasi düşüncenin çatışmasının belirginleştiği yerlerde, tutucu soylu sınıfın toplumsal çehresi tasvir edilirken, ilerici ve düşünen genç adamın yazgısında tüm dekabrist gençliğinin durumu ortaya konulmuştur.¹⁰⁶

“Akıldan Bela” tiyatro oyunu gerçekçi bir eser olmasına rağmen klasisizmin izlerini de taşımaktadır. Bu eser, çağın insanından bir adım önde yürüyen ve işleyen bir zekâya sahip olan Çatskiy’in “aklı”nın karşılıklı söz düellolarıyla ifade edildiği

¹⁰⁴ V.İ.Korovin, a.g.e., s. 186.

¹⁰⁵ Y.V.Mann, **Russkaya literatura XIX. veka epoha romantizma**, Moskva, Rossiyskiy gosudarstvennyy universitet, 2007, s. 433.

¹⁰⁶ Ö.A.Süer, **XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar**, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2006, s. 15-16.

bir yapıttır. “Akıldan Bela” bireysel ve toplumsal bağlardaki çatışmanın iç içe geçmiş olması bakımından sıra dışı oluşuyla, yurttaşlık heyecanı, iliklere işleyen komedisiyle, şiirsel anlatımla konuşma dilinin birleşimiyle ve bütünlüğüyle dönemin çağdaş yazarları tarafından yeterince değer görmüştür. Aleksandr Sergeyeviç Griboyedov’un isabetli ve yoğun anlatımlar barındıran üslubu Rus edebiyatının yazınsal dilinin ölçütlerine önemli bir katkı sağlamıştır. “Akıldan Bela” komedyasının şiirlerindeki dizelerin çoğu birer atasözü ve deyim halini alarak yazarın çağdaşlarının ve sonraki nesillerin hem bilincine hem de günlük hayatına girmiştir.¹⁰⁷ “Akıldan Bela”, “gereksiz insan”ın gerçekçi portresini vermesi ve öncellerinden farklı olarak bulunduğu ortamın eksilerinin bilincinde olan bir “gereksiz insan”ı ortaya koyması bakımından önemli bir komedi oyunudur.

---

¹⁰⁷ M.G.Urtmintseva, **Slovar russkoy literaturı**, Nijny Novgorod, İzdatelstvo “Tri bogatırya”, 1997, s. 103.

3.3. M.Y.Lermontov'un "Zamanımızın Kahramanı" Adlı Eserindeki Peçorin

XIX. yüzyıl Rus edebiyatının hikâye, roman ve şiir sanatına önemli katkıları olan ve gerçekçilik akımının önde gelen Rus yazarı ve şairi Mihail Yuryeviç Lermontov'un (1814-1841) kesin olarak hangi tarihte kaleme alındığı bilinmeyen ancak 1840 yılında yayımlanan "Zamanımızın Kahramanı" adlı eseri, XIX. yüzyılın başlarında dönemin birçok yazarının coşkuyla yöneldiği şiirsel anlatımın ardından düzyazıya geçiş sürecinin bir sonucudur. Gerçekçilik akımının en önemli yapıtlarından biri olarak görülen bu eser tarihsel ve psikolojik romanın birbirinden ayrılmamış şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Lermontov, gerçekçiliğe ayrı bir değer kazandıran bu eserinde bir yandan günlük hayatın akış şekline ve insan karakterinin çözümlemelerine değinirken, diğer taraftan da XIX. yüzyılın toplumsal sorunlarına ve sosyolojik yapısına yer vermiştir.

"Zamanımızın Kahramanı" XIX. yüzyıl Rus düzyazısında ilk 'kişisel' ya da 'analitik roman' olma özelliğini taşımaktadır. Bu yapıtın fikirselleşmiş yapısının ve olay örgüsünün temelini dış dünyaya yönelik betimlemeler değil, dönemin özelliklerini taşıyan bir insanın kişiliğine, onun ruhsal ve düşünsel yaşantısına dönük tasvirler oluşturmaktadır. Lermontov, romanına ilk önce "Yüzyılımızın Başındaki Kahramanlardan Biri" (Odin iz geroyev naçala veka) adını vermiştir. Yazarın bu yapıtının temelini 'yüzyılın', zamanın hastalığı bulaşmış tipik bir 'genç' değil, kahramanlık yetenekleriyle dolu ve içinde yaşadığı dönem ile mücadele içinde olan bir 'genç' oluşturmaktadır. Romanın adı yazar tarafından daha sonra "Zamanımızın Kahramanı" olarak değiştirilmiştir. Bu başlıkta ironi tonu sezilmektedir, ama bu ironi 'kahraman' kelimesine değil, 'bizim, zamanımızın' sözcüklerine yöneliktir. Ancak

yapılan bu ironi “gereksiz insan tiplemesi” olarak romanın başkarakteri Peçorin için değil, bu karakterin benliğinde iz bırakan döneme gönderilmiş bir ironidir.¹⁰⁸

“Zamanımızın Kahramanı” adlı roman beş farklı öykünün iki bölüm altında toplanmasından oluşmuştur. Romanın birinci bölümünü “Bela”, “Maksim Maksimiç” ve “Peçorin’in Günlüğü”nün birinci kısmı olan “Taman” adlı öyküler oluşturmaktadır. “Peçorin’in Günlüğü”nün ikinci kısmı olan “Prenses Meri” ve üçüncü kısmı olan “Kaderci” hikâyeleri ise eserin ikinci bölümünde yer almaktadır. Yazar bu hikâyeleri olayların gerçekleştiği sırayı göz ardı ederek büyük bir ustalıklarla okura sunarken, romanın ana karakteri Peçorin’i bu öyküleri birleştiren esas unsur olarak belirlemiştir. Öykülerin kronolojik olarak gerçekleşme sırası ise şöyledir: “Taman”, “Prenses Meri”, “Bela”, “Kaderci” ve “Maksim Maksimiç”.

“Zamanımızın Kahramanı”nın “Bela” adlı ilk hikâyesi anlatıcı ve onunla yolculuk esnasında tanışan Maksim Maksimiç’in subay Peçorin’i anlatan sohbetiyle başlar. Maksim Maksimiç’in anlattığına göre bir prens dostu Peçorin’le ikisini kızının düğününe davet eder. Düğünde prensin on altı yaşındaki güzel kızı Bela, Peçorin’e övgü içeren bir şarkı söyler. Peçorin Bela’dan hoşlanmaya başlar, ancak ondan hoşlanan bir başkası daha vardır: bu kişi kara kuru ve çevik, çok güzel bir atı olan ve bir hayduta benzeyen Kazbiç’tir. Düğünde Bela’nın kardeşi Azamet’in Kazbiç ile onun atına karşılık ablası Bela’yı kaçırıp ona getirme sözü üzerine yaptığı pazarlığı öğrenen Peçorin, Kazbiç’in atını kaçıtır. Kazbiç’in atını Azamet’e veren Peçorin bunun karşılığında Bela’yı alıp kaçar ve kaldığı eve saklar. Örtülere sarınmış olarak bir köşede oturan, hiç konuşmayan ürkek Bela’nın kendisine karşı tepkisiz kalması nedeniyle Peçorin onunla ilgilenmesi ve iletişim kurmalarına yardım etmesi

¹⁰⁸ T.Özkaya, **Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar**, Ankara, San Matbaası, 1977, s. 80.

için genç kızın ana dili olan Tatarca'yı bilen hancının karısını tutar. Bela'ya diller döküp kul-köle olan Peçorin Bela'yı ikna edemez, ancak bir oyun oynayıp oralardan gidiyormuş gibi yaparak Bela'yı kendisiyle evlenmeye ikna eder. Bir süre sonra Bela'nın babası, Azamet'in atını babasının rızasıyla çaldığını düşünen Kazbiç tarafından öldürülür. Hayatta her zevki tadıp sıkılan Peçorin Bela'dan da erken sıkılır ve ona soğuk davranmaya başlar. Bela'dan uzak durmak için Maksim Maksimiç ile sürekli ava çıkar. Atını Peçorin'in kaçırdığını öğrenen Kazbiç, Peçorin'in ava gitmesini fırsat bilerek intikamını almak için Bela'yı kaçırap sırtından vurur. Bela ağır yaralanır ve iki gün sonra hayata gözlerini yumar. Yüreği taşlaşan Peçorin ise Bela'nın ölümüne kayıtsız kalmıştır. Romanın ilk hikâyesi Bela'nın ölümüyle sona erer.

“Zamanımızın Kahramanı” adlı eserin henüz ilk hikâyesi “Bela”da, Peçorin'in “gereksiz insan” olma yolundaki tutumları ön plana çıkmıştır. Peçorin'in etrafındaki kişilerce tuhaf karşılanan dengesiz davranışlarını, içinde bulunduğu ruh hali belirlemektedir. Karakter, sahip olduğu muazzam cesaretle aklına koyduğunu gerçekleştirmek için gözünü karartıp sonunda mutlaka amacına ulaşmaktadır. Ancak ruhunu tatmin edecek, kendisini eğlendirecek bir uğraşı yok ise, kendi kabuğuna çekilmeyi tercih etmektedir. “Zamanımızın Kahramanı”nda Maksim Maksimiç, Peçorin'in yaradılış itibarıyla garip bir kişiliğe sahip olması konusunda şunları dile getirmektedir: *“Şirin genç henüz toydu, sizi buna inandırmaya hakkım var sanırım; biraz garipti. Örneğin, ya tüm gün boyunca yağmurda, soğukta avlanır; herkes buz keser, yorgunluktan ölür – ama o hiç aldırtış etmez. Başka bir zaman ise, oturur kendi odasında, rüzgârı hisseder, soğuk aldığına inanır; pencereler çarpar, irkilir ve beti benzi atar, ama tek başına yaban domuzunun üzerine yürüdüğüne de şahit oldum,*

gün olur, saatlerce tek bir kelime alamazsın ağzından, buna karşılık bazen de öyle bir konuşmaya başlar ki, gülmekten karnına ağrılar girer... ”¹⁰⁹

Varlıklı bir hayat içinde yetişen Peçorin, sosyetenin zevk düşkününü gösterişli hayatına erken yaşta atılmıştır. Soylu kibar kesimin entrikalarla dolu yaşamına ayak uydurmakta hiç zorlanmayan karakter, bu çevrenin gerekliliklerini fazlasıyla yerine getirmiştir; öyle ki hayatını sahte aşklarla, samimi görünen arkadaşlıklarla renklendirmiştir. Peçorin, her zevki istediği an tatma lüksüne ve becerisine sahip olduğu için sosyetenin görkeminden erken tiksinemeye başlamıştır. Romanın “Bela” adlı hikâyesinde Peçorin, ilgisini çekecek ciddi uğraşlarla ilgilenmeye çalışsa da, boşa çaba harcadığını düşünerek XIX. yüzyıl Rus edebiyatında ortaya çıkan bütün “gereksiz insan” tiplerini gibi bunalımın içine düşmüştür: *“İlk gençlik yıllarımda, ailemin himayesinden ayrıldığımdan itibaren parayla ulaşılabilecek tüm zevkleri çılginca tatmaya başladım ve tabii ki bu zevklerden tiksinemeye başladım. Sonra büyük sosyeteye atıldım ve kısa zamanda bu ortamdan da usandım; sosyete güzellerine kapıldım ve sevgili oldum, ama onların aşkları ancak düşüncelerime ve onuruma dokundu, kalbim ise boş kaldı... Okumaya başladım, bilimle uğraşmaktan da bıktım; ne şansın ne de mutluluğun bunlarla zerre kadar ilgisi olmadığını gördüm, çünkü en mutlu insanlar cahillerdir, ün ise şanstır ve ona ulaşmak için sadece hünerli olmak yeterlidir. Derken bunalmaya başladım ”¹¹⁰*

XIX. yüzyıl Rus edebi eserlerindeki tüm “gereksiz insan” tiplerinde olduğu gibi, Peçorin’in herhangi bir amaçtan ve umuttan yoksun hayatı gün geçtikçe daha da kof bir yaşam tarzına dönüşmektedir. Yaş aldıkça ruhunu kirleten, doyumsuz

---

¹⁰⁹ M.Y.Lermontov, a.g.e., s. 18.

¹¹⁰ a.g.e., s. 50.

bir şekilde hayat süren Peçorin kendisini sorgulayan düşünceler içine girdiği zaman benliğini şöyle tanımlamaktadır: *“Aptal mıyım yoksa kötü müyüm bilmiyorum; ama sanırım, ondan (Bela’dan) çok daha fazla acınacak durumdayım: dünya benim ruhumu bozdu, düşüncelerim huzursuz, kalbim doyumsuz; hiçbir şeyle yetinmiyorum: zevke alıştığım gibi kedere de o kadar kolay alıştım ki, hayatım günden güne daha boş bir hale dönüyor; tek bir çarem var: seyahat etmek.”*¹¹¹ Peçorin de tıpkı önceli Çatskiy gibi, bulunduğu ortamı terk ederek kendinden kaçabileceğini düşünmektedir.

“Zamanımızın Kahramanı”nın ikinci hikâyesi olan “Maksim Maksimiç” adından da anlaşılacağı üzere Yüzbaşı Maksim Maksimiç’in mizacının tanıtılmasına yönelik olmasına rağmen, esas amaç, Peçorin’in fiziksel görünüşünün, ruhsal yapısının onun yüzbaşı ile arasındaki ilişkisi üzerinden ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmesidir. Bu hikâye, anlatıcı ile Maksim Maksimiç’in bir yolculuk molasında tekrar karşılaşmalarıyla başlar. Kaldıkları yere son derece gösterişli bir araba yaklaşır. Yüzbaşı Maksim Maksimiç arabanın Peçorin’e ait olduğunu öğrenir. Uşağa, efendisi Peçorin ile arkadaş oldukları bilgisini verir. Uşağından Peçorin’in akşam yemeği ve gece konaklamak için başka bir yerde olacağını öğrenen yüzbaşı bahşiş vererek ona kendisinin orada olduğunu efendisine iletmesini ister. Askerlikten ayrılan Peçorin İran’a giderken yıllardır görmediği Maksim Maksimiç ile buluşur. Ancak Peçorin’in ilgisizliği yüzbaşayı bir hayli üzer. Yüzbaşı ona bir şeyler ikram etmek, onunla oturup sohbet etmek ve hasret gidermek ister. Peçorin yüzbaşıyla ayaküstü konuşarak ona veda eder. Peçorin arabasında gitmek üzereyken yüzbaşı ona ait bazı kâğıtların kendisinde kaldığını söyleyerek arabayı durdurur. Ancak Peçorin yüzbaşuya kâğıtları ne isterse onu yapmasını söyleyerek almayı reddeder. Peçorin’in

---

¹¹¹ a.g.e., s. 51.

kendisine karşı kayıtsızlığından öfkelenen yüzbaşı, anı niteliği taşıyan o notları anlatıcıya verir ve hikâye, anlatıcı ile bir anda hırçınlaşan yüzbaşının yollarının ayrılmasıyla son bulur.

Lermontov, “Peçorin’in Günlüğü”nün önsözünde anlatıcı aracılığıyla onun İran’da öldüğü bilgisini okuyucuya verir. Günlüğün ilk, ancak romanın birinci bölümünün son hikâyesi olan “Taman”da olaylar Peçorin’in ağzından anlatılır. Resmi görev için Kafkasya’ya giden Peçorin bir sahil kasabası olan Taman’da konaklamak için durur. Geceyi geçirecek bir yer bulamadığı için denizin kıyısındaki eski bir kulübede kalmak zorunda kalır. Kör bir çocuk onu karşılar. Gece olur ancak Peçorin’i uyku tutmaz. Elinde bohçayla denize doğru giden kör çocuğu takip eder ve çocuk ile bir kızın deniz yoluyla kaçakçılık yaptığını gizlice görür. Kulübenin çevresinde gördüğü ve sürekli şarkı söyleyen bu alımlı kız Peçorin’in dikkatini çeker ve o gece gördüğü olayları sahilde kıza anlattığında onun şaşırması Peçorin’i kuşkulandırır. Evde yaşayan yaşlı kadın, genç kız ve kör oğlanın birlikte kaçakçılık yaptığı kanaatine varır. Tehlikeli kız Peçorin’in kıyıya gelmesini sağlar, şarkılarıyla bir adımda tekneye sıçrar, ardından Peçorin atlar. Genç kız Peçorin’in boğularak ölmesi için tuzak kurmuştur. Ancak Peçorin kızı denize iter ve kendisi kayıkla kıyıya çıkar. Peçorin kulübeye vardığında eşyalarının çalınmış olduğunu görür ve ertesi sabah Taman’dan ayrılma fırsatı bulup yoluna devam etmesiyle günlüğün ilk kısmı sona erer.

“Taman” adlı öyküde Peçorin karakterinde, “gereksiz insan”ın kendi ruhunu eğlendirmek ve zamanını heyecanla geçirmek adına bir olayın ardından gidip sonradan hemen vaz geçtiği “sıkılganlık” karşımıza çıkmaktadır. Peçorin sırf hoşça vakit geçirmek ve alımlı kızın sırrını çözmek için onun peşinden koşar. Genç kızın

da içinde bulunduğu kaçakçılık olayını öğrendiğinde ve kızın gizemini çözdüğünde ise ona karşı ilgisi hemen kaybolur.

“Prenses Meri” bölümü Peçorin’in sosyete tabakasının gözde yeri olan Pyatigorsk kaplıcalarına gittiğinde ilk önce arkadaşı Gruşnitskiy, daha sonra Moskova sosyetesinin zarif genç kızı Prenses Meri ile karşılaşmasıyla başlar. Gruşnitskiy ile genç prensesin yakınlaşması, arkadaşına belli etmese de, Peçorin’i içten içe kıskandırır. Peçorin soylu Moskova kızı Prenses Meri’nin ilgisini kendi üzerinde toplamak için planlar yapmaya başlar. Peçorin’in, hayranlarını bir bir elinden alması Prenses Meri’yi kızdırsa da, genç kızın ona âşık olmasına engel olmaz. Peçorin’in hayatını renklendirmek için kendisine prensesin onunla evlenmeyeceği konusunda iradesiyle hükmetmesi Gruşnitskiy’i rahatsız eder. Nüktedan ve güvenilir olan doktor arkadaşı Verner ile konuştukları herkese saçma sapan gelse de, sık sık soyut konular üzerine sohbet ederken Peçorin onunla Gruşnitskiy’e oyun oynayacağı konusunu paylaşır. Bu arada Peçorin’in zengin ve yaşlı bir adamla evlenen eski sevgilisi Vera kaplıcalara gelir. Vera ile yarım kalmış aşklarını sürdürmeye başlayan Peçorin, diğer taraftan da Prenses Meri ile ilgilenmeye devam eder. Prenses Meri Peçorin ile evlenmeyi öylesine ister ki, ailesini kandırmaya bile razıdır. Peçorin amacına ulaştığı için Prenses Meri artık ona sıkıcı gelir. Gruşnitskiy, Vera’nın evine gizlice girdikten sonra balkondan kaçarken gördüğü Peçorin için bir oyun hazırlar. Aşağılayıcı tavırlardan bunalan Gruşnitskiy, Peçorin ile alay etmek için onu düelloya davet eder. Düello Peçorin’in Gruşnitskiy’i öldürmesiyle sonuçlanır. Doktor arkadaşı Verner Peçorin’in aleyhine olan düellonun izlerini ortadan kaldırır. Vera’nın eşi onun bir başkasına âşık olduğunu öğrenince karısını terk ederken, bütün olanları öğrenen Prenses Meri aşk acısından yataklara

düŒer. Prenses Meri'nin annesinin, kızıyla evlenmesi için tüm çabalarını göz ardı eden Peçorin'in kaplıcalardan gitmesiyle romanın bu hikâyesi son bulur.

“Zamanımızın Kahramanı”nın başkarakteri Peçorin giderek etrafındaki kişilere, onların duygularına, hatta çevresinde kendisine yakın insanların başlarına gelen acı sonlara bile kayıtsız kalmaktadır; Bela'nın ölümüne, Vera'nın mutsuzluğuna, Prenses Meri'nin hayatının mahvolmasına, Gruşnitskiy'in ölümüne tepkisiz kalır. Lermontov, “gereksiz insan”ın tipik özelliği olan kayıtsızlığı, Peçorin karakterinde oldukça yoğun işlemiştir. Eserde Peçorin Prenses Meri'ye karşı benliğini tümüyle kaplayan kayıtsız tutumları için Şunları dile getirmektedir: “*Bazen üzücü olan komik, komik olan hüznü gelir bize, ama genellikle, aslında, kendimize yapılanlar hariç, her Şeye karşı kayıtsız kalmaktan memnunuz.*”¹¹²

XIX. yüzyıl Rus edebiyatında “gereksiz insan”ın yansıtıldığı edebi karakterlerden Onegin ve Çatskiy tiplmelerinde estetik ve akıl ön plana çıkarken, Peçorin karakterinde sonsuz ve güçlü bir irade göze çarpmaktadır. “Zamanımızın Kahramanı”nın sınırsız egemenlik kurma arzusuyla dolup taşan başkarakteri Peçorin öylesine baskın bir iradeye sahiptir ki, kimi zaman bu iradesinin altına kendi benliğini de sokmaktadır. Etrafındaki herkese bencil ruhuyla ve baskın karakteriyle hükmetmesi ruhsal açıdan duyduğu hazzı yükseltmektedir. Peçorin aklını, yeteneklerini ve kimi zaman tehlikeli olabilen iradesini kullanarak ruhunu besleyen geçici zevkler için ilişki içinde olduğu insanların samimi duygularını harcamaktan çekinmemektedir: “*kendimde yolda önüne çıkan her Şeyi yutan bu doyumsuz iştahı hissediyorum; kendi açımdan başkalarının ıstırabını ve sevincini sadece ruhsal gücümü ayakta tutan bir besin olarak görüyorum. İhtirasın etkisi altında çılgınlıklar*

---

¹¹² a.g.e., s. 105.

yapmak konusunda kendim daha yeteneksizim; bendeki şan şeref düşkünlüğü şartlar tarafından bastırılmıştır, ancak farklı bir biçimde ortaya çıkmıştır, çünkü bu hırs egemenlik hırsından başka bir şey değildir. En büyük hazzım etrafımdaki herkesi iradem altına almaktır; içimde aşk, bağlılık ve korku hislerini uyandırmaktır – bu egemenliğin büyük töreninin ilk işareti değil midir?”¹¹³ Baskın irade, Peçorin’in herhangi bir kadına aşkla, sevgiyle, merhametle bağlanmasına ve onunla gerçek aşkı yaşamasına engel olmaktadır. Ancak Peçorin’in bu durumdan hiç yakınmamasının yanı sıra, ruhundaki egemenlik hissini arttırmasından ötürü karakter gayet hoşnuttur: “Ne var ki bana her zaman tuhaf gelmiştir: hiçbir zaman sevdiğim kadınlara köle olmadım; aksine, her zaman onların iradelerine ve kalplerine yenilmez bir iktidarla hükmettim, hem de hiç çaba harcamadan.”¹¹⁴

Peçorin’in hayatında karşısına çıkan arkadaşlarıyla, gönlünü çalmaya çalıştığı genç kız ve kadınlarla kurduğu olumsuz ilişkiler daima acıklı sonlara sebep olmuştur: Bela’yı kaçırması onun ölmesine, Gruşnitskiy’e karşı küçümseyici yaklaşımı düelloda onu öldürmesine, Prenses Meri’ye karşı kayıtsız kalması onun aşk acısıyla yataklara düşmesine ve Vera’ya olan yaklaşımı onun kocası tarafından terk edilmesine neden olmuştur. Etrafındaki kişilerin felaketine sebep olan Peçorin hayatta var olma sebebini sorgularken XIX. yüzyılda ortaya çıkan bütün “gereksiz insan” tiplerini gibi kendisinin farkındadır: “Acaba, diye düşündüm, dünyadaki tek görevim başkalarının umutlarını kırmak mı? Yaşadığımdan ve var olduğumdan beri, kader nasılsa her zaman beni başkalarının dramlarının sonuna ulaştırıyordu,

---

¹¹³ a.g.e., s. 136.

¹¹⁴ a.g.e., s. 117.

sanki bensiz kimse ölemezmiş gibi, umutsuzluğa düşemezmiş gibi!”¹¹⁵ Duygusuz yüreği, başkalarının ümitlerini kendine oyuncak etmekten zevk almaktadır. Bencil ilişkileri Peçorin’in doyumsuz ruhunu tatmin etmesine yardım etmemektedir: “Benim aşkım hiç kimseye mutluluk getirmedi, çünkü ben onlara hiçbir şey adamadım, kimi sevdiysem kendim için, kendi keyfim için sevdim: açgözlülükle sevdiğlerimin duygularını, mutluluklarını, acılarını emerek sadece kalbimin tuhaf gereksiniminden tatmin oluyordum ve hiçbir zaman da doyuma ulaşamayacağım...”¹¹⁶

Lermontov’un kimi zaman kendisini umutsuzluk ve mutsuzluk uçurumunun dibinde hisseden “gereksiz insan” tiplemesi, bu durumu gerçek sevgiyi hissetmediğine ve görmediğine bağlamaktadır. Sosyetenin sevgisiz ortamını kendi mutsuzluğunun sebepleri arasında görmektedir. Peçorin hiçbir zaman ulaşamadığı mutluluğun tanımını şöyle yapmaktadır: “Mutluluk dediğin nedir? Doyuma ulaşmış gururdur. Eğer kendimi dünyadaki herkesten daha kudretli, daha iyi saysaydım, mutlu olurdu; eğer herkes beni sevseydi, kendimde sevginin sonsuz kaynaklarını bulurdum.”¹¹⁷

Peçorin, başkalarının felaketine sebep olan ancak kendisini bencilce zevk içinde yüzdüren bir mutluluğa ulaştıran hayatın tanımını ise şöyle yapmaktadır: “... Her zaman tetikte olmak, her bakışı ve her bir sözcüğün anlamını yakalamak, kötü niyeti sezme, komploları bozmak, kendini aldanmış gibi göstermek ve ani bir

---

¹¹⁵ a.g.e., s. 146.

¹¹⁶ a.g.e., s. 173.

¹¹⁷ a.g.e., s. 136-137.

vuruşla onların devasa, çetin kurnazlıklarını ve kötü niyetlerini alt etmek, işte hayat diye buna derim ben."¹¹⁸

Akşam toplantılarında tanıdığı Üsteğmen Vuliç'in öleceğini yüzünden okumasının ardından kaderin gerçekten var olduğuna sonsuz derecede inanan Peçorin, güçlü iradesini yitireceğinden korktuğu için bir kadına gerçekten âşık olmaktan ve onunla evlenmekten sakınmaktadır. Geleceğine kaderci bir tutumla yaklaşan "gereksiz insan" tiplemesi Peçorin, evlenmek istememesinin altında yatan nedeni çocukluğunda yaşadığı bir olayla itiraf etmektedir: "*İçgüdüsel olarak örümceklerden, hamamböceklerinden, farelerden korkan insanlar vardır ya... İtiraf edeyim mi? Ben henüz çocukken bir yaşlı kadın benim hakkımda fal baktı anneme; ölümüme kötü bir kadının sebep olacağı kehanetinde bulundu; bu o zaman beni derinden etkilemişti; ruhumda anlaşılması imkânsız bir nefret doğdu evlenmeye karşı... Bana söyledikleri arasındaki bu kehanet gerçekleşecek, yine de mümkün olduğu kadar bu durumu geciktirmek için çaba göstereceğim.*"¹¹⁹

Rus edebiyatının öne çıkan "gereksiz insan" tiplmelerinden biri olan Peçorin, bazen kendini farklı biçimde ortaya koymaktadır. Duygusal atılımını genellikle aklıyla durdurmaktadır. Duyguları, davranışlarının rasyonel açıklamalarıyla sıcaklığını yitirmektedir. Böyle durumlarda duygusal ve gerçekçi algılarının kutuplaşması söz konusu olmaktadır. Akli gerçeklerle anlaşmaya hazırdır, ancak ruhu gerçekleri kendine temel alamaz. Özellikle bu sebeple kahramanın ruhunda kendinden, sevgililerinden, hayattan ve varlığından memnun olmayışının bir

---

¹¹⁸ a.g.e., s. 149-150.

¹¹⁹ a.g.e., s. 163.

sonucu olarak rahatsız edici bir his belirmektedir.¹²⁰ Karakter kendi içinde kişilik çatışması yaşamaktadır. Hem aklını hem de ruhunu bürüyen iyi-kötü ikilemi arasındaki çatışma Peçorin'in bütün benliğini kaplamıştır. Bu çekişmeden giderek daha da huzursuzluk duyan Peçorin duygusuzluğunu ve içindeki iki farklı sesi şöyle ifade etmektedir: *“Hayatın fırtınasından sadece birkaç iyi düşünceyle kurtuldum, hiçbir duygu edinmeden. Çoktandır kalbimle değil, aklımla yaşıyorum. Kendi tutku ve davranışlarımı katı bir merakla ölçüp biçiyorum, inceliyorum, ama tarafsız bir şekilde. Benliğimde iki insan var: biri kelimenin tam anlamıyla yaşıyor, diğeri düşünüp taşınıyor ve onu yargılıyor: ...”*¹²¹

Eserin başkarakteri Peçorin, Lermontov'un günlük hayatta karşılaştığı çağdaş insanın bir ilk örneğidir. Soylu ve zengin bir aileden gelen Peçorin çağın felsefe, edebiyat ve tarihle ilgilenen kültürlü gençlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıvrak bir zekâyâ, sonsuz bir cesarete sahiptir ve ulaşmak istediği değerler için bir hayli çaba harcamaktadır. Doğaya karşı duyarlı oluşu onun ruhunda var olan duygusal yönünün de bir kanıtı olmuştur. Bu olumlu özelliklere sahip olmasına rağmen Peçorin çevresindekilere karşı soğuk, acımasız, alaycı ve kimi zaman da duyarsızdır. İçinde yaşadığı toplum koşulları onu ilgilendirmemekte, kimseyi mutlu edememekte, hatta çevresindekilere zarar vermektedir. Bireyci ve bencil yapısı onu yalnızlığa sürüklemiştir. Benliğinde büyük güçlerin varlığının farkındadır ancak bu yetenekleri doğru bir şekilde kullanmaktan yoksundur. Anlamsız ve yersiz tartışmalara, gereksiz düellolara karışmıştır. Lermontov, “gereksiz insan” karakterini

---

¹²⁰ H.M.Fortunatov, M.G.Urtmintseva, İ.S.Yuhnova, **İstoriya russkoy literaturı XIX. veka**, Moskva, İzdatelstvo “Vısshaya škola”, 2008, s. 148.

¹²¹ M.Y.Lermontov, **a.g.e.**, s. 177.

yansıtan Peçorin'in ruhsal çöküşünün nedenini içinde yetiştiği dönemin ve toplumun olumsuz koşullarına yüklemektedir.¹²² *"Herkes yüzümde gerçekte olmayan ama olduğu düşünülen kötü duyguların belirtilerini okuyordu – ve bu çirkin duygular oluştu. Alçakgönüllüydüm – beni kurnazlıkla suçladılar: içime kapandım. İyiliği ve kötülüğü derinden hissediyordum; kimse beni okşamadı, herkes incitti: kindar oldum; asık suratlıydım, - diğer çocuklar neşeli ve gevezeydiler; kendimi onlardan üstün hissediyordum, - beni alçak görüyorlardı. Kıskanç oldum. Bütün dünyayı sevmeye hazırdım, - beni hiç kimse anlamıyordu: ve kin beslemeyi öğrendim. Renksiz gençliğim benliğimle ve dünyayla savaş içinde geçti: iyi duygularımı, aşağılanmaktan korkarak, kalbimin derinliklerine gömdüm: ve orada yok oldular. Doğruyu söyledim – bana inanmadılar: aldatmaya başladım."*¹²³

"Zamanımızın Kahramanı"nın son öyküsü olan "Kaderci", Peçorin'in iki haftalığına gittiği bir Kazak köyünde geçer. Peçorin subaylarla birlikte, akşamları sırayla birbirlerinde toplanarak kader, özgür irade ve aklın varlığına ilişkin derin soyut tartışmalar içine girer. Peçorin alınyazısı diye bir şeyin olmadığını ileri sürer. Üsteğmen Vuliç ile girdiği iddiada, Vuliç duvarda asılan tabancalardan birine barut doldurarak kafasına tutar ve ateş eder. Peçorin onun o akşam öleceğini hisseder, ancak silah patlamaz. Herkes bu olay karşısında dona kalır. İkinci ateşini duvarda asılan kaskete yapar ve kasket delinir. Ertesi sabah Peçorin, Üsteğmen Vuliç'in gece yarısı domuz kovalayan bir sarhoş tarafından öldürüldüğü haberini alır. Peçorin de kendi kaderini denemek üzere katili yakalamak amacıyla gizlendiği kulübesinin penceresinden gizlice girip yaralanmadan suçluyu etkisiz hale getirir. Bu olayların

¹²² G.Öksüz, a.g.e., s. 11-12.

¹²³ M.Y.Lermontov, a.g.e., s. 140.

sonucunda Peçorin kadere tereddütsüz inanır. Maksim Maksimiç'in bulunduğu kaleye gittiğinde olanları onunla paylaşmasıyla roman sona erer.

XIX. yüzyıl başlarında Rus toplumunda “gereksiz insan”ın içine düştüğü buhranı büyük yazar Lermontov, yarattığı Peçorin tiplemesine ustaca yansıtmıştır. Peçorin, dönemindeki bütün gençler gibi hayal kırıklığı içindedir. Yaşadığı hayattan kendine yer edinemeyip yalnızlaşmaya başlamıştır. Sürdüğü amaçsız yaşamdan pişmanlık duymaktadır. Düşünceleri ve ruhu yorgun düşmüştür. Yetiştığı çevreden sıkılmış, bunalmış hatta tiksinti duymaya başlamıştır: *“Gençliğimin ilk yıllarında hayalperesttim, sıkıntılı ve açgözlü hayalleri resmeden nöbet değiştiren kâh karanlık, kâh rengârenk suretlerin gözümde canlanmasını severdim. Ama bana bundan geriye ne kaldı? Gece hayaletlerle ve karma karışık anılarla yapılan savaş sonrası gibi bir yorgunluk. Bu nafile savaşta hem ruhumun sıcaklığını, hem yaşam için gerekli olan irademın sürekliliğini yitirdim, bir süre hayal ederek yaşadıktan sonra bu hayata girdim, bana sıkıcı ve iğrenç gelmeye başladı, tıpkı uzun zamandır ünlü bir kitabın saçma taklidini okuyan biri gibi.”*¹²⁴

Lermontov, gerçekçilik akımı doğrultusunda yazdığı “Zamanımızın Kahramanı” adlı eserinde XIX. yüzyılın ilk yıllarında Rus toplumunda ortaya çıkan “gereksiz insan” sorununu, yarattığı kahramanı Peçorin ile bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir. Yazar, bu dönemde ortaya çıkan, estetiğin ve aklın hâkim olduğu “gereksiz insan”ın, Rus toplumunda olduğu gibi dönemin edebi eserlerinde de dönüşüm gösterdiğini, kahramanının benliğinde baskın olarak işlediği güçlü irade ve kötü mizaçla ortaya koymuştur.

---

¹²⁴ a.g.e., s. 204.

3.4. A.İ.Herzen'in "Suçlu Kim?" Adlı Eserindeki Beltov

Sosyalist fikirlerle yüklü olmasının bir sonucu olarak yapıtlarında felsefinin yanı sıra, hem siyasi hem de toplumsal sorunları işleyen Aleksandr İvanoviç Herzen (1812-1870) "Suçlu Kim?" (Kto vinovat?) adlı romanını yazmaya 1841 yılında Novgorod'da başlamıştır. Eserin ilk bölümü 1845-46 yıllarında Moskova'da "Oteçestvenniye zapiski" adlı dergide yayımlanmıştır. Romanın tamamı ise 1847 yılında "Sovremennik" adlı derginin özel ekinde yayımlanmıştır. Hiciv ustası Herzen bu romanıyla gerçekçilik akımının gelişimine yeni bir yön kazandırmıştır.¹²⁵

Herzen'in "Suçlu Kim?" adlı romanı, yazarın diğer öyküleri gibi, Rus edebiyatının yeni bir akım olan gerçekçiliğe yönelmesiyle 1840'lı yıllarda dünya edebiyatına kazandırdığı en değerli eserleri arasındadır. Yazarın bu romanı "doğalcı okul" mecrası içinde yayımlanmıştır. Eserin konusunun temelinde, çağın yazarlarının insan karakterinin oluşumu üzerinde toplum yapısının önemi hakkındaki düşüncelerini ifade ettikleri "gereksiz insan" sorunu yer almaktadır. Herzen bu romanında yarattığı "gereksiz insan" tiplmesi Beltov ile XIX. yüzyılın toplumuna ayna tutmuştur.

"Suçlu Kim?" romanının ilk bölümü karakterlerin tanıtılmasına ve bir aşk hikâyesine ayrılmışken, daha önce okura tanıştırlan başkarakter Beltov ikinci bölümde olaylara dâhil olmuştur. Emekli bir general olan Aleksey Abramoviç Negrov, on üç yaşlarındaki oğlu Mişa'ya hem okuma hevesi kazandırması hem de iyi bir eğitim vermesi için, doktor arkadaşı Krupov'un tavsiyesiyle, Dimitri Yakovleviç Krutsiferskiy adında genç, iyi yürekli ve efendi bir öğretmeni tutmaya karar verir. On altı yıldır evli olan Negrov'un miskin bir mizaca sahip eşi Glafira Lvovna evde

¹²⁵ <http://www.literature-xix.ru/gertsen/kto-vinovat/> (Erişim tarihi: 04.12.2012)

sürekli vakitsizce uykuya dalar. Glafira Lvovna daha ilk görüşte genç öğretmenden hoşlanır. Negrov, Glafira Lvovna ile evlenmeden önce köye çiftliğini yönetmeye gittiğinde, Dünya adında genç bir güzele gönlünü kaptırmış ve kız çocukları Lyubonka dünyaya gelmiştir. Köyden döndüğünde ise, uşağını Dünya ile evlendirerek onun ve kızı Lyubonka'nın kendi evine gelmesini sağlamıştır. Bu olaydan üç yıl sonra, Negrov ile evlenen ve evlendikten birkaç hafta sonra da, Lyubonka'nın kocasının öz kızı olduğunu öğrenen Glafira Lvovna, ağlama krizlerine girmiş, ancak o bebeği kendi büyütmek isteyerek bu teklifi eşine kabul ettirmiştir. Negrov'lar, hayattan yiyip, içip, yatmaktan başka bir beklentisi olmayan bir ailedir. Generalin gayrimeşru kızı Lyubonka'yı üvey annesinden evin hizmetçilerine kadar herkes aşağılar. Gün gelir Lyubonka genç kız olur ve öğretmen Dimitri Yakovleviç Krutsiferskiy ondan ilk görüşte hoşlanır. Zamanla iki genç yakınlaşmaya başlar. Krutsiferskiy aşkını bir mektupla genç kıza itiraf etmek ister. Öpeceği ve mektubu vereceği kadını yanlışlıkla karıştırınca iş değişir. Yazdığı mektubu kendinden hoşlanan üvey anne Glafira Lvovna kendisine yazılmış gibi okur ve sevinir. Ancak öğretmen Krutsiferskiy'in bu aşk mektubunu Lyubonka'ya yazdığını öğrenince kıyameti koparır. Eşine öğretmeni kovması için baskı yapar ama general, maddi hiçbir yardımda bulunmayarak Lyubonka'yı ve genç öğretmeni evlendirir. Bu arada şık giyimli, varlıklı, son derece bilgili ve kültürlü ancak şımarık biri olan Vladimir Beltov, vilayet kaleminden emekli olduktan sonra gittiği Cenevre'den Beloye Pole'ye döner ve sosyete hayatından bıktığı için kendisine iş edinmek için soylular meclisine seçilmek üzere çalışmaya karar verir. Burada Beltov, Dubasov ilçesi soylular birliği başkanının kızı Varvara'ya kızın annesi tarafından damat biçilir. Beltov ile Varvara yakınlaşırsalar da Beltov ona karşı kayıtsız kalır. Beltov,

Krutsiferskiy'lerin evinde akşam oturmalarında Lyubonka'ya kur yapar. Lyubonka, Beltov'un kendisine âşık olduğunu anlar. Beltov aşkını itiraf ettiğinde, Lyubonka iki kişiyi birden sevemeyeceğini söylemesine rağmen akli Beltov'dadır. Genç kadın ikiye bölünmüştür; Lyubonka Krutsiferskaya kocasına gerçek aşkla bağıdır ancak Beltov'u da sevmeye başlar. Öğretmen Krutsiferskiy herşeyin farkına varırken değişmeye başlar ve kahrından kendisini içkiye verir. Dedikodular başlayınca, Varvara'nın annesi Beltov'u takip etmesi için bir müşaviri görevlendirir. Beltov'un Krutsiferskiy ailesini mahvettiğini düşünen doktor Krupov'un son kez görüşmeleri için Beltov'u ve Lyubonka'yı parkta görüştüğü sırada müşavir onları yakalar. Beltov'un Lyubonka hakkında kötü konuşan müşaviri dövmesi iddiasıyla şikâyet mektubu yazılır. Romanın sonunda Beltov tıpkı Çatskiy ve Peçorin gibi, kendisini yollara vururken, Lyubonka yataklara düşer. Eşi Krutsiferskiy ise bir taraftan dua ederken, diğer taraftan içkide teselli bulmaya çalışarak avunur.

Herzen "Suçlu Kim?" adlı romanında Vladimir Beltov tiplemesiyle XIX. yüzyılın 40'lı yıllarının "gereksiz insan"ını işlemiştir. Karakter, söz konusu dönemin diğer "gereksiz insan" tiplmeleri gibi, zeki, eğitilmiş, faydalı işler yapma arzusuyla dolu ancak içindeki yeteneği ve düşünceleri uygulamaya dökemeyen bir yapıya sahiptir. Yazar, dönemin soylu sınıfa ait bütün gençleri gibi giyimine önem veren Beltov'un dış ve iç dünyasını şu ifadelerle betimlemiştir: "*Otuz yaşlarında, mütevazı ama sık giyimli bir adam, ev sahibini saygıyla selamlayarak içeri girdi. Uzun boylu ve zayıftı, yüzünde dizginlenmemiş gibi görünen ihtirasın gözyaşlarıyla dolu hem uzun hem kederli düşünceleri olan dürüst bir insanın alaycı dudaklarının ve iyi niyetli bakışların tuhaf bir birleşimi vardı.*"¹²⁶

¹²⁶ A.İ.Herzen, a.g.e., s. 36, www.lib.ru (Erişim tarihi: 08.09.2012).

Hem sevgili annesinin hem de dürüst ve insancıl öğretmeninin gayretleriyle yetiştirilen Beltov, güçlü ve iyi niyetli bir genç olmasına rağmen, toplumdan soyutlanarak koparılmış bir karakterdir. Donatıldığı üstün yeteneklere rağmen Beltov, gereksiz bir insandır. Yetiştirilme tarzının bir sonucu olarak ait olduğu soylu sınıfının koşullarına kendini hapsedemeyen bir tiptedir. Herzen, Beltov'un "gereksiz insan" olma yolunda sürüklenişinin altında yatan sebepleri tozpembe bir hayat içinde yetiştirilmesine dayandırmaktadır: *"Her şey ne kadar allak bullak, bu fani dünyada her şey ne kadar garip! Ne annesi ne de öğretmeni, kuşkusuz, onu her şeyden sakındıkları eğitim ile Beltov için ne kadar büyük acılar, ne kadar hayal kırıklıkları ile dolu bir hayat hazırladıklarını aklından geçirebildi. Her şeyi Beltov hayatın gerçekleriyle yüzleşmesin diye yaptılar; gri dünyada bulunmasın diye onu sıkıca korudular, sokağa çıkarmak ve para uğruna kendini oradan oraya atan kalabalığın açgözlü karmaşıklığını göstermek yerine, onu çok güzel bir baleye götürdüler ve çocuğu gerçek hayatın, hareketlerin seslerle müzikal uyumunun zaripliğinden ibaret olduğuna inandırdılar;"*¹²⁷

Sonsuz çalışma hevesi ve bin bir umutla dolu geçen üniversite eğitiminden sonra Vladimir Beltov, gerçek hayatla yüzleşmeye başladığında, dönemin diğer "gereksiz insan" tiplerine gibi, herhangi bir uğraş edinmeye çalışsa da, her şeyden erken sıkılmaktadır. Denemeye çabaladığı bütün ilgi alanlarından çabuk soğumuştur. Resim ve heykelle ilgilenmeyi denemiş; sıkılmıştır, tıp okumayı denemiştir; yine sıkılmıştır, hiçbir faaliyet alanında kendini bulamadığından "gereksiz insan"ın içine düştüğü o derin tatminsizliğin ve mutsuzluğun hâkim olduğu bir ruh haline bürünmüştür: *"Hayır, - diye düşündü Vladimir, - hayır, ben doktor olmak*

¹²⁷ a.g.e., s. 44.

istemiyorum! Ne kadar utanmaz bir insanım, bütün fizyolojik sorunlar üzerine çağa özgü bir fikir birliği yokken hastaları tedavi etmeye nasıl cüret ederim. Bütün pratik bilgiler bir yana! Memurlukmuş, bilim adamlığıymış, benim neyime? Ben... Ben... İtiraf etmeye cesaretim yok ama ben bir sanatçuyum!’ Bir kafatası tasviri çizerken, Beltov bir ressam olduğu kanaatine vardı.”¹²⁸

“Suçlu Kim?” romanının anakarakteri Beltov’un yüzyılın “gereksiz insan”ına özgü dayanılmaz can sıkıntısı gün geçtikçe daha da artış göstermektedir. Beltov’un benliğini bütünüyle kaplayan huzursuzluk ve etrafını saran bunaltıcı sessizlik onu boğmaktadır. İçine düştüğü bu rahatsız edici sükûneti, ruhunda yer edinen eylemsizliklerle dolu tembellikle özdeşleştirmektedir. Yeteneklerini işlevselleştirmek üzerine yetersiz kalan Beltov, kendisini içinde yaşadığı yüzyılın acınası kurbanı olarak görmektedir: *“Bu sessizlik ne anlama geliyor, diye düşündü Beltov, derin bir düşünce mi yoksa düşüncesizlik mi, hüznün mü yoksa sadece tembellik mi? Anlaşılmıyor. Bu sessizlik benim içimi o kadar karartıyor ki, acaba dönsem mi, neden beni böyle boğuyor? Sessizliği severim. Denizin sessizliği, köyün sessizliği, hatta uzayıp giden sadece bir tarlanınki bile içimi şiirsel bir huzurla doldurur. Ama burada öyle değil. Orada sessizliğin enginliği, burada ise her şey boğuyor, buradaki dar, sığ ve etrafında sefil binaların olduğu bir sessizlik, yıkık olsalar bari ama yarım yamalak boyanmışlar, beyazlaştırılmışlar, ya sakinleri nerede? ... NN şehrinde de kendine huzur bulamayacağı endişesiyle dolu yüzyılın zavallı kurbanıyım!”¹²⁹*

Beltov, benliğinde doğuştan var olan üstün yeteneklere sahip olmasına rağmen, dönemin diğer “gereksiz insan”ları gibi, bu kabiliyetlerini herhangi bir

---

¹²⁸ a.g.e., s. 51.

¹²⁹ a.g.e., s. 57.

çalışma ortamına uyarlama konusunda bir adım atma gayretinde bulunmamıştır. Kendisini seyahat ederek bulmaya çalışsa da, can sıkıntısını bu yolla gidermeye uğraşsa da, gittiği hiçbir yer “gereksiz insan” a göre değildir. Üstün yetenekleri ve sorgulayıcı fikirleri açısından Beltov, ait olduğu soylu ortamına fazla gelmektedir. “Gereksiz insan” ne herhangi bir çevrede, ne bir uğraşta, ne de herhangi bir işte kendi yerini bulabilmiştir: “... Beltov birçok yer dolaştı ve kendini büsbütün bilinmeyen, dahası hiç bir şeye uyum sağlayamadığı kendisine tamamen yabancı olan bu ülkede buldu; etrafında akıp giden hayatla gerçek hiçbir yaklaşımla ilgilenmedi; ne iyi bir toprak beyi, ne mükemmel bir subay, ne de çalışkan bir devlet memuru olmayı becerebildi.”¹³⁰

Herzen, romanının başkarakteri Beltov’un dramını, XIX. yüzyıl Rusya’sının devlet yapısından bağımsız olarak temellendirmemiştir. Diğer “gereksiz insan” tiplerini gibi Vladimir Beltov, açık bir şekilde olmasa da, toprak köleliğinin hâkim olduğu devlet yapısını reddeden, hayata dair amaçların bilincine varamayan, toplumun kötü yönleriyle baş edebilme deneyiminden yoksun olan dönemin insanını yansıtan gerçek bir karakterdir. Beltov, özünde baskıcı devlet yapısına karşı olduğu için, var olan düzenin savunucusu olan diğer memurların nefretini kazanmış ve “gereksiz insan” olarak görülmüştür. Herzen, Beltov’a karşı duyulan kıskançlığı, Beltov’un karakterinin yapısıyla birlikte, etrafındaki memurların bakış açısından zıt bir ironiyle okuyucuya aktarmaktadır: “Ancak Beltov, masa şefi yardımcısının gözüyle, on dört yıl altı ayı tamamlamadan erken emekliye ayrılan, bu beylerin tahammül edemediği şeyleri seven, herkes faydalı kart oyunları ile meşgul olurken

---

¹³⁰ a.g.e., s. 58.

kendisi zararlı kitapları okuyan, Avrupa'yı karış karış gezen, evine yabancı, gurbette de yabancı, zariflik bakımından aristokrat ve inançları XIX. yüzyıla uygun bir insandır, - taşrahılar onu nasıl kabul edebilir!"¹³¹

Herzen, XIX. yüzyılın başlarında Rus toplumunun gençleri arasında baş gösteren ve giderek artan cansıkıntısını romanının "gereksiz insan" tiplemesi olan Beltov'da yansıtmıştır. Beltov dönemin birçok genci gibi, ruhsal bir çöküntünün içine düşmüştür. Tümüyle benliğini içine çeken bu manevi buhran Beltov'un ruhuna acı vermektedir. Tek yaşam kaynağı olan ruhunu yitirerek gerçek yaşamdan kendisini uzaklaştırmıştır. Gün geçtikçe derinleşen can sıkıntısı ve karamsarlık artık hastalıklı bir hale dönüşmektedir: *"Bu arada, Beltov'un melankoli halinin altı fincan çay içtiği süre içerisinde yapılan o konuşmayla ufak bir ilgisi bile yoktu; o bugün geç kalktı, kazan gibi bir kafayla, akşamdan beri okuyordu, yarım yamalak, yarı uykulu okuyordu, son günlerde ondaki hastalığa benzer anlaşılmayan, ancak ağır düşüncelerine yerleşen bu gariplik daha da geliyordu, her şey ona eksik kalıyor, hiçbir şeye odaklanamıyordu."*¹³²

"Suçlu Kim?" adlı romanın ana karakteri, iç dünyasına dönük sorgulamalarında geçmişteki ve bugünkü Beltov'u karşılaştırdığında ruhundaki iki farklı karakteri şöyle resmetmektedir: *"Kendisinin o zamanki ve şimdiki halini karşılaştırdı; bu iki farklı kişiyi birbirine bağlayan anılar yumağının dışında, ortak hiçbir yön yoktu. O zamanki Beltov, umutlarla dolu, alçakgönüllü, fedakârlığa ve*

---

¹³¹ a.g.e., s. 59.

¹³² a.g.e., s. 73.

karşılıksız uğraşlara hazırды, bugünkü ise, dış koşullara boyun eğen, ümitsiz, can sıkıntısını gidermek için bir şeyler arayan bir Beltov'dur."¹³³

Beltov, içinde yetiştiği ortama uyum sağlayamadığından ait olduğu soylu sınıf için, iyi subay olmadığı ve memurlukta çalışmayı sürdüremediğinden devlet için, etrafındaki diğer sıradan insanlar gibi olmadığından toplum için gereksiz bir insandır. Kendini sorgulamalarının bir sonucu olarak Beltov, hem gereksiz hem de yararsız bir insan olduğu kanaatine varmıştır: *"Gücümün zayıflığından mı, karakterimin eksikliğinden mi, nedeni önemli değil, sorun şu ki; ben yararsız bir insanım, hayatım üzerine tek söz sahibi olduğuma inanıyorum; hâlâ hayatı başıma bir kurşun sıkacak kadar sevmiyor değilim, ama diyet yaparak yaşayacak, yardımlarla kendimi yönlendirecek, güçlü duygularımdan ve bir hasta gibi ömrümü uzatmak için lezzetli yemeklerden vazgeçecek kadar da sevmiyorum hayatı.*"¹³⁴

Beltov, yer edinemediği dünyada kendisini o kadar gereksiz hissetmektedir ki, ölümünün bile kimse için bir acı kaynağı olmayacağını düşünmektedir: *"Ölümü (Cenevrelî öğretmenin) herkes için ağır bir darbe olacak. Bu konuda ben ondan daha şanslıyım: annemin vefatından sonra ölecek olursam, eminim ki hiç kimseye acı dolu dakikalar yaşatmayacağım, çünkü kimse için gerekli bir insan değilim.*"¹³⁵

A.İ. Herzen "Suçlu Kim?" adlı romanında soylu aydın çevresini temel alarak, yazıldığı yüzyılın siyasi, ekonomik, ahlaki ve sosyolojik dayanakları olan toplumsal sorunlarına, doğru işlemeyen bir devlet yapısının yetersizliğine dikkat çekerken, bu olguların "gereksiz insan" üzerindeki olumsuz sonuçlarını yansıtmıştır. Herzen'in

---

¹³³ a.g.e., s. 74.

¹³⁴ a.g.e., s. 75.

¹³⁵ a.g.e., s. 78.

XIX. yzyln 40'lı yıllarnn "gereksiz insan" sorununu irdelediği karakteri Belto,
bu konunun işlendiği dnemin Rus yapıtlarındaki sz konusu diğer tipler gibi
sembolik bir değer kazanmıştır.

3.5. İ.S.Turgenev'in "Gereksiz Bir Adamın Günlüğü" Adlı Eserindeki Çulkaturin

XIX. yüzyılın realizm akımının etkin yazarlarından olan İvan Sergeyeviç Turgenev (1818-1883) 1848 yılında yazmaya başladığı öyküsü "Gereksiz Bir Adamın Günlüğü"nü (Dnevnik lişnego çeloveka) 1849 yılında tamamlamıştır. Turgenev'in bu öyküsü, devlet yönetiminin edebiyatı takipte tuttuğu dönemde hem hicivli ve resmi otoriteyle uyuşmayan kısımları hem de epizod bölümleri ağır bir sansüre uğrayarak 1850 yılında "Oteçestvenniye zapiski" adlı derginin nisan sayısında yayımlanmasının ardından, dönemin birçok eleştirmeni tarafından sanatsal ve içerik olarak eleştirilmiştir. Turgenev, sansürün izlerini silip sanatsal açıdan düzeltmeler yaparak öyküsünü 1856 yılında tekrar yayımlama fırsatı bulmuştur. Bu basımın ardından yapılan eleştiriler daha hoşgörülü olmuştur. Ünlü Rus eleştirmen ve yazar Aleksandr Vasilyeviç Drujinin (1824-1864), öykünün hasta ve içi kararmış başkahramanı olan Çulkaturin'i kendi kuşağının bir timsali ve küçük ancak kayda değer bir topluluğun tiplemesi olarak görmektedir. Ancak Drujinin, öykünün başkarakterini çözümlerken, onun dramının sosyal sebeplerine değil, hayata karşı olan beceriksiz tutumuna dikkat çekmekte ve başarısız hayatının sorumluluğunu "gereksiz insan" ın kendisine yüklemektedir.¹³⁶

Turgenev, eserinin kurgusunu başkarakterinin yazdığı günlük üzerine temellendirmiştir. Doktor, hasta olan Çulkaturin'e yakında öleceğini söylediği için buzların çözülmesinin ardından son karla birlikte başkarakter dünyadan uçup gideceğini düşünür. Hava soğuk ve rutubetli olduğundan doktor ona dışarı çıkmasını

¹³⁶ <http://www.rvb.ru/turgenev/02comm/0155.htm> (Erişim tarihi: 04.03.2012).

yasaklamıştır. Derin bir can sıkıntısının içine düşen Çulkaturin, ölümüne iki hafta kaldığını düşünerek 20 Mart 18.. tarihinde günlüğünü yazmaya başlar. Etrafını saran ve kendisini dahi ilgilendirmeyen günlük hayatından bahsetmeyi değil, tüm yaşamını anlatmayı tercih eder. Otuzuna merdiven dayamış olan Çulkaturin, zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası ihtiraslı bir kumarbaz iken, annesi erdemli ve karakter sahibi bir ev hanımıdır. Annesi baskın bir gurura sahip olduğu için kendisi başta olmak üzere zamanında herkese eziyet çektirmiştir. Çulkaturin, bir karınca gibi sürekli çalışan annesini büsbütün rahat olarak ancak ölümünün ertesi günü tabutta yattığı sırada görmüştür. Utanç verici ve yıkıcı bir alışkanlığı olan kumardan vazgeçemeyen babası, hoşgörülü ve erdemli olan eşine lâyük olmak için hayattayken ona boyun eğer. Kocasının kötü alışkanlığını hiçbir zaman yüzüne vurmayan annesi son kalan parasını kumar borçlarını ödemesi için eşine verir. Babası, Çulkaturin'i çocukluğunda sanki varlığıyla onu kirletmekten korkuyormuşçasına gizlice okşayıp severken, annesi oğluna her zaman şefkatle ancak soğuk bir şekilde yaklaşmıştır. Çulkaturin, ahlak hocalığı görevini üstlenen erdemli annesinden uzaklaşırken, kötü alışkanlıkları olan babasına karşı tutkulu bir sevgi beslemiştir. Çulkaturin mutsuz bir şekilde büyür. Tek çocuk olan Çulkaturin dadıları ve öğretmenleri tarafından evde eğitilmiştir. On iki yaşındayken babasını kaybeden Çulkaturin, hastalık derecesinde zayıf ve duygusal olan Alman asıllı öğretmeni Rikman ve lâkabı Gusınya olan amcası Vasiliy ile birlikte Moskova'ya temelli olarak taşınır. Köydeki malikâne ise açık arttırmayla satılır. Bu durum, malikânenin küçük bir göle kıyısı olan bahçesinde birçok güzel anı yaşayan küçük Çulkaturin'i derinden etkiler. Günlüğünde geçmişini anlatmayı bir kenara bırakan ve

kendisinin gereksiz bir insan olduğunu itiraf eden Çulkaturin, nasıl bir karaktere sahip olduğunu açıklamaya karar verir.

Çulkaturin ölmeden birkaç yıl önce düşük rütbeli bir memur iken görevli olarak gittiği O... ilçesinde yaklaşık altı ay geçirme fırsatı bulur. Oraya vardığı ilk gün ilçenin önemli ve varlıklı memurlarından olan Kirill Matveyeviç Ojogin'i ziyaret etmek durumunda kalır. Yöre halkı tarafından konuksever olarak tanınan Ojogin'in evini belediye başkanı, mühendis, avukat ve toprak beyleri gibi önemli kişiler sıklıkla ziyaret ederler. Çulkaturin Ojogin'in on yedi yaşındaki güzel ve masum kızı Yelizaveta Kirillovna'ya ilk görüşünde âşık olur. Ne iyi ne de kötü denilebilecek ve sıradan bir insan olan Ojogin'in kızı Yelizaveta hem oldukça iyi, hem de uysal bir mizaca sahiptir. Bir gün öğle yemeğinden önce Çulkaturin Ojogin'lere gittiği sırada kızı Yelizaveta ile karşılaşır ve biraz sohbet ederler. O günden sonra Çulkaturin'in ruhu aşkla canlanır ve karanlık bir odaya yakılan bir mum gibi aydınlanmaya başlar. Ancak, hayatının en mutlu anlarını yaşayan Çulkaturin için bu durum yalnızca üç hafta sürer. Bir gün Bayan Ojogina, Liza (Yelizaveta), Çulkaturin ve ilçenin küçük rütbeli memurlarından Bizmenkov hafta sonları memurların dinlenmek için gittikleri koruluğa çay içmeye giderler. Liza'nın koluna girip yeşilliklerde yürüyen Çulkaturin güzel kızın kendisine âşık olmadığını onun gözlerine baktığında fark eder. Liza'nın kendisinden hoşlandığını sezmesine rağmen, bir kardeşe bakar gibi kendisine baktığını hisseder. Koruluğun sonundaki tepeye çıktıklarında gün ağarırken Çulkaturin büyüleyici manzaraya hayranlığından bir çığlık koparır. Bu güzel tablo karşısında dona kalan Liza'ya elini uzatır. Ancak, Liza arkasını döner ve gözyaşlarına boğulur. Çulkaturin, kendisinden gözlerini kaçırın mahcup kıza neden ağladığını sorduğunda ise Liza'dan cevap alamaz. Çulkaturin, Liza'nın kendisine

karşı olan davranışlarının zoraki ve yapmacık olduğunu gözlemler ve bu durumu genç kız utangaçlığına yorar. Koruluğa gittikleri o günden sonra Çulkaturin ile Liza arasında soğuk rüzgârlar eser.

Bir gün Çulkaturin Ojogin'lerin evinde uzun boylu ve düzgün yapılı olan yirmili yaşlarındaki Knyaz N. ile karşılaşır ve ondan düşmanca ve kıskançlıkla dolu tuhaf bir izlenim edinir. Çulkaturin, Ojogin'lerin evine tekrar ziyarete gittiği sırada incinmiş ancak yüce gönüllü bir tavır takınır. Liza, Çulkaturin'in bu durumunun farkına bile varmaz. Ojogin de Çulkaturin'in sessiz ve soğuk tavırlarının farkına varır. Çulkaturin ise Liza'yı gözlemlerken, uşağın Knyaz N.'in geldiğini bildirdiğinde mutluluktan yüzünün kızardığını görür. O anda Liza'nın Knyaz N.'e çoktan âşık olduğunu fark eder, bir süre sonra Knyaz N.'in duygularının da Liza'ya karşı boş olmadığını sezinler. Liza'nın kendisinin ona karşı olan soğuk davranışlarına ve derin suskunluğuna öfkelenildiğini düşünüp Knyaz N.'e yaklaştığını düşünen Çulkaturin, durumun hiç de sandığı gibi olmadığını gözlemler. Çulkaturin'in Liza'ya karşı olan aşkla dolu duyguları bir kalemde yerle bir olur. Liza ile Knyaz N. günden güne birbirlerine daha da yakınlaşırken, Çulkaturin'e haysiyetini kaybetmeye başladığını hissetmek acı verir. Ojoginler'e gitme kararı almasına rağmen kendisini tutamayıp, Knyaz N. hakkında Liza'ya dostça öğütler vermeyi planlayarak onunla konuşmak için evlerine gider. Ancak Ojogin'in bakışlarından kendisine acıdığını fark edince tümüyle yıkılır. Çulkaturin, Liza ile konuşmak istediği sırada dili tutulduğu için söylemek istediği sitemlerle dolu sözlerini ifade edemez. Mektup yazmaya karar verir, ancak Liza'ya sitem etmeye hakkı olmadığını düşünerek başladığı mektubunu yakar.

Çulkaturin'in tuhaf davranışları herkesin ona soğuk davranmaya başlamasına sebep olur. Knyaz N. ise hem zeki, ustaca ve nazik davranışları, hem de eğlenceli tavırları sayesinde ilçedeki herkesin gözdesi haline gelir. Knyaz N. ile kızı Liza arasındaki duygusal yakınlaşmanın farkında değilmiş gibi davranırsa da, onun gibi bir damada sahip olma düşüncesi içten içe Ojogin'i sevindirmektedir. O... ilçesi belediye reisi giden saygın konuğunun onuruna bir balo düzenleyerek yörenin önde gelen ailelerini ve üst düzey memurlarını davet eder. Baloda genç kızların bütün ilgisi Knyaz N.'in üstündeyken, o sadece Liza ile vakit geçirir ve sürekli dans eder. Knyaz N.'in kendisini dünyanın merkeziymiş gibi gördüğünü ve böyle davrandığını düşünen Çulkaturin, onların danslarını izledikçe sinirlenip Liza'dan intikam almak düşüncesiyle başka bir kızı mazurkaya davet eder. Ancak Çulkaturin Knyaz N. ile Liza'yı gözlemlemeyi ihmal etmez. Çulkaturin, Knyaz N.'in Liza'ya bakışlarında gizliden gizliye bir zafer kazanma edasının olduğunu gördüğü anda ruhunun alevler içinde yanmaya başladığını hisseder ve derinden acı çekmeye başlar. Çulkaturin'in mazurka oyunu için eş seçen Liza tarafından reddedilmesine Knyaz N.'in küçümseyerek gülmesi onu çileden çıkarır. Çulkaturin'in kendisine alaylı bir şekilde gülen Knyaz N.'e sert çıkışmasına rağmen, baloda tartışmanın yersiz olduğunu düşünen Knyaz N. durumu hoş görüsüyle alttan alır. Ancak balo gecesinin sonunda kendisine sert çıkışının hesabını sorduğunda, geri adım atmayan Çulkaturin'i düelloya davet eder. Düelloyu kabul ettiği için kaygıdan uyuyamayan Çulkaturin, Knyaz N.'i intikam almak için değil, Liza'nın iyiliği için öldürmeyi istediğini hisseder. Ancak diğer taraftan da önemli bir insanı kendisini düelloya davet etmeye zorladığı için kendisine içten içe kızar. Çulkaturin, Knyaz N.'in düelloda ölmesi durumunda Liza'nın alacağı ağır darbe ve içine düşeceği derin üzüntünün kendisi

için dayanılmaz bir acı olacağını düşünür. Knyaz N. ve Çulkaturin belirlenen saat ve yerde düello alanında olurlar. Düello sonrası hayatta kalan Çulkaturin olur. 20 Martta günlüğüne başlayan ve 28’inde son hatıralarını yazan Çulkaturin 1 Nisanı 2 Nisana bağlayan gece vefat eder.

Turgenev, “Gereksiz Bir Adamın Günlüğü” adlı öyküsünün başkarakteri olan Çulkaturin’i, eserin yazıldığı dönemin soylu sınıfına mensup gençlerinin içine düştüğü ruhsal çöküntünün en önemli yansıması olarak ortaya koymuştur. Yazar, başkarakterinin benliğini bütünüyle sarmalayan psikolojik bunalımının betimlemesini, eserin temelinde yer alan Çulkaturin’in günlüğü aracılığıyla kahramanın kendi dilinden yapmaktadır. Başkarakter doktorunun kendisine yakında öleceğini söylemesi üzerine yazmaya başladığı günlüğünde, kendisine yönelik ruhsal çözümler yapma yoluna gitmektedir. Avare bir şekilde sürdürdüğü yaşamının son günlerinde, kendi geçmişine göz gezdirmesinin ardından hayata karşı ne kadar beceriksiz olduğunun bilincinde olmak, pişmanlıkla yanan Çulkaturin’in benliğini acıyla doldurmaktadır: “İlkbahar, bahar geliyor! Pencerenin yanında oturuyorum ve nehrin ardından kıra bakıyorum. Hey tabiat! Doğa! Seni o kadar seviyorum ki, ama senin bağrından yaşamayı bile beceremeyen biri olarak çıktım.”¹³⁷

Hayatı boyunca can sıkıntısı içinde yaşayan Çulkaturin, hasta yatağında da sıkıntıdan mustarıptır. Yapacak bir uğraş bulamayan başkarakter, yazmaya koyulduğu günlüğünde kendi benliğini anlatmayı denediği zaman, kendisini çözümler ve anlama fırsatını henüz bulmuştur. Eylemsizlik ve tembellikle dolu

---

¹³⁷ İ.S.Turgenev, **Dnevnik lişnego çeloveka**, 1849, <http://www.royallib.ru> (Erişim tarihi: 25.09.2012).

davranışlar sergileyen Çulkaturin, kendi benliğini tamınlamak için en uygun sözcüğün “gereksiz” olduğu kanaatine varmıştır. Kendi fiziksel ve ruhsal yapısını derinlemesine incelediğinde “gereksiz” kelimesinden başka uygun herhangi bir sözcük bulamaması, onu bu kelimenin yerinde oluşuna daha da çok inandırmıştır. Diğer insanlarla kendisini karşılaştırdığı zaman, pişmanlık, can sıkıntısı, hüsrân ve bencillikle dolu hayatının ne kendisi, ne de insanlık için faydalı olduğunun bilincine varmıştır: *“Gereksiz, gereksiz... Mükemmel bir kelime uydurdum. Kendimi daha derinlemesine anlamaya çalıştıkça, geçmiş yaşamımı daha dikkatli bir şekilde gözden geçirdikçe, bu ifadenin yerinde oluşuna daha çok inanıyorum. ‘Gereksiz’ asıl kelimedir. Bu kelime diğer insanlara uygun düşmez... İnsanlar iyi ya da kötü, akıllı ya da budala, hoş ya da sevimsiz olabilirler; ama gereksiz... hayır. Yani anlayınız beni: hem bu insanlar olmadan dünya dönebilir miydi?... Elbette; ama faydasızlık onların en temel özelliği ve ayırt edici bir belirtisi değil ve siz onlar hakkında konuşurken ‘gereksiz’ kelimesi aklınıza gelen ilk sözcük değildir. Ya ben... benim hakkımda başka bir şey söylemek mümkün değil, sadece gereksizim evet. Fazlalık bir insanım hepsi bu. Benim dünyaya gelişimi doğa her halde hesap etmemiştii ve bu yüzden bana beklemediği davetsiz bir misafire davranıyormuş gibi davrandı.”*¹³⁸

1840’ların “gereksiz insan”ının bir timsali olan Çulkaturin, diğer öncelleri Çatskiy, Onegin, Peçorin ve Beltov gibi ait olduğu soylu sınıf ortamından kendisini yabancılaştırmıştır. Çulkaturin, üstün yeteneklere sahip olmasına rağmen, bu meziyetlerini hayata uyarlama konusunda beceriksiz kalmıştır. Her ne kadar bulunduğu çevrede kendisine uygun bir yer edinmeye çalışsa da, başkarakter her

¹³⁸ a.g.e., <http://www.royallib.ru> (Erişim tarihi: 25.09.2012).

seferinde hüsrana uğramıştır. Bu durum sonucunda düşünceleri kaygıyla şekillenirken, ruhu ise baskın bir onurla yoğrulmuştur. Çulkaturin'in davranışları gündün güne daha da yapmacıklaşırken, aklı şüpheyile dolmuştur: *"Tüm hayatım boyunca kendi yerimi sürekli meşgul buldum, belki de bu yeri olması gereken yerde aramadığımdan. Bütün hastalar gibi evhamlı, sıkılgan ve asabiydim; üstelik muhtemelen, aşırı onur yüzünden ya da tamamen kaderimin talihsiz düzeninden ötürü, hislerim ile fikirlerim ve duygularımın ifadesi ile düşüncelerim arasında bir tür anlamsız, tuhaf ve zapt olunamaz bir engel bulunuyordu; bu engeli zorla mağlup etmeyi, bariyeri kırmayı göze aldığım zaman, hareketlerim, yüzümdeki ifade ve tüm varlığım ıstırap verici gerilimlerin görüntüsüne büründü: ben sadece öyle görünmüyordum, ben gerçekten anormal ve gergin bir hal aldım. Bunu ben kendim hissediyor ve tekrar kendime çekilmek için acele ediyordum. İşte o zaman benliğimde dehşet verici bir kaygı uyandı."*¹³⁹

Çulkaturin arkadaşları tarafından her zaman önemsiz biri olarak görülmüştür; yüzüne yapmacık bir şekilde gülünmüş ve iletişim kurmamak için gözüne bile bakılmamıştır. Diğer insanlar gibi olmaya çalışması Çulkaturin'i çabuk yorarken, bu boş çabası kendisini aşağılamasına sebep olmuştur. Zamanla her şeyi olumsuz açıdan yorumlayan Çulkaturin, kendisini tümüyle içkapanıklığına ve derin bir bunalıma sürüklemiştir: *"Kendimi en küçük hücrelerime kadar çözümlüyor ve başkalarıyla kıyaslıyordum, önünde neye kadar olduğumu göstermek istediğim insanların en ufak bakışını, gülümsemesini ve sözcüklerini anımsıyordum, herşeyi olumsuz açıdan yorumluyordum, "herkes gibi olmak" iddiama alaylı bir şekilde gülüyordum ve*

---

¹³⁹ a.g.e., <http://www.royallib.ru> (Erişim tarihi: 25.09.2012).

birden gülüşler arasında, acıklı bir şekilde boydan boya ahlaki çöküntüye uğruyordum, tuhaf bir içkapamıklığına düşüyordum, orada ise tekrar aynı şeylere koyuluyordum, sözün kısası, çarkın içindeki bir sincap gibi dönüyordum. Tüm günlerim bu ıstarap verici ve verimsiz çalışma içinde geçiyordu.”¹⁴⁰

Bütün benliğiyle kendisini içinde yetiştği ortama yabancı bir insan olarak hisseden Çulkaturin, varlığıyla her zaman bu dünya için gereksiz olduğu düşüncesini taşımaktadır. Yeryüzünde fazlalık bir insan oluşunu, yolculuk yaptığı sırada kupa arabasına sonradan zorla eklenen bir atla kendisini özdeşleştirerek açıklamıştır. Dünyadaki varlığının, dört atla sürülen arabaya bağlanan beşinci at gibi gereksiz olduğunu hissetmekte ve bu durumdan içten içe acı çekmektedir: “*Bir gün Moskova’dan posta arabasıyla dönüyordum. Yol iyiydi, ama arabacı dört atlı olan arabaya bir at daha bağladı. Bu talihsiz beşincisi, kalçasını kesen, kuyruğunu törpüleyen, onu en gayritabiî şekilde koşmaya zorlayan ve bedenini virgül şeklinde büken hem kalın hem de kısa bir urgan iple gelişigüzel arabaya bağlanmış, tamamen yararsız olan atın durumu, içimde her zaman derin bir üzüntü uyandıracaktır. Arabacıya, beşinci at olmadan da gidilebileceğini söyledim. Sustu, ensesini kaşdı, atı zayıf sırtından şişkin karnına doğru kamçıyla aralıksız bir on kez kırbaçladı ve alaylı bir gülümsemeye şöyle söyledi: “Nereden çıktıysa geldi işte.” İşte ben de böyle ‘nereden çıktıysam’.*”¹⁴¹

Zamanını boş ve yararsız uğraşlara harcayan Çulkaturin, sürdüğü hayata dönüp baktığı zaman, kendisinin ve eylemlerinin kof oluşunun zamanında farkına

¹⁴⁰ a.g.e., <http://www.royallib.ru> (Erişim tarihi: 25.09.2012).

¹⁴¹ a.g.e., <http://www.royallib.ru> (Erişim tarihi: 25.09.2012).

varmadığını hissettikçe pişmanlığı iliklerine kadar işlemektedir. Karakterin fiziksel tembelliği zamanla ruhunun, daha sonra da beyninin uyuşmasına sebep olmuştur. Çulkaturin'in yavaş çalışmaya başlayan uyuşuk aklı, onu tatminsizlik ve hoşnutsuzlukla sonuçlanan bir yaşamın eşğine getirmiştir: *“İnsan çok rahat olduğu zaman, bilindiği üzere, beyni oldukça az çalışır. Dingin ve sevinçli bir his, hoşnutluk duygusu bütün benliğine sızar; ruhu bu duygular tarafından emilir, benliğindeki kişilik bilinci yok olur, kötü eğitilmiş şairlerin dediği gibi, sefa sürer. Ama sonunda bu “büyülü güç” geçip gittiği zaman, insan bazen mutluluk içinde hem kendisine bakmadığı, hem düşüncelerini ve anılarını iki katına çıkarmadığı, hem de hazlarını yaşamaya devam etmediği için hayıflanmaya ve pişmanlık duymaya başlar... Sanki sefa süren insanın kendi hislerini düşünmeye vakti var da...”*¹⁴²

“Gereksiz Bir Adamın Günlüğü”nün başkarakteri Çulkaturin, yıkıma uğrayan zengin toprak ağası ailesinin bir çocuğudur. Başkarakter sürekli kendi sosyal ve ruhsal konumuna dikkat çekmektedir. Çulkaturin varlıklı olmayışı dolayısıyla, kızına taparcasına âşık olduğu Ojogin'in ailesine kendisini kabul ettirememiştir. Bunun sonucunda, sadece etrafındakilerle olan ilişkilerinde değil, kendi karakterine yönelik tutumlarında da kendisini “gereksiz” bir insan olarak gören Çulkaturin, yazmaya koyulduğu günlüğünde can sıkıntısını ve yalnızlığını gidermeye çabalamıştır. Yalnızlığı her geçen gün içini daha da karartırken, Çulkaturin'i ne etkin olmak, ne de sırtında artık ağır bir yük olmaya başlayan ve bilinçli olarak güçsüz bir rehinesi olduğu keyfiyetini değiştirmeye yönelik bir eyleme geçmek için teşvik eden bir itici

---

¹⁴² a.g.e., <http://www.royallib.ru> (Erişim tarihi: 25.09.2012).

güç olmuştur.¹⁴³ Çulkaturin'in ruhunu derinlemesine kaplayan ve bedenini günden güne daha da sıkıştıran can sıkıntısı onun için kronik bir hastalığa dönüşmüştür: *"Bu şehirde bulunduğum ilk günlerde, can sıkıntısından az kalsın çıldıracaktım. Gereksiz insan olmakla beraber, ama bu benim arzusunun dışındadır, kendimin bir hasta olduğumu söylemek zorundayım, oysa hiçbir hastaya tahammül edemiyorum... Mutluluğa da bir itirazım olmazdı, sağından solundan mutluluğa yaklaşmaya bile çabalıyordum... Ve diğer her fani gibi benim de sıkılabileceğim şaşkıncı değildir."*¹⁴⁴

Çulkaturin, sadece kendisine haddinden fazla dönük oluşundan ve kendisinden iğrenmesine sebep olan duygularının yoğunluğundan dolayı değil, özlemine çektiği bölünmez benliğini anlatmak için gene "gereksiz insan"dan başka bir ifade bulamadığından dolayı da ıstırap çekmektedir. Başkarakter, kendisini unutmuş olmasından da pişmanlık duymaktadır. Yaşamının ve benliğinin bilincinde olmayışı ile 'ses' arasında değişmeceli bir benzetme yapmıştır: ¹⁴⁵ *"İnsan yaşarken, kendi hayatının farkına varamıyor: yaşam, bir ses gibi, biraz zaman geçtikten sonra ancak ayırt edilir oluyor."*¹⁴⁶

---

¹⁴³ S.S.Nikolaiçeva, **Stanovleniye duşi avtora dnevnikovih zapisey (na materiale russkoy literaturı XIX. veka)**, Vestnik Nijegorodskogo universiteta imeni N.İ.Lobaçevskogo, 2010, S. 4 (2), s. 918-919.

¹⁴⁴ İ.S.Turgenev, 1849, **a.g.e.**, <http://www.royallib.ru> (Erişim tarihi: 25.09.2012).

¹⁴⁵ A.Schur, **From Turgenev to Bitov: Superfluous Men and Postmodern Selves**, Science Direct/Russian Literature LXV, 2009, S. IV, s. 564-565.

¹⁴⁶ İ.S.Turgenev, 1849, **a.g.e.**, <http://www.royallib.ru> (Erişim tarihi: 25.09.2012).

Eserin başkarakteri Çulkaturin, kendisini değil de Knyaz N.'i sevgili olarak gören Liza'ya karşı duyduğu aşkta şanssız ve başarısız oluşunun yarattığı sarsıntı sonrasında yakalandığı bir hastalıktan ölür. Karakterin ölümüne, "Rudin"de olduğu gibi topluma ya da toplumsal herhangi bir düşünceye yönelik doğrudan bir çatışma sebep olmamıştır.¹⁴⁷ Bencilliklerle dolu olan, faydasız bir şekilde sürdürdüğü yaşam sonucunda yakalandığı ruhsal bunalım, hastalık ve duyduğu derin pişmanlık Çulkaturin'in sonunu getirmiştir.

"Gereksiz Bir Adamın Günlüğü"nü başkarakteri olan Çulkaturin 1840'ların gençliğinin bir timsali iken, ne Çatskiy gibi mantık odaklı ve akıl dolu fikirlere sahiptir, ne de Beltov gibi vatanseverlik kokan sorgulayıcı düşünceler taşımaktadır. Turgenev'in başkarakteri Çulkaturin, 1820'lerin tiplemesi Onegin ve 1830'ların "gereksiz insan"ı Peçorin gibi kendisini düelloya götüren aşırı bir bencillik ve acımasız duygularla yüklüdür.

Eserinin temeline başkarakteri Çulkaturin'in günlüğünü oturtan yazar, bu öyküsünde dönemin Rus gençliğinin içine düştüğü hayal kırıklığını ve ruhsal bunalımını ustaca yansıtmıştır. Yazarın, "gereksiz insan"ın ruhsal yapısındaki bozukluğun fiziksel yapısını da olumsuz etkilediğini ortaya koyarken derin psikolojik analizler yapma yoluna gitmesi, öyküdeki betimlemelere zenginlik ve derinlik kazandırmıştır. Turgenev'in "Gereksiz Bir Adamın Günlüğü" adlı öyküsü, "gereksiz insan" teriminin ilk kez kullanıldığı eser olmasından dolayı sanatsal açıdan Rus edebiyatında önemli bir yer edinmiştir.

---

¹⁴⁷ Yu.İ.Mineralov, **İstoriya russkoy literaturı XIX. veka 40-60-ye godı**, Moskva, Vıssaya şkola, 2003, s. 98-99.

3.6. İ.S.Turgenev'in "Rudin" Adlı Eserindeki Rudin

Eserlerinde dönemin güncel ve toplumsal sorunlarına değinen İvan Sergeyeviç Turgenev'in 1855 yılında yazmaya başladığı "Rudin" adlı eseri yaklaşık iki ay içinde tamamlanmıştır. Eser, 1856 yılında "Sovremennik" adlı dergide yayımlanmıştır. XIX. yüzyılın ilk yıllarında Rus toplumunda baş gösteren "gereksiz insan" sorununun işlendiği eser, yazarın yayımlanan ilk romanı olma özelliğini taşımaktadır.

İ.S. Turgenev'in başkarakteri ile aynı adı taşıyan romanı "Rudin", A.S.Puşkin'in "Yevgeniy Onegin" şiir-romanı ile M.Y.Lermontov'un "Zamanımızın Kahramanı" romanı gibi, Rus toplumunun gelişmesinin önemli bir dönemini yansıtmaktadır. Yazar "Rudin" adlı romanında, "gereksiz insan" gibi 1840'lı yılların Rusya'sının toplumsal yaşamında ortaya çıkan sorunları ortaya koyarken, XIX. yüzyılda ülkede hüküm süren toprak köleliği sisteminin çürümeye başlayarak zayıfladığına ve sanayi, ekonomi gibi alanlarda giderek şiddetlenen geri kalmışlığa da değinmiştir.¹⁴⁸

Turgenev'in "Rudin" adlı eseri, dul, çocuksuz ve zengin bir kadın olan Aleksandra Pavlovna Lipina'nın yatalak olan yaşlı bir kadına yardım ettikten sonra eve dönerken, son derece uysal, şehvet düşkün olan ve yanında bir sığıntı gibi yaşayan Pandalevskiy aracılığıyla, Darya Mihaylovna Lasunskaya tarafından düzenlenen akşam yemeğine davet edilmesiyle başlar. Zengin ve dul bir kadın olan Lasunskaya, akşam yemeğinde her yönüyle çok güzel olan Lipina'yı Petersburg'dan gelen ve oldukça kültürlü bir baron olan Muffel ile tanıştırmak ister. Ancak baron

---

¹⁴⁸ T.Olcay, İvan S. Turgenev, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2005, s. 73.

Muffel, kendisi yemeğe katılmadığından, kente kısa süreliğine gelen arkadaşı Rudin'le Darya Mihaylovna Lasunskaya'ya içinde yazdığı makalenin de yer aldığı bir mektup yollar. Böylece yemekteki misafirler, eserin başkarakteri Rudin ile tanışma fırsatını bulur. Ardından Rudin ile bir kadın düşmanı olan Pigasov, baronun makalesi üzerine hem soyut hem ateşli tartışmaların içine girer. Tartışmada dile getirdiği felsefik, sorgulayıcı ve mantıklı düşüncelerinin bir sonucu olarak, Lasunskaya Rudin'in tam bir soylu sınıf insanı olduğu ve ona yakınlaşmak, onu sosyeteye sokmak gerektiği kanaatine varır. Lasunskaya'nın evinde düzenlenen bu akşam yemeğinde Rudin, Lipina ve kardeşi Volintsev'in olduğu kadar, bilgiye doyamayan yoksul öğretmen Basistov'un da dikkatini çeker. Lasunskaya'nın eğitilmiş, kültürlü, güzel ve zarif kızı Natalya ise Rudin'den duygusal olarak oldukça etkilenir. Zamanla Rudin ve Natalya yakınlaşırlar. Bu durum uzun zamandır Natalya'yı seven ve ona evlenme teklifinde bulunmak isteyen Volintsev'i hem oldukça kıskandırır hem de onun Rudin'i sevmesine engel olur. Bu arada Rudin'in üniversite yıllarından tanıdığı ve pek anlayamadığı Lejnev, Lipina ile kardeşi Volintsev'e Rudin'in gençliğinden ve dostluklarının bitme sebebinden bahseder. Gizlice buluştuklarında Rudin Natalya'ya onun Volintsev'i sevdiğini ima eder, ancak kalbi Rudin için çarpan Natalya bunu reddeder. Onların buluştuğunu gören Volintsev ise çılgına döner. Akşam yemeğinin ardından Natalya ile baş başa buluşan Rudin ona aşkını itiraf eder. Ertesi gün Volintsev'in Natalya'ya karşı olan duygularının çoktandır farkında olan Rudin, Volintsev'i ziyaret ederek ona Natalya'yı sevdiğini söyler. Rudin gittikten sonra sinirden titremeye başlayan Volintsev'i ise arkadaşı Lejnev yatıştırır. Sabah erkenden Rudin ve Natalya göl kenarında buluşurlar. Natalya, önceki gün kendilerini gözetleyen Pandalevskiy'in aralarındaki ilişkiyi

annesini Lasunskaya'ya anlattığını telaşla Rudin'e söyler. Rudin, kızıyla birlikte olmalarını istemeyen Lasunskaya'ya boyun eğerek ve Natalya'dan uzaklaşır. Rudin, Volintsev'e yazdığı mektubunda oradan ayrılacağı bilgisini ve Natalya'yla ona mutluluklar dileğini iletir. Bu arada Lejneviye Bayan Lipina'ya karşı duyduğu aşkı ona itiraf eder. Rudin, Volintsev'in ardından Natalya'ya ondan ebediyen ayrıldığını ve gitmesiyle her şeyin yoluna gireceğini ifade eden bir mektup yazar. Natalya gözyaşları içinde aşk acısını çekerken Rudin çoktan uzaklara gitmek üzere yola çıkmıştır. Aradan iki yıl geçer ve Lejneviye ile Lipina mutlu bir yuva kurarlar. Birkaç yıl sonra Lejneviye büyük yalnızlığın içinde olan Rudin ile bir otelde karşılaşır. Akşam yemeğinde Rudin, geçen zaman içinde birçok işte çalışıp başarılı olamadığını ve başından geçenleri Lejneviye'ye anlatır. Daha sonra Rudin'in Paris'e gitmesinin ardından, orada 'ulusalcı atölyelerin' başkaldırısı sırasında düşünce uğruna göğsünden vurularak ölmesiyle roman sona erer.

İ.S.Turgenev, yarattığı Rudin karakterinde, konu edindiği "gereksiz insan" sorunuyla birlikte XIX. yüzyılın 40'lı yıllarının gençliğini tarihsel açıdan gözden geçirmiştir. Yazar, Rudin'in fiziksel görünüşüne "gereksiz insan"ın ruhsal yapısını ve zekâsını yansıtan bir ayna niteliğini kazandırmıştır: "*Otuz beş yaşlarında, uzun boylu, hafif kambur, kıvrıkcık saçlı, esmer, yüz hatları düzgün olmayan ancak anlamlı ve zeki bir ifadeye, çevik koyu mavi gözlerinde yetersiz bir ışıltıya, düz ve geniş bir buruna, güzel ve çizgileri belirgin dudaklara sahip olan bir adam girdi içeri.*"¹⁴⁹

Rus edebiyatında XIX. yüzyılın 30'lu yıllarının "gereksiz insan"ını yansıtan Peçorin karakterindeki baskın irade, 40'lı yılların tiplemesi olan Rudin'de yerini mantığa ve gurura bırakmıştır. Önceli Peçorin karakterinde olduğu kadar yoğun bir

¹⁴⁹ İ.S.Turgenev, 1992, a.g.e., s. 23.

iradeye sahip olmayan Rudin, kendi benliğini bürüten onuruna hâkim olamamaktadır. Düşüncelerini eyleme dökme aşamasında Peçorin'e güçlü iradesi engel olurken, "gereksiz insan" Rudin'e ise ruhunu kaplayan gurur ayak bağı olmuştur. Rudin, onuru insanı mükemmelliğe karşı tetikleyen en önemli unsur olarak görmektedir: *"Rudin ise gururdan söz açtı ve çok ciddi bir şekilde konuşmaya başladı. Onuru olmayan insanın bir hiç olduğunu, gururun dünyayı yerinden oynatabilen Arşimet kanunu olduğunu ancak, bir süvarinin atını zapt ettiği gibi, gururuna hâkim olabilen, kendi kişiliğini toplumun çıkarlarına adayan kişinin insan adını hak ettiğini kanıtlıyordu. Şöyle tamamladı sözünü: Bencillik intihardır. Bencil bir insan yalnız kurumuş bir ağaç gibi ölür gider; ama gurur mükemmelliğe olan enerji dolu bir heves gibi, her tür büyüklüğün kaynağıdır"*¹⁵⁰

"Akıldan Bela"nın 1820'li yılları yansıtan "gereksiz insan" tiplmesi Çatskiy gibi, 40'lı yılların tiplmesi Rudin de demec vermekten oldukça haz almaktadır. Dönemin "gereksiz insan"larını oluşturan gençler gibi, Rudin için de demec vermeden ve savunucusu olduğu düşünceleri diğerlerine ikna edici bir şekilde kanıtlamadan yaşamak mümkün değildir. Ruhunda ve aklında alevlenen düşünceleri mantıklı sözcüklerle dile getirerek etrafındakileri kendisine hayran bırakmak onun kişiliğinin bir parçası haline gelmiştir. Karakter bunu hiç zorlanmadan yapmaktadır: *"Sözcük aramıyordu: kelimeler kendileri uysalca ve özgürce geliyordu onun dudaklarına ve her bir sözcük ruhundan doğrudan akıyormuş gibiydi, bakış açısının tüm hararetiyle alev alev yanıyordu."*¹⁵¹

---

¹⁵⁰ a.g.e., s. 30-31.

¹⁵¹ a.g.e., s. 32-33.

Zamanını yararsız şeylere harcadığından ve günlerini eylemsizlik içinde geçirdiğinden pişmanlık duyan Rudin, “gereksiz insan” tiplerini olan Çatskiy, Onegin, Peçorin ve diğerleri gibi, benliğinde var olan üstün yeteneklerinin farkındadır. Düşündüklerini eyleme dökme konusunda bir an önce adım atmak gerektiğini düşünmektedir: *“Evet, harekete geçmek zorundayım. Kendi yeteneğimi gizlememeliyim, eğer yetenek bende varsa tabii; gücümü gevezeliğe, boş ve yararsız laf ebeliğine harcamamalıyım”*¹⁵² Rudin, bu düşüncelere sahip olmasına rağmen yeteneklerini ve aklında yer edinen hem coşkulu hem de mantıklı fikirlerini faydalı bir amaç uğruna gerçek yaşama uyarılama konusunda yetersiz kalmıştır. Arkadaşı Lejnev’in Rudin hakkındaki düşünceleri ve öngörüsü, “gereksiz insan”ın mizacını açık bir şekilde ortaya koymaktadır: *“Aslına bakılırsa boş olmasına rağmen, oldukça zeki bir insan, ... Ben ruhsal açıdan despot, tembel ve çok bilgili olmadığı için onu suçlamıyorum bile... Sorun şu ki, Rudin’in lafları hep sözde kalacak ve hiçbir zaman eyleme dönüşmeyecek.”*¹⁵³

İçinde yetişmesine rağmen kendisine yer edinemediği soylu çevrede umutlarını ve ruhunun sıcaklığını yitiren Rudin, hayata karşı herhangi bir beklentiye sahip değildir. Kendisini Peçorin, Çatskiy, Beltov gibi seyahat etmeye adanmış, başka yerlerde teselli arama gayreti içerisine giren Rudin, gerçek hayattan kendini soyutlayarak büsbütün kopma aşamasına gelmiştir. *“Hayatın bu yönü benim için artık yok olup gitmiştir. Şimdi bana kalan, yakıcı ve tozlu yolda düşe kalka*

---

¹⁵² a.g.e., s. 45.

¹⁵³ a.g.e., s. 54.

yürümektir, sarsan bir at arabasında bir istasyondan diğerine sürüklenmektir... Ne zaman varırım, varır mıyım, Allah bilir... ”¹⁵⁴

Turgenev, kahramanı Rudin’in benliğindeki ikileme birçok kez dikkat çekmiştir. “Gereksiz insan”ın ruhundaki coşkunluk ve düşüncelerini gerçekleştirmek adına faaliyete geçme arzusu, gerçek hayatı tanımayan bilgisizliğiyle birleştiğinde hem ruhunu hem de aklını ikiye bölen büyük çelişki ortaya çıkmıştır. Üzerine akıl yürüttüğü ve anlamlı bir şekilde dile döktüğü ideallerini gerçeğe dökme konusundaki yetersizliği ana kahramanı daima olumsuz sonuçlara sürüklemiştir. Durum böyleyken, Rudin yararsız bir insan olduğunu Natalya’ya mektubunda şöyle dile getirmiştir: *“Evet, doğa bana çok şey verdi; ama gücüme lâyük bir şey yapmadan, arkamda herhangi olumlu bir iz bırakmadan öleceğim. Bütün yeteneklerim boşuna yok olup gidecek: kendi tohumumdan bir meyve görmeyeceğim. Bana yetersiz geliyor... Kendim bile bana asıl neyin yetersiz kaldığını söyleyemem... Sanırım bende onsu insanın kalbinin atmadığı, kadınların kalbine hükmetmeye yardım eden şey eksik: bir akıl üzerinde egemenlik kurmak ise hem dayanıksız hem yararsız. Garip, adeta komik benim kaderim: her şeye aç gözlülükle veriyorum kendimi, tümüyle kendimi adayamıyorum. Benim bile inanmayacağım herhangi saçma bir şey uğruna kendimi feda etmek somum olacak... Aman Tanrım! Otuz beş yaşında olup bir şeyler yapmayı henüz düşünmek!”¹⁵⁵*

Bedenini kaplayan amaçsızlığı ile eylemsizliğinin aklına ve mantığına ters düşmesine rağmen Rudin, kendisine acı veren tembelliğini yenme gayretini

---

¹⁵⁴ a.g.e., s. 67.

¹⁵⁵ a.g.e., s. 95.

göstermemiştir. Mantiğıyla örtüşmediğinden ve gururunun bastırılacağını düşündüğünden, aşk konusunda herhangi bir kadına karşı sorumluluk almaktan kaçınmaktadır. Durum böyleyken, yalnızlık, karamsarlık ve umutsuzluk gibi duygular onu gün geçtikçe daha da içine çekmektedir. Hissettiği duyguları paylaşmanın benliğinde kutsal bir olgu olarak kabul ettiği onurunu zedeleyeceğini düşündüğü için kalbini bir başkasına açmaktan kaçınmaktadır: *“Kalbimi açmak kutsal bir şeye zarar veriyormuşum gibi gelirdi bana her zaman.”*¹⁵⁶ Buna rağmen Rudin, Natalya’ya yazdığı mektubunda içine düştüğü çaresizlikle dolu duygularını şu şekilde ifade etmektedir: *“Bu sabah bana acımasız bir alaylı gülümsemeyle söylediğiniz gibi, bana daha lâyük uğraşları edinmek adına dünyada bir başıma kalacağım. Yazık! Eğer kendimi bu uğraşlara gerçekten verebilseydim, tembelliğimi somunda bir yenebilseydim... Ama hayır! Aynı tamamlanmamış varlığımla kalacağım, bugüne kadar olduğu gibi... İlk engelde büsbütün dağılıverdim, sizinle olan olay bunu bana kanıtladı. En azından sevgimi gelecekteki işlerime, eğilimlerime feda etseydim, ama üzerime düşen sorumluluktan düpedüz korktum ve bu yüzden size kesinlikle lâyük değilim. Sizin benim uğruma kendi çevrenizden kopmanıza değmiyorum. Durum böyleyken, bütün bunlar iyiyle sonuçlanabilir. Bu sınamadan, belki, daha saf ve güçlü bir şekilde çıkacağım.”*¹⁵⁷

Gururuna hâkim olmaya çalışarak topluma faydalı olmak adına harekete geçen Rudin, birçok işte çalışmaya hevesle atılmış ancak her birinden çabuk soğumuştur. Farklı işleri denemesine rağmen gerçek hayatı tanıma konusunda yoksun oluşu, ruhunu tatmin edecek bir başarı elde etmesine engel olmuştur. Bilimle

---

¹⁵⁶ a.g.e., s. 66.

¹⁵⁷ a.g.e., s. 96.

uğraşmış sıkılmıştır; iş adamı olmaya karar vermiş, başarılı olamamıştır; son olarak öğretmen olmuş ancak iradesinin kısıtlandığını ve gururunun bastırıldığını düşündüğü için istifa etmek zorunda kalmıştır. Hayal kırıklıklarıyla dolu bir yaşam sonucunda yetenekleri körelmiş ve ruhu coşkunluğunu yitirmiştir: “Çok azap çektim, sadece bedenimle değil ruhumla da başıboş gezdim. Ne için kim için hayal kırıklığına uğramadım ki, Tanrım! Kaç kez sevindim, kaç kez, umutlandım, birine düşman oldum ve boş yere aşağılandım! Kaç kez bir doğan olarak uçarken, sonunda kabuğu çiğnenmiş bir salyangoz gibi süründüm!”¹⁵⁸ Bütün bu olumsuz çabaların ardından Rudin’in hayatı savunucusu olduğu düşünceleri uğruna son bulmuştur. Ancak böyle bir ölüm Rudin’in topluma yararlı bir iş yapma çabası nedeniyle kimi eleştirmenlerin sempatisini kazanmasına yetmiştir.

Turgenev’in “Rudin” adlı romanında olduğu gibi, “gereksiz insan” sorununun irdelendiği eserlerdeki esas kahramanların, içinde yetiştikleri toplumun geriliğini protesto eden durumları son derece trajiktir. Ancak burada dramatik durum daha çok, o kahramanların kişisel yaşamda kendilerini daima çıkmazlara sürükleyen ve onları hem düşünsel hem içsel yalnızlaşmaya iten, kendi bencil çabalarında ve bireyci duygularında kendisini göstermektedir.¹⁵⁹ Romanın sonunda Turgenev, sadece başkalarına acı getiren bir karakterin değil, aynı zamanda sonsuza dek başıboş dolaşmaya mahkûm olmaktan çile çeken “gereksiz insan”ın genel bir tasvirini yapmıştır.

---

¹⁵⁸ a.g.e., s. 112-113.

¹⁵⁹ G.N.Pospelov, a.g.e., s. 147.

3.7. İ.S.Turgenev'in "Bir Soylu Yuvası" Adlı Eserindeki Lavretskiy

XIX. yüzyılın aydınlıkçı fikirlerini taşıyan bir yazar ve gerçekçilik akımının en önemli temsilcilerinden olan İvan Sergeyeveviç Turgenev, "Bir Soylu Yuvası" (Dvoryanskoye gnezdo) adlı eserini 1856 yılında yazmaya başlamıştır. 1858 yılında tamamlanan ve yazarın ikinci romanı olma özelliğini taşıyan eser, 1859 yılında "Sovremennik" adlı dergide yayımlanmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında aydınlıkçı fikirlerin yerleşmesi ve köylü ayaklanmalarının artması gibi Rus toplumunda hem düşünsel hem sosyal alanda meydana gelen değişimler yazarın kendisini olduğu kadar yapıtlarını da etkisi altına almıştır. Turgenev'in toplumun büyük dönüşüm geçirme sürecinde Rus edebiyatına kazandırdığı bu roman, dönemin insanının içine düştüğü buhranı ve çelişkileri yansıtan en gerçekçi eserler arasında yer almaktadır.

Turgenev'in 1850'li yıllardaki sanatı epik tarza yönelmesiyle daha da önem kazanmıştır. Turgenev'in her romanı Rus edebiyatının önde gelen eserleri olmasının yanı sıra, Rus toplumunun yaşamını yansıtması açısından da oldukça önemlidir. Yazar, "Rudin" adlı romanında olduğu gibi "Bir Soylu Yuvası" adlı eserinde de 1840'lı yılların kendisinde harekete geçme gücü bulamayan ve düşüncelerini gerçeğe uyarlayamayan "gereksiz insan"ının hem toplumun vicdanını uyandıran hem de insanlığın eziciliğine karşı olan ateşli düşüncelerini dile getirmiştir. Turgenev'in bu eserindeki "gereksiz insan"ın tasvirinde sanatsal bakış açısının en önemli öğelerinden biri aşk entrikasıdır.¹⁶⁰

"Bir Soylu Yuvası", iki kızı olan dul Marya Dimitriyevna Kalitina ile onun yaşlı halası Marfa Timofeyevna Pestova pencerenin yanında oturup sohbet

¹⁶⁰ M.G.Urtmintseva, a.g.e., s. 459.

ederlerken eski hizmetlilerinin onlara Lavretskiy'in eşi tarafından aldatılmasının hemen ardından Paris'ten döndüğü haberini vermesiyle başlar. Marfa Timofeyevna'nın kuzeni olan Lavretskiy, dedesinin rızası olmadan bir evlilik yapan babası İvan'ın ilk görüşte âşık olduğu güzel hizmetçi Malanya ile olan ilişkisi sonucu dünyaya gelmiştir. Annesinin vefatının ardından babasının yurtdışında yaşamaya başlaması sebebiyle, küçük Lavretskiy halası Glafira Petrovna tarafından büyütülür. Dekabrist Darbesi'nden sonra düştüğü bunalımla serbest fikirlerini bırakarak kiliseye gidip gelmeye ve dua etmeye başlayan babası İvan'ın değişimi, büyümekte olan Lavretskiy'i derinden etkiler. Beklenmedik bir şekilde kör olan babasının ölümünden sonra genç Lavretskiy Moskova'da üniversiteye hazırlanmaya karar verir ve fizik-matematik bölümünü kazanır. Bir gün tiyatroya gittiğinde güzel Varvara'yı görür ve büyülenir. Lavretskiy'in üniversitede arkadaşlık ettiği tek kişi olan Mihaleviç onu güzel ve alımlı Varvara Pavlovna ile resmen tanıştırmak için Korobinler'e götürür. Alımlı olduğu kadar zeki ve kurnaz olan Varvara'nın annesi ile babası ise kızları genç ve zengin bir koca bulduğu için içten içe mutlulardır. Kısa zamanda onunla sözlünen Lavretskiy, düğün hazırlıkları için gerekli kararları kendi üzerine alan Varvara'nın isteğiyle hemen üniversiteyi bırakır. Evliliğin ardından mutluluk sarhoşu olan Lavretskiy, kısa süreliğine eşiyle birlikte Lavriki köyündeki eve yerleşir. O zamana kadar evin yönetimini Lavretskiy'in halası Glafira Petrovna üstlenmiştir. Düzensiz hoşnut olmayan Varvara sinsilikle evin idaresinin kendi babasının eline geçmesini sağlar. Glafira Petrovna ise kalbi kırık bir şekilde kendi köyüne çekilir. Bir süre sonra Varvara, Lavretskiy'i Petersburg'a sürükler. Alımlı Varvara kısa sürede atıldığı sosyete hayatı için yaratılmış olsa da Lavretskiy bu yaşamdan hiç zevk almaz. Eşinin memurluk yapması önerilerine rağmen Lavretskiy kendisini

okumaya ve dil öğrenmeye verir. Bu arada Varvara bir erkek çocuğu dünyaya getirir ancak bebek kısa süre sonra ölür. Doktorların tavsiyesi üzerine eşini yurtdışına kaplıcalara götüren Lavretskiy Almanya ve İsviçre'nin ardından kendisini Paris'te bulur. Burada bir daireye yerleşmelerini sağlayan Varvara'yı üzgün olmasına rağmen Paris sosyetesine getirir. Lavretskiy kendi halindeyken, davetler düzenleyen Varavara seçkin insanlarla ve yazarlarla iyi ilişkiler kurar. Eşinin evde olmadığı bir gün odasında yerde bir mektup bulan Lavretskiy sosyetenin merkezinde olan eşi tarafından aldatıldığını öğrenince çılgına döner. Evi terk eden Lavretskiy eşine bir ayrılık mektubu bırakır ve yurtdışına İtalya'ya gider. Orada eşini takip etmekten kendisini alamayan Lavretskiy gazeteden bir kızının dünyaya geldiği ve eşinin ünlü bir oyuncu olduğu haberini alır. Dört yıl sonra büyük bir kayıtsızlıkla Rusya'ya dönen Lavretskiy, Kalitin'lerin evini ziyaret ettiği sırada Liza'yla karşılaşır. Kuzeni Lavretskiy ile sohbet eden Marya Dimitriyevna, Panşin'in kızı Liza'yı sevdiğini ve ikisinin olası birlikteliklerinin kendisini mutlu edeceğini ifade eder. Petersburg'da İçişleri Bakanlığı'nda özel atamalı bir memur olarak çalışan, özgüveni yüksek, eğlenceli, ruhen soğuk ancak kurnaz olan Vladimir Nikolayič Panşin, Kalitinler'in davetlerinde sıklıkla boy gösterdiği sıralarda Liza'ya âşık olmuştur. Marya Dimitriyevna'nın eğitilmiş, inancı güçlü, genç ve masum kızı Liza ile müzik üzerine birlikte zaman geçiren Panşin, aşkını ona bir mektupla itiraf eder ve yanıt bekler. Bu arada Lavriki'ye yerleşmiş olan Lavretskiy, Kalitin'leri sıklıkla ziyaret eder ve Liza'nın masumiyetinden etkilenir. Liza'nın yaşlı Alman müzik öğretmeni Hristofor Fedoriç Lemm ile arkadaşlık kuran Lavretskiy onu ve Kalitin'leri Lavriki'deki evine davet eder. Beraberce gölde balık tutmaya gittikleri zaman Lavretskiy ve Liza yakınlaşırlar. Gazeteden eşi Varvara'nın öldüğü haberini alan Lavretskiy bu durumu

Liza'ya bildirir ve gece vakti bahçede gizlice ona olan aşkını itiraf eder. Güzel Liza'nın da ona karşı duyguları boş değildir. Lavretskiy, Panşin ile akıl evliliğini düşünmemesi ve aşk evliliği yapması için Liza'ya dil döker. Eve döndüğünde öldü sandığı eşini karşısında görünce şaşkınlık içine düşen Lavretskiy oldukça sinirlenir. Ayaklarına kapanan kurnaz eşine bu sefer inanmayan Lavretskiy evi terk eder. Mektupla durumu Liza'ya bildirir ve ondan kızı için eşiyile barışmasının gerektiği üzerine beklemediği bir tepki alır. Kurnaz Varvara, Marya Dimitriyevna ile kurduğu küçük bir oyun sonucu Lavretskiy'i kendisini affetmek ve onunla yaşamayı kabul etmek durumunda bırakır. Liza'yı görme umuduyla kiliseye giden Lavretskiy, onun kendisiyle bir daha görüşmek istemediğini öğrenince kahrolur. Eşi ile birlikte Lavriki'ye yerleşmek durumunda kalan Lavretskiy, Varvara'nın kendisini tekrar Panşin ile aldattığından habersizdir. Romanın sonunda, Marya Dimitriyevna ile Marfa Timofeyevna vefat eder. Varvara görkemli Petersburg sosyete hayatına geri dönerken, Panşin müdürlüğe yükselir. Acı yüklü olan Liza yüreğini manastırda inzivada soğutmaya çalışırken, yaşlanan Lavretskiy ise hayatını yarı ölü bir şekilde sürdürür.

Turgenev, karakteri Lavretskiy'i tüm öykü ve romanlarının temel içeriğini taşıyan bir sınavdan geçirir. Bu imtihan kadını sevme konusundaki kararlılık ve ahlak sağlamlığı üzerinedir. Yazarın hem Lavretskiy ile Liza arasındaki sevgiyi şiirleştirme hem de kahramanını aşktaki başarısızlığının her çeşit sorumluluğundan kurtarma niyetine karşın Lavretskiy, romanın sonunda darmadağın, yapayalnız ve perişan olmuş bir durumda, kendisini güçlüklerle dolu kişisel yaşamının anılarına bırakmış ve "faydasız bir yaşam sürdüren" bir insan olarak belirlemiştir. Bu durum,

kahramanın tarih sahnesinden çekilmekte olan soylu kesimin temsilcisi olarak taşıdığı toplumsal zayıflığın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.¹⁶¹

Turgenev “Bir Soylu Yuvası” adlı romanında Rus aydınının içinde bulunduğu durumu tüm yönleriyle ortaya koyarken, Lavretskiy’in babasının yaşadıklarına değinerek ve hatta daha da eskilere gidip dedesinden bahsederek eserin içinde geniş bir zaman dilimini barındırmıştır. Yazar bu yolla, dönemin soylu aydınlarının içine düştüğü bunalımı ve ruhsal çöküntüyü sebepleriyle birlikte ortaya koymayı amaçlamıştır. Turgenev, XIX. yüzyılda Rus toplumunda yaşayan toplumsal değişimleri, ‘Dekabrist Ayaklanması’ gibi siyasi çalkalanmaları ve bunların soylu kesim üzerindeki olumsuz etkilerini romanında Lavretskiy’in babası İvan ile yansıtırken, başkarakterini “gereksiz insan” olma yoluna iten sebeplerin kaynağına inmiştir. Ayaklanma sonrası babasının içine düştüğü çelişkiler ve eğitim konusundaki kararsızlığı, oğlu Lavretskiy’i de olumsuz etkilemiştir: *“Lavretskiy özgür olmadığını bilincindeydi; kendisini içten içe tuhaf bir adam olarak hissediyordu. İngiliz hayranı babası, oğluna kötü bir oyun oynamıştı; kaprisli eğitim kendi meyvelerini verdi. Uzun yıllar bilinçsizse babasının önünde boyun eğdi, onun sırrını çözdüğünde ise, iş işten çoktan geçmişti, alışkanlıklar kökleşmişti. İnsanlarla anlaşmayı beceremiyordu; yirmi üç yaşında olmasına rağmen, ezilmiş kalbindeki dinmeyen susuzluğuyla henüz bir kadının bile gözlerine bakmaya cesaret edememişti. Akli açık, sağlam ama biraz ağırken, inatçılığa, seyretmeye ve tembelliğe eğilimi varken onu erken yaşlarından itibaren hayatın girdabına atmak gerekiyordu, ama*

---

¹⁶¹ G.N.Pospelov, a.g.e., s. 201.

onu yapay bir yalnızlık içinde tuttular... Ve işte büyüğü çevre sona ermişti, o ise aynı yerde içine kapanık ve baskı altında kendi başına durmaya devam ediyordu”¹⁶²

Baskı ile büyütülen ve akıp giden hayattan uzak olarak yetiştirilen Lavretskiy’in gerçek yaşama uzak oluşu, babasının ölümünün ardından Moskova’da üniversitede okurken evlilik üzerine yanlış karar vermesine sebep olmuştur. Üniversiteyi yarıda bıraktıktan sonra eşiyle birlikte yurtdışına değişik ülkelere giden Lavretskiy, Varvara’nın göz kamaştıran sosyeteye ayak uydurmasının ardından kendisini boşluğa düşmüş gibi hissetmeye başlamış ve vaktini kitaplarla ilgili uğraşlara adanmıştır. Aklında gerçekleştirmek üzere planladığı düşünceler yer alsa da, eylemleri zihnindekiler ile örtüşmemektedir: *“Fyodor İvanıç, kendisine kalırsa, yaşam zaman zaman omuzlarında ağırlaşmış olmasına rağmen sıkılmamıştı, hayat ağırdı çünkü boştu. Gazete okuyordu, Sorbonne ve College de France’de ders alıyordu, meclis tartışmalarını takip ediyordu, ünlü bir bilim adamının sulama ile ilgili bilimsel derlemelerinin çevirisini yapmaya koyulmuştu. “Zaman kaybetmiyorum, bunların hepsi yararlı, ama gelecek kışa muhakkak Rusya’ya dönmem ve işe koyulmam gerek” diye düşünüyordu. Koyulacağı işin tam olarak ne olduğunun açıkça bilincinde olduğunu söylemek zordu ve Tanrı bilir daha eşiyle Baden-Baden’e giderken kışa Rusya’ya dönebilecek miydi?”¹⁶³*

Güzel eşi Varvara tarafından aldatılmasıyla birlikte Lavretskiy, soyutlandığı gerçek yaşamda karşısına çıkan bu ilk olumsuz durumda dış dünya ile ilişkilerini koparmıştır. Uğruna üniversiteyi bırakarak, ülkesini terk edip yurtdışına yerleştiği ve

¹⁶² İ.S.Turgenev, **Dvoryanskoye gnezdo**, Moskva, İzdatelstvo “Russkiy yazık”, 1989, s. 70-71.

¹⁶³ a.g.e., s. 83.

aşkıyla kavrulduğu eşi Varvara'ya karşı kayıtsızlığı başlamıştır. Aklının hükmedemediği olayların üzerine gitmeyi değil, aksine kendi ruhuna yönelmeyi ve içine kapanmayı tercih etmiştir. "Gereksiz insan" içine düştüğü ilk bunalım ve karamsarlıkta bulunduğu ortamdaki uzaklaşmak için kendisini seyahate vermiştir. Aklının uyuşukluğu ve düşüncelerinin donukluğu zamanla bütün bedenine yayılmıştır: "*Zar zor ayakta duruyordu, bedeni kuvvetten düşmüştü, o ise yorgunluk bile hissetmiyordu, buna karşılık yorgunluk kendi payına düşeni almıştı: oturuyor, bakıyordu ama hiçbir şey anlamıyordu; ona ne olduğunu, neden kendisini bilinmeyen boş bir odada uyumuş organlarla, ağzının içindeki acılıkla, göğsünde bir taşla birlikte yalnızlık içinde bulunduğunu anlamıyordu.*"¹⁶⁴

Gazetelerden eşinin artist olduğu ve bir kızının dünyaya geldiği haberini almasına rağmen Lavretskiy, eşinin ardından çocuğuna karşı da kayıtsız duygular içine girmiştir. Öyle ki, eşiyle yıllarca çocuklarının olması için beklemelerine rağmen bu haber onu hiç heyecanlandırmamıştır. Lavretskiy derin kaygısızlık içinde Rusya'ya dönmüş ve bir yuva arayışıyla kendi mutluluğunun ardına düşmüştür. Lermontov'un 1830'ların "gereksiz insan"ını yansıtan karakteri Peçorin'deki kadar yoğun hissedilmemesine rağmen, Turgenev'in bu tiplerinden biri olan Lavretskiy'in de ruhunda bencillik yer almaktadır. Turgenev başkarakterini Lavretskiy'in bencil yönünü arkadaşı Mihaleviç aracılığıyla okuyucuya aktarmaktadır: " '- Sen egoistsin, işte bu!' diye gürlendi bir saat sonra, sen kendi keyfini diliyorsun, hayatta mutluluk istiyorsun, sadece kendin için yaşamak

---

¹⁶⁴ a.g.e., s. 85.

istiyorsun... (...) – Çünkü belki de, sen daha gül, çünkü sende inanç yok, kalp sıcaklığı yok; akıl, sadece üç kuruşluk bir akıl var... ”¹⁶⁵

Lavretskiy Rusya'ya döndükten sonra toprakla ilgilenmeyi planlamış olmasına rağmen, mutluluk arayışına adanmış günlerini kaygısızlık, bıkkınlık ve büyük bir uyuşukluk içinde geçirmektedir. Aklı ve yüreği, kendisini aldatan eşi Varvara ile kalbi onun için yeniden atmaya başlayan Liza arasında ikiye bölünmüştür. İliklerine işleyen bu çelişki Lavretskiy'in kendisini köyü Lavriki'deki evinin ve toprağının işleriyle ilgilenmekten alıkoymaktadır. Turgenev, başkarakterin benliğini bürüyen tembelliği Lavretskiy'in Rusya'ya döndüğünü duyan arkadaşı Mihaleviç'in onu ziyaret ettiğinde aralarında geçen tartışma sırasında yaptığı ağır eleştirileriyle okuyucuya aktarmaktadır: “- *Şimdi sana ne diyeceğimi buldum, sen şüpheli değilsin, hayal kırıklığına uğramış değilsin, Voltaireci de değilsin, sen tembelin tekisin ve kötü niyetli bir miskinisin, bilinçli bir tembelsin, saf değil. Saf tembeller kendilerini ocağın üstünde yatırır ve hiçbir şey yapmazlar, çünkü bir şey yapmayı beceremezler; onlar bir şey düşünmezler bile, ama sen düşünen insansın ve yatıyorsun; bir şeyler yapabiliydin ama yapmıyorsun; tok karınla sırtüstü yatıyorsun ve şöyle diyorsun: “Gidişat budur, yatmak gerek, çünkü insanların yaptığı her şey saçmadır ve hiçbir işe yaramayan ıvır zıvır şeylerdir” diye bağırıyordu Mihaleviç gecenin saat üçünde.*”¹⁶⁶ Turgenev, işleyen bir zekâya, üstün yeteneklere sahip olmalarına rağmen herhangi bir işe atılmaktan kendisini geri çeken ve ömrünü kof bir şekilde heba eden Rus insanını, başkarakteri Lavretskiy'in

---

¹⁶⁵ a.g.e., s. 121-122.

¹⁶⁶ a.g.e., s. 122.

arkadaşı Mihaleviç'in düşünceleri aracılığıyla ağır bir şekilde yargılamaktadır: “- Üstelik siz hepiniz, senin bütün tayfan çok okumuş tembellersiniz. Almanların hangi ayağıyla topalladığını, İngiliz ve Fransızların nesi kötüdür bilirsiniz, acınacak bilginiz sizin yardımınıza koşar, utanç verici tembelliğinizi, aşağılık eylemsizliğinizi temize çıkarır. Bazıları ‘bak işte ben yatıyorum akıllıyım, diğerleri ise aptal, uğraşıyorlar’ diye övünüyorlar. Evet! Ama bizde böyle beyler de var, bu arada bunu senin için söylemiyorum, tüm hayatı boyunca zamanını sıkıntı furçasının içinde geçirenlere, ona alışanlara, kaymak içindeki bir mantar gibi sıkıntı içinde oturanlara, söylüyorum. - dedi Mihaleviç ve kendi benzetmesine kendisi de güldü. - Of, bu sıkıntı furçası Rus insanının sonu olacak! İtici miskinler koca bir yüzyıl çalışmayı planlıyor”¹⁶⁷ Çağın gençliğinin tembellikle dolu eylemsizliğin içine düşmesini kınayan Mihaleviç, Lavretskiy’in miskinliğinin farkına varmasında önemli bir rol oynamıştır: “«Ama aslında o, belki de haklı, sanırım ben bir tembelim» diye düşündü eve dönerken.”¹⁶⁸

Avrupa’daki reform sürecinin ardından, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rus toplumunda da yer edinmeye başlayan yeni düşünce akımlarının soylu kesim üzerinde yarattığı etkiler de “Bir Soylu Yuvası”nda yer almaktadır. Düşünceleri ve inançları üzerine nihilizmin etkilerini taşıyan Lavretskiy, kimi zaman Slavcılarla ortak fikirleri taşımaktadır. Turgenev başkarakteri Lavretskiy’in içine düştüğü manevi boşluğun sebeplerini, Mihaleviç’in diliyle yetiştirilme tarzının yanısıra inancının zayıf olmasına da dayandırmaktadır: “ - Toprak beyi, asilzade, ama ne

---

¹⁶⁷ a.g.e., s. 122-123.

¹⁶⁸ a.g.e., s. 126.

yapacağını bilmiyor! İnanç yok, inanç yoksa hakikatin de olmayacağını keşke bilseydi.”¹⁶⁹

Lavriki köyündeki malikânesinde günlerini eylemsizlik içinde geçiren ve bir yandan da gönlünü titreten Liza ile ilgili düşüncelere dalan Lavretskiy, masasında haftalarca duran bir tozlu gazeteden eşi Varvara'nın öldüğü haberini almasına rağmen yüreğinde hiçbir üzüntü hissetmemiştir. Aklının bu haberi kuşkuyla karşılamasına rağmen Lavretskiy, eşinin gerçekten ölüp ölmediğini araştırma zahmetinde bile bulunmamıştır. Peçorin'in Bela'nın ölümüne karşı gösterdiği kayıtsızlık duygusu, ondaki kadar acımasız olmamasına rağmen, öldüğü sandığı eşi Varvara'ya karşı Lavretskiy'in ruhunda da ortaya çıkmıştır.

1840'ların “gereksiz insan”ını yansıtan Herzen'in Beltov karakteri ve Turgenev'in Rudin tiplemesinde derin olarak hissedilen vatanseverlik duygusu, “Bir Soylu Yuvası”nın başkarakteri Lavretskiy'de de yoğun olarak işlenmiştir. Özenti bir tavırla batılı fikirleri benimsemiş görünen Panşin ile devlet düzeni üzerine tartışmalara giren Lavretskiy, yurtsever bir Rus insanının taşıdığı düşünceleri mantıklı açıklamalarla açığa vurmaktadır. Yeni nesil üzerine taşıdığı düşünceleri paylaşmaktan kendisini alıkoymayan Lavretskiy, yaşlıların yaşadığı dönemi eleştirmesine rağmen gençliğin savunuculuğunu yapmaktadır: “*Lavretskiy gençliği ve Rusya'nın bağımsızlığını savundu; kendisini ve kendi neslini kurban etti, ama yeni insanlara, onların düşüncelerine ve isteklerine arka çıktı.*”¹⁷⁰

---

¹⁶⁹ a.g.e., s. 123.

¹⁷⁰ a.g.e., s. 160-161.

“Gereksiz insan”ın kendi kabuğuna çekildiği dönemlerde geçmişi düşündüğü zaman acı ile dolması ve pişmanlığını derinden hissettiği Lavretskiy’de de karşımıza çıkmaktadır. Yalnızlık içinde kıvrandığı anlarda kendisini sorgulamaya yönelişleri Lavretskiy’in benliğini bürüyen bencilliğini ortaya çıkarmaktadır. Kendi benliğini eleştirmeye başladığı zaman eylemlerinin kofluğunu ve yapmacık çıkışlarını açık bir şekilde yargılamaktadır: *“Sen, görülüyor ki, sadece Paşın’ın huzurunda yükseklerden attın, ona Rusya’ya toprağı işlemek için geldiğini söylediğinde; sen yaşlılık yıllarında genç kızların peşinde sürüklenmek için geldin. Özgür olduğuna dair bir haber geldi ve sen her şeyi bir kenara attın, her şeyi unuttun, bir çocuk gibi kelebeğin ardından koşmaya başladın...”*¹⁷¹

Turgenev, başkarakteri Lavretskiy’in ağırkanlı oluşunu ve ruhundaki uyuşukluğu sıklıkla vurgulamaktadır. Lavretskiy’in boş ve ağır bir hayat sürdüğünü, dışarıdan gelen bütün etkilere boyun eğdiğini göstermektedir. İstemediği halde eşi Varvara’nın kaprislerine sesini çıkarmadan boyun eğerek yurtdışına gitmiştir. İhanete uğramasının ardından yurduna dönmüştür ve amaçsızdır. Liza’ya karşı içinde filizlenen aşk onun kendisine gelmesine neden olmasına rağmen, kaderini kabullenmiştir, yazgısına karşı gelme gibi bir niyeti de taşımamaktadır.¹⁷² Liza’nın herşeyin düzene girmesi için Lavretskiy’in eşiyle barışması gerektiğini içeren düşüncelerini sorgulamadan kabul etmiştir. Eşi Varvara ile kendilerini barıştırmak isteğiyle oyun çeviren Marya Dimitriyevna’nın ısrarlarına bile ikna olmayı tercih etmiştir.

---

¹⁷¹ a.g.e., s. 209-210.

¹⁷² T.Olcay, 2005, a.g.e., s. 99.

Düştüğü bunalım içinde düşünme ve karar verme yeteneğini bile yitiren Lavretskiy, derin çelişkiler fırtınasında duyarsızlığa sürüklenmiştir. Kişisel mutluluğu arama ve ona erişme konusunda hüsrana uğrayan Lavretskiy, eşinin barışma isteğine boyun eğmesinin ardından Liza'yı aşk acısıyla dolu çıkmaza terk etmiştir. Liza yüreğinde yanan aşk ıstırabını inanca verme yolunda söndürmeye çalışarak kendisini manastıra kapatırken Lavretskiy, eşini kendi sosyete uğraşlarına ve arzularına bırakarak derin bir yalnızlığın içine gömülmüştür. Hayatta yuva kurmaya, kişisel mutluluğu yakalamaya yönelik umutları tükenen Lavretskiy “gereksiz insan”ın düştüğü çaresizlik girdabına kapılmıştır. Gerçek yaşam başkarakter için artık tükenmişken hayattaki tek amacı mutluluk değil, nefes alıp vermek olarak kalmıştır. Sırtında ağır bir yük olarak taşımaktan yorulduğu ve yararsızlık içinde sürdürdüğü kendi yaşamına karşı da Lavretskiy'in ruhunda hem pişmanlık hem de kayıtsızlık hüküm sürmektedir: *“Bugünden, bu hislerden sonra bana kalan, size son bir selam vermek ve elemli olmama rağmen, ama hiç bir kıskançlık, hiç bir karanlık duygu olmaksızın, sonu görerek, bekleyen Tanrı'yı görerek şöyle söylemek: 'Merhaba, yalnızlıklarla dolu yaşlılık! Yanıp tüken, yararsız hayat!' ”*¹⁷³

Turgenev, Rudin karakterinde olduğu gibi, “Bir Soylu Yuvası”ndaki Lavretskiy tiplemesinde de 1840'ların aydınlıkçı düşünceleri benimseyen, hayal kırıklığına uğramış soyluların trajik sonunu ortaya koymuştur. Soylu sınıfın lükse, şaşalı hayata düşkünlüğünü ve amaçsız yaşam tarzını benimseyişini de eleştiren yazar ele aldığı dönemi, yaşanan toplumsal değişimler ve sorunlarla birlikte

¹⁷³ İ.S.Turgenev, 1989, a.g.e., s. 243-244.

irdemeyi tercih etmiştir. Turgenev, soylu aydın çevrenin yarattığı ümitsiz gençliğin hikâyesini anlatırken romanın olay örgüsünü ustaca planlamıştır. Başkarakteri ile “gereksiz insan”ın ruhsal analizine de yönelen yazar, XIX. yüzyıl gençliğinin çıkmazlarını lirik öğelerle birlikte büyük bir gerçeklikle betimlemiştir.

3.8. İ.A.Gonçarov'un "Oblomov" Adlı Eserindeki Oblomov

XIX. yüzyıl Rus edebiyatında hem betimlemelerle hem de yarattığı karakterlerle öne çıkan İvan Aleksandroviç Gonçarov (1812-1891) 1847 yılında yazmaya başladığı ve karakteri ile aynı adı taşıyan "Oblomov" romanını 1859 yılında tamamlamıştır. Ancak romanın ilk aşaması olan "Oblomov'un Rüyası" adlı bölüm 1849 yılında "Sovremennik" adlı dergide yayımlanmıştır. Gonçarov, yarattığı karakteri Oblomov ile XIX. yüzyıl Rus edebiyatında geniş yer bulan "gereksiz insan"ın en çarpıcı örneğini dünya edebiyatına kazandırmıştır.

Gonçarov'un bu romanının "Oteçestvenniye zapiski" adlı dergide 1859 yılında yayımlanmasının ardından, L.N. Tolstoy Rus yazar ve edebiyat eleştirmeni A.V.Drujinin'e şöyle yazmıştır: *"Oblomov, böylesinin çok uzun zamandır yazılmadığı önemli bir eserdir. Oblomov'a hayran olduğumu ve onu tekrar tekrar okuyacağımı Gonçarov'a iletiniz. (...) Oblomov'un başarısı tesadüf değildir, aksine roman sağlam bir yapıya ve iyi bir temele sahip olup tüm zamanların eseridir."*¹⁷⁴

Romanda "Oblomovluk"un zengin betimlemesinin yanı sıra, derin bir eleştirisi de yapılmıştır. Yazar romanında, Oblomov karakteri ile okuyucuyu halkçılık ve ulusalcılık gibi sosyolojik ve felsefik anlayışlara götürürken, iyi ile kötü sorununu ve çatışmasını, gelenekleri ve kökenini, aklı ve kalbi sorgulamaya yönlendirmiştir.

A.İ.Gonçarov romanına "gereksiz insanı" yansıtan Oblomov'u ve yaşadığı ortamı betimleyerek başlar. Otuz üç yaşındaki İlya İlyiç Oblomov, ailesinden kalan köydeki çiftliğini kâhyasına emanet edip kendisi devlet işinde çalışmak üzere büyük şehre gider. Bünyesi bir devlet memuru gibi çalışmaya hiç alışık olmadığı ve bunu kaldıramadığı için görevinden istifa eder. Çiftliğinin işlerinin yolunda olup

¹⁷⁴ H.M.Fortunatov, M.G.Urtmintseva, İ.S.Yuhnova, a.g.e., s. 288.

olmadığını ve kâhyasını denetlemeye üşenen Oblomov, geçimini çiftliğinden gelen parayla sağlamaya çalışır. Uşağı Zahar tarafından büyütülen Oblomov, yapmayı planladığı işlerini daima yarına erteler. Çiftliğini yöneten kâhyasından işlerin çok kötü gittiğine dair bir mektup gelir. Kasaba, manava, fırına borçlanan Oblomov'a ev sahibi de evinden taşınması için baskı yapar. Bir gün Oblomov'un cin fikirli arkadaşı eski kâtip Tarantiyev onu ziyarete gelir ve kurnaz aklını Oblomov'a yeni bir ev bulmak için çalıştırır. Bir süre sonra, baba tarafından Alman olan, tahsilli, kültürlü ve çalışkan arkadaşı Ştolts, Oblomov'u ziyaret eder. Ştolts'un onu iş amacıyla sık sık seyahat ettiği Avrupa'ya götürmek ve orada bir uğraş edinmesini sağlamak için ikna etmeye çalışmasına karşılık, Oblomov değişmeye hazırdır, ancak tembelliği bu duruma engel olur. Ştolts, zarif, iyi huylu, terbiyeli ve oldukça kültürlü bir genç kız olan arkadaşı Olga ile onu tanıştır. Oblomov, Olga'nın güzelliği ve masumluluğu karşısında büyülenir. Aşk, Oblomov'un hayatına renk getirdiği gibi hareketlerine de can katar. Oblomov'a karşı aynı duyguları besleyen Olga ise oldukça mutludur. Evleneceklerine dair söylenti yayılır. Evlenmek için parası olmadığından, bu durum Oblomov'u sinirlendirir. Bu arada düzenbaz Tarantiyev, ev sahibinin kardeşiyle rüşvet karşılığında anlaşarak Oblomov'a okumadan kira kontratını imzalatır. Tarantiyev'in bulduğu evden taşınmak isteyen Oblomov'un eli kolu kendisini borç batağına sürükleyen kira kontratıyla bağlıdır. Olga gibi bir kızın kendisi gibi tembel bir adamı yanlışlıkla sevdiği ve ileride başka birine âşık olup kendisinden utanacağı düşüncesine kapılan Oblomov, hem ona lâyük olmadığını ifade eden ve hem de ayrılıkla ilgili düşüncelerini içeren bir mektup yazar. Oblomov ile Olga'nın aşk macerası ayrılıkla sonuçlanır. Olga perişandır. Ştolts yurt dışından döner dönmez Oblomov tüm olanları onunla paylaşır. Zamanla Oblomov ev sahibi Agafya

Matveyevna'ya yakınlaşırken, ştolts da Olga'ya açık olur. Geçmişi içinden söküp atmak isteyen Olga'ya ştolts'un hareketli yaşantısı umut verir. Hayatlarını birleştirmelerinin ardından Olga ile dostu ştolts'un mutluluğu karşısında ezilen Oblomov, tüm hayatı yemek ve temizlik yapmaktan ibaret olan ev sahibi Agafya Matveyevna ile evlenir. Oblomov doğan oğluna ise sevdiği dostu ştolts'un adını verir. Hayatı hareketsizlikle krelen Oblomov kalp krizi sonucu sessiz sedasız ölür. Çocukluğundan beri kahrını çeken uşağı Zahar'ın ise dilenci olmasıyla roman sona erer.

Gonçarov, XIX. yüzyıl Rus eserlerinde önemli bir yer edinen "gereksiz insan" temasını işlediği karakter olan Oblomov'u hem ruhsal hem de fiziksel açıdan gerçekçi bir yaklaşımla derinlemesine tasvir etmiştir. Karakterin içinde bulunduğu ruh hali ile bedenini saran eylemsizliğin anlatımını, içinde hiç çıkmadan yaşadığı dağınık ve tozlu eşyalarla dolu odasını betimleyerek güçlendirmiştir. Oblomov'un üzerinden hiç çıkarmadığı hırkası ise kendisiyle bütünleşen bir simge durumuna gelmiştir. Yazar, ana karakterin kayıtsız, kasvetli ve miskin ruhunu fiziksel görünüşüne yansıtarak anlatımını zenginleştirmiştir. Genç yaştaki karakterin kendisine eziyet çektiren yaşlı ruhu bedeninin zamanından önce çökmesine sebep olmuştur: *"İlya İlyiç'in yüzünün rengi ne kırmızı, ne al, ne de soluktu ama kayıtsızdı ya da öyle görünüyordu, çünkü Oblomov yıllara göre değil, hareketlerinin veya havanın katlığından mıdır, yoksa her ikisinden midir, bir sebepten ötürü yaşlanmış gibi görünüyordu. Genellikle onun teninin soluk ve boynunun aşırı derecede beyaz olmasına bakılırsa, kk tombul elleri, düşük omuzları bir erkek için fazla narin gibi görünüyordu. Telaşlı olduğu zaman bile, tembelliğin zarifliği aynı yumuşaklıkla hareketlerini kısıtlıyordu. Eğer yüzünü ruhundan kopan kaygı bulutu kaplayıverirse,*

bakışı bulanıklaşırdı, alnında buruşukluklar belirir, kuşku, keder ve korku oyunu başlardı; ancak bu endişe nadiren belirli bir düşünce formuna ulaşırdı, hele niyete daha da seyrek dönüşürdü. Bütün endişe bir iç çekişle sonuçlanırdı ve duyumsamazlık içinde ya da bastırılan bir uykuda kalakalırdı.”¹⁷⁵

Oblomov, yapması gereken birçok iş olmasına rağmen aklını kurcalayan düşünceleri ve ruhunu kemiren planları eyleme dökmek üzere herhangi bir adım atmadığı için sıkıntılar içine düşmüştür. Çünkü çalışmak, hareket etmek demektir, hareket etmek ise “gereksiz insan” için eziyet çekmekle eş değerdir. Oblomov’un üşengeçliği öylesine güçlüdür ki, bu miskin ruhu aklına hükmederek karakterin eyleme geçmesine engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla, zihnindeki planlar daima düşünce aşamasında kalmakta ve eyleme dönüşmeden karakterin aklını meşgul etmeye devam etmektedir: “Zahar çıktı, Oblomov ise yeniden düşünmeye koyuldu. Ama hangisini düşünmek konusunda sıkıntı içindeydi: (kâhyadan gelen) mektubu mu, yeni daireye taşınma işini mi, yoksa (bakkala olan) borcunu ödemeyi mi? Günlük işlerin düşünceleri içinde kendisini kaybediyor ve bir bu yana bir diğer yana dönerek yatıyordu. Zaman zaman kesik kesik haykırıışları duyuluyordu: ‘Ah, Tanrım! Hayat peşimi bırakmıyor, nerde olsam da gına getiriyor.”¹⁷⁶

XIX. yüzyılın 40’lı yıllarının “gereksiz insan”ını yansıtan Rudin’deki mantık ve gurur, 50’li yılları yansıtan Oblomov tiplemesinde yerini uyuşukluğa ve tembelliğe bırakmıştır. Adım atmak için bile düşünen, kasvetli odasında bir köşeden diğer köşeye gitmeye üşenen Oblomov, iliklerine kadar uyuşuklukla doludur.

¹⁷⁵ İ.A.Gonçarov, 1989, a.g.e., s. 40.

¹⁷⁶ a.g.e., s. 51.

Elbisesini sırtında taşımaya dahi erinmektedir. Kanepenin üzerinde bir hamur gibi kıvrılıp öylece kalan Oblomov düşüncelere dalıp ruhunda gezinerek kendisini kaybetmiştir. Çevresine karşı olan ilgisizliği giderek kayıtsızlık ve kaygısızlık haline bürünmüştür. *“Oblomov ona (uşağı Zahar’a) dayanarak, çok yorgun düşmüş bir insan gibi istemeye istemeye yatağından doğruldu ve yine istemeyerek büyük koltuğa geçti, içine gömüldü ve oturduğu gibi öylece hareketsiz kaldı. (...) Kendi tembel ve güzel pozunu alarak, etrafında olan bitenin farkına varmadan, konuşulanları duymadan düşünceli haliyle koltuklara yayılıyordu. Küçük, beyaz ellerini sevgiyle inceliyor ve okşuyordu.”*¹⁷⁷

Oblomov, aklına ve ruhuna, ardından tüm bedenine işleyen miskinliğinin farkında olmaktan azap çekmektedir. Yapması gereken işleri ve ilgilenmek durumunda olduğu uğraşları düşündükçe benliği buhranlar içine düşmektedir. Tembelliğinin dayanılmaz boyutlara ulaştığını hissettikçe, kendisini sorgulayışları miskinliğinden duyduğu pişmanlığın ve içine düştüğü hoşnutsuzluğun izlerini taşımaktadır: *“Elimi yüzümü bile yıkamadım ki! Nasıl olur? Evet, hiç de bir şey yapmadım, diye homurdandı. Kâğıt üstünde plan oluşturmak istiyordum, oluşturmadım, polis müdürüne mektup yazacaktım, yazmadım, valiye de yazmadım, ev sahibinin mektubuna başladım ama bitirmedim, hesapları açmadım, paraları teslim etmedim, koca bir sabah boşu boşuna geçti.”*¹⁷⁸

Geleceğe dair bazı planları olan Oblomov, yıllar önce kaldığı yerden kendisini bir adım ileri taşıyamamıştır. Bakanlıkta memur olmak düşüncesiyle

---

¹⁷⁷ a.g.e., s. 76-77.

¹⁷⁸ a.g.e., s. 128.

Petersburg'a gelmiş, burada salon hayatına girmek istemiş, daha sonraları kendisine mutlu bir yuva kurmayı tasarlamış ancak yıllar içinde bu fikirlerin birini bile gerçekleştirememiştir. Oblomov'un ruhu ve akli bir işe başlama ile başlamama arasında ikiye bölünmüştür. Miskinliği, "gereksiz insan"ın hastalıklı ruhunu iyileştirecek olan bu düşünceleri hayata geçirme konusunda herhangi bir ilerleme kaydetmesine engel olmuştur: *"Ama günler günleri takip etti, yıllar yılları kovaladı, ince tüyleri sert sakala dönüştü, gözlerinin parlaklığı iki donuk noktayla yer değiştirdi, beli kalımlaştı, saçları acımasızca dökülmeye başladı, otuz yaşına geldi, ancak hiçbir alanda adım atmadı, her şey hâlâ on yıl önce bulunduğu yerde, kendi alanının eşiğinde duruyordu."*¹⁷⁹

Her seferinde yeniden başlamaya hazırlandığı hayatı, Oblomov için büyük bir çelişkiye ve işkenceye dönüşmüştür. Hayalini kurduğu hayat için planlar yapmakta, ancak her gün bu planların birini ya da bir bölümünü aklından çıkarmaktadır. Gün geçtikçe ağırlaşan algıları ve benliğini tümüyle etkisi altına alan hareket etmek ile miskinlik arasındaki gelgitleri, yaşamı farklı iki kutba bölmesine neden olmuştur: *"Hayat onun gözünde iki yarıya bölünmüştü: biri çalışma ve can sıkıntılarından oluşurken - ki onun gözünde bu iki kelime eşanlama geliyordu - , diğeri ise sükûnet ve huzur dolu eğlenceden oluşuyordu. Bundan esas mesleği olan memurluk, ilk zamanlarında onu en hoş olmayan örneğiyle şaşkına çevirmişti."*¹⁸⁰

XIX. yüzyıl gençlerinin düştüğü derin yalnızlık, Gonçarov'un Oblomov tiplemesinde oldukça yoğun işlenmiştir. Kalabalık çevrelerde daha da yalnızlık

---

¹⁷⁹ a.g.e., s. 88-89.

¹⁸⁰ a.g.e., s. 89.

duyduğundan ötürü Oblomov, bulunduğu ortama kendisini bilerek yabancılaştırmıştır. Çocukluğundan itibaren hayattan soyutlanarak yetiştirildiği için gerçek hayata uyum sağlayamamıştır. Artık bir erişkin olmasına rağmen, alışkın olmadığı kalabalık onu daima ürkütmektedir. Sosyallikten tamamen uzaklaşan bedeni ve yalnızlık uçurumunun en derinlerinde gezinen ruhu, düşüncelerini gittikçe olumsuzluklara sürüklemektedir: *“O, hareket etmeye, hayata, kalabalığa, koşuşturmaya alışkın değildi. Sıkışık kalabalık ona boğucu geliyordu; kayığa diğer kayıya sağ salım ulaşamayacağı endişesiyle biniyordu, arabada sanki atlar ürküp onu hızla alıp götürecektir ve devirecek diye bekleyerek yol alıyordu. Onu boğan fırtınalı korkular değildi: o, etrafını saran sessizlikten ya da basitlikten ürküyordu ve tüylerini neyin diken diken yaptığını kendisi de bilmiyordu. Bazen hayali ona bir oyun oynayıp doğaüstü bir şeyler gösterecek diye beklerken karanlık köşede ürkekçe gözleri kararıyordu.”*¹⁸¹

Kendi hayal dünyasında yaşamaktan oldukça zevk alan Oblomov, körelmiş iradesi ile kâbuslarla dolu düşüncelerine hâkim olmakta güçlük çektiği zamanlarda bedeni ve ruhu için işkence haline gelen iç çalkantılar yaşamaktadır. Olumsuz düşüncelerinin oluşturduğu, yüreğini kasıp kavuran güçlü fırtınalar ruhunu küçücük bir kutuya konulmuşçasına daraltmaktadır. XIX. yüzyıl “gereksiz insan”ının düştüğü bu ruhsal buhran, Gonçarov’un kalemiyle Oblomov karakterinde son derece gerçekçi bir şekilde yansıtılmıştır: *“Acı dolu dakikalarda kaygıdan çile çeker, bir yanından diğer yanına döner, yüzükoyun yatar, bazen kendini bile tamamen kaybeder, işte o zaman yataktan kalkar, diz çöker ve tehlikeye düşüren fırtınayı*

---

¹⁸¹ a.g.e., s. 93.

herhangi bir şekilde önlemesi için göğe yalvararak coşkuyla ve gayretle dua etmeye başlar. Sonra, kendi kaderini göklere teslim edip sakinleşir ve dünyadaki her şeye karşı kayıtsızlaşır, içindeki fırtına ise umurunda değildir.”¹⁸²

Mantık, irade, duygu ve akıl gibi insani vasıfları birer birer yitirdiğine inanan Oblomov, kendisini yaşayan bir ölü gibi hissetmektedir. Doğuştan gelen üstün yeteneklerinin yok olduğunu fark ettikçe yoğun sıkıntılar içine düşen Oblomov için yaşamak çile haline dönüşmüştür. Yüreğini parçalara ayıran eylem ile eylemsizlik arasındaki çelişki ve çatışmalar tüm benliğinde buhranlar koparmaktadır. Hayata miskin bir tavırla yaklaşan Oblomov, henüz genç yaşta iken kendisini çıkmazlara sürüklemiştir: “Bilgisizliği, manevi güçlerinin yetkinleşmesinin durması, üzerindeki her şeye engel olan ağırlık ve başkalarının hem dolu dolu hem de rahatça yaşamasına karşı duyduğu içini kemiren kıskançlığı ona hüznün ve acı veriyordu, onun ise hayatının, var oluşunun dar ve acınası patikası sanki ağır bir kaya ile tıkanmış gibiydi. Çekingen ruhunda, yaradılışının birçok yönünün hiç uyanmadığına, geri kalan diğerlerinin ise biraz kıpırdandığına ve birinin bile sonuna kadar işlenmediğine dair ıstırap veren bir duygu ortaya çıktı. Bu arada, içinde tıpkı bir mezardaki gibi, iyi bir şeylerin gömülü olduğunu derinden hissediyordu, aydınlık başlıyordu, şu an ölmüş bile olabilirdi ya da dağın içine gömülü olan, çoktandır meydana çıkması ve değer kazanması gereken bir altın nasılsa, o da aynı şekilde bir ölü gibi yatıyordu. Ama pislikle dolu hazinenin ve çerçöp birikintisinin derinliğine ağır bir şekilde düşmüştü. Sanki birisi dünya ile hayatın ona hediye olarak verdiği hazineyi çalmış ve onun ruhuna gömmüş gibiydi. Bir şey onun hayatın sahnesine

---

¹⁸² a.g.e., s. 99-100.

atılmasına ve akıl ile iradenin olanca hızıyla ona doğru yol almasına engel oluyordu. Gizli bir düşman yolunun başında onun üzerine ağır elini koymuş ve insanlık görevinden uzağa fırlatmıştı. ”¹⁸³

Oblomov, 1820’lerin “gereksiz insan” temsilcisi Çatskiy ve 1840’ların Rudin’i gibi ait olduğu toplumun manevi açıdan geri kalmışlığını ve kofluğunu derinlemesine eleştirmektedir. Sosyete çevresini oluşturan her grup insanı, gezip dans etmeyi başlıca amaç edinen gençliği ve sahte ilişkiler üzerinden birbirlerinin ayağını kaydırmaya çalışan yetişkinleri sert bir dille kınamaktadır. İçinde yetiştiği ancak kendisini bu ortama ait hissetmediği sosyete çevresi, başkarakter Oblomov’un kendi içine kapanmasına, hayatını sadece kendisine dönük yaşamasına sebep olan en büyük etkendir. Oblomov, toplumun seçkin sınıfını oluşturan bu insanların kendisinden daha büyük bir ruhsal boşluğun içine düştüğü kanısındadır: “*Sosyete, toplum! Andrey sen galiba, beni bu kibar ortamına ve topluma, orada olma isteğim daha çok yok olsun diye mahsus gönderdin. Hayat: hayat güzeldir! Orada arayacak ne var? Aklın ve kalbin çıkarları mı? Etrafında bütün bunların döndüğü merkezin nerede olduğuna bak: ne merkez var ne de birini heyecanlandıracak bir derinlik. Bütün bu ölü ve uyuyan insanlar, sosyetenin ve toplumun bu üyeleri benden daha da beter! Hayattaki amaçları ne? Onlar yatmıyorlar ama sinekler gibi bir aşağı bir yukarı her gün koşuşturuyorlar, ne faydası var bunun? Salona girersin, kart oyunu için misafirlerin nasıl da simetrik bir şekilde, sakın sakın ve ciddiyetle oturduklarının seyrine doymazsın. Söyleyecek söz yok, hayatın şanlı görevi! Aklın ilerleyişini arayan ne de mükemmel bir örnek! Bunlar ölü değil mi? Bütün hayatları boyunca oturarak*

---

¹⁸³ a.g.e., s. 129.

uyumuyorlar mı sanki? Evimde yatıp zihnimi üçlülerle, valelerle kirletmeyen ben daha mı suçluyum onlardan?”¹⁸⁴

Doğuştan zayıf bir iradeye sahip olan Oblomov gün geçtikçe irade gücünü tamamen körleştirecek yok olma aşamasına getirmiştir. İçindeki iyice cılızlaşan gücü Oblomov’un hayata dört elle sarılmasına yardım etmemektedir. Hayatın amacına yönelik sık sık tartışmalar içine girdiği yakın arkadaşı Ştolts’a acınacak bir durumda olduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir: “- Kendim ıstırap çekiyorum bundan; kendime nasıl bir mezar kazdığımı ve nasıl ağladığımı eğer görseydin, beni duysaydın, bu sitem dolu sözlerin dilinden çıkmazdı. Her şeyi biliyorum, anlıyorum, ama gücüm ve iradem yok. Bana iraden ile aklını ver ve beni nereye istersen götür. Senin peşinden gelebilirim, ama yalnız başıma yerimden kıpırdamayacağım. Sen doğru söylüyorsun: “Şimdi ya da hiç bir zaman.” Bir yıl daha geçse çok geç olacak!”¹⁸⁵

Oblomov benliğini tümüyle saran ve kendisine acı vermeye başlayan can sıkıntısının üstesinden gelmek için Ştolts ile birlikte her yere gitmeye hazır olmasına rağmen, Olga’ya olan aşkı Ştolts’la birlikte yurtdışına gitmesine engel olmuştur. Oblomov kendisinin çok okuyan ve kültürlü bir genç kız olan Olga’ya lâıyk olmadığını hissederek, onun başkasına âşık olacağı ve kendisi gibi tembel bir mizaca sahip birinden utanç duyacağı düşüncesine kapılmıştır. Olga ise Oblomov’u arkadaşı Ştolts gibi girişken, çalışkan ve hayat dolu bir insana dönüştürmek üzere çabalamaktadır. Ancak Oblomov’un ruhundaki aşkın o ilk ve tatlı heyecan dolu

---

¹⁸⁴ a.g.e., s. 204.

¹⁸⁵ a.g.e., s. 212.

hisleri sessizce kaybolmaya başlamış ve yerini görev dolu duygulara bırakmıştır. Olga ile evlenecekleri dedikodusunun yayılması, evlenecek parası olmadığı için Oblomov'u sinirlendirmiştir. Prenses Meri ile evlenme sorumluluğunu göze alamayan 1830'ların "gereksiz insan"ı Peçorin ya da Natalya'yı ortada bırakan Rudin gibi, Oblomov'un aklında da Olga ile bir yuva kurma düşüncesi yer almamıştır. Olga'nın aşkına karşı kayıtsızlık duymaya başlayan Oblomov, onunla yollarını sonsuza dek ayırmış ve derin bir pişmanlığın içerisine düşmüştür. Yalnızlığına tekrar gömülen Oblomov, her aşamasında olduğu gibi aşk üzerine de sorumluluk almaktan kaçındığı eylemsizlikle dolu hayatından ıstırap çekerek kendi ruhsal dünyasında acıyla gezinmeye devam etmiştir.

İçinde barındırdığı üstün yeteneklerin yok olmasının ardından, Oblomov'un gözlerindeki yaşama umudunun yarattığı ışık da kaybolmuştur. Yaşadığı ile hayal ettiği hayat arasında büyük bir uçurum olduğunu fark ettikçe kendisini her şeyden soyutlamıştır. Dönemin devlet yapısındaki boşluklar çalışmaya, insanlar arasındaki sahte ilişkiler ise yaşamaya karşı olan umutsuzluğunun gün geçtikçe katlanarak büyümesine neden olmuştur. Oblomov, hayattan soğumasının, toplumdaki kopmasının ve insan ilişkilerinden uzaklaşmasının nedenini yaşadıklarına bağlamaktadır: *"Hayır, hayatım sönük başladı. Tuhaf, ama bu böyle! Kendimi bildiğim andan itibaren, kendimi çoktan sönmüş hissediyordum! Kalem odasında yazı yazarken sönmeye başladım; sonra, hayatta onlarla ne yapacağımı bilmediğim gerçekleri kitaplarda bulunca söndüm, arkadaşlar arasında söylentileri, dedikoduları, başkalarını taklit edişleri, kötü ve soğuk gevezelikleri, kofluğunu dinlerken, amaçsız, sempatisi olmayan toplantıları destekleyen arkadaşlığı görünce*

söndüm.”¹⁸⁶ Oblomov gerçek yaşamdan soyutlanışının ve tembelliğinin sebebini hayal kırıklıklarına bağlarken Gonçarov başkarakterinin toplumdan kopmasının esas nedenini Oblomovka köyüne temellendirmiştir. Çünkü Oblomov’un ailesinin yaşadığı bu köyde tembellik hüküm sürmektedir. Oblomov’un babası da bir mektup yazmak için saatlerce düşünen ve üşengeçliğinin sonucunda yazmadan başka düşüncelere dalan bir insandır. Küçüklüğünde babaannesi her gün Oblomov’a tembel insanların hikâyesini anlatır. Bir şey yapmak istese annesi ve teyzesi hep bir ağızdan ona engel olur; Oblomov’un karda yürüyüp oynaması bile yasaktır. Böyle bir ortamda yetişen Oblomov yetişkin olduğunda uşağı Zahar’ın tabiriyle rahatlıktan rahatsızlık duymaya başlamıştır: *“Sen kendi yeteneğini henüz çocukluğunda, Oblomovka’da teyzelerin, dadıların ve amcaların arasında yitirdin. Bu durum çoraplarını giymekten aciz olmanla başladı ve yaşamayı becerememenle sona erdi.”*¹⁸⁷

Ünlü Rus eleştirmen N.A. Dobrolyubov “Oblomovluk Nedir?” adlı inceleme yazısında, Oblomov’un, hem kendisine uğraşlarının amaçlarına ve yararlarına dair sorular sormadığı, hem de dünyaya ve topluma olan tavrına açıklık getirmediği hayatının anlamını kavrayamadığı için her işten bıkkınlık duyduğunu ifade etmektedir. Memur olarak görev yapmıştır, ama yazmakta olduğu evrakları niçin hazırladığını anlamamıştır; anlayamayınca da emekli olmayı iyi bir çözüm olarak görmüştür. Yükseköğrenim görmüş ancak edindiği bilgilerin ne işe yarayacağını, kime ve neye yararlı olacağını anlayamamıştır; anlayamayınca da kitaplarını kaldırıp

---

¹⁸⁶ a.g.e., s. 213.

¹⁸⁷ a.g.e., s. 415.

bir köşeye atmış, nasıl tozlandıklarını büyük bir kaygısızlıkla seyretmiştir. Sosyete hayatına atılmış ve insanların neden birbirlerine misafirlige gittiklerine anlam verememiştir; anlayamayınca da bütün tanıdığı kişilerle olan ilişkilerine son vermiş ve evine kapanarak bütün zamanını yatağında yatarak geçirmiştir. Kadınlarla ilişki kurmuş, ama bu ilişkiden ne bekleyebileceğini, onların kendisine ne verebileceklerini bulmakta zorlandığı için onlardan da uzaklaşmaya başlamıştır. Dobrolyubov'a göre Oblomov, bunun sonucunda eziyet veren bir telaşla koşuşturup duran insanlara karşı büyük bir nefret duyarak zamanını yan gelip yatarak tüketmiştir.¹⁸⁸

XIX. yüzyıl gençliğinin içine düştüğü can sıkıntısı Oblomov'un var oluşunun ayrılmaz bir parçası durumuna gelmiştir. Can sıkıntısı bir hastalık gibi gözlerine, ruhuna, bedenine ve tüm benliğine işlemiştir. Ruhsal sıkıntısı Oblomov'un düşünsel ve fiziksel yapısında yer edinerek kalıcı bir hastalığa dönüşmüştür. Çoraplarını bile giymekten aciz olan Oblomov, gerçek hayatı bilmeyen bir kişilik olarak nefes alıp vermeye devam etmiştir. Başkarakterin yaşamı, Oblomovka'da hayatları yemek yemek ile uyumaktan ibaret olan ve günlerini amaçsızca tüketen ailesi gibi solup gitmiştir: *"Usandıran, ıstırap veren gereksinim ve fırtınalarından, altında büyük sevinçlerin şimşeklerinin çaktığı, derin kederlerin ani darbelerinin saçıldığı, yalan umutların ve mutluluğun görkemli hayallerinin dans ettiği, kendi aklının insanı kemirdiği, tutkunun öldüğü, aklın yağdığı ve üstün geldiği, bitmek tükenmek bilmeyen savaşta insanın dövüştüğü ve savaş alanından yaralar içinde çekildiği, herkesin mutsuz ve doyumsuz olduğu ufuktan uzaklaştığı için kendi içinde zafer kazanmıştı.*

---

¹⁸⁸ N.A.Dobrolyubov, **Oblomovluk Nedir?**, Çev. M.Beyhan, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2010, s. 37.

Savaşla elde edilen hazzı denemeden zihinsel olarak onları reddetmişti ve küllenmiş köşesinde hem harekete hem savaşa hem de hayata yabancı olarak ruhu huzura erişti.”¹⁸⁹

Gonçarov, “Oblomov” adlı romanında 1850’lerin Rus insanını gerçekçi bir yaklaşımla tasvir etmiştir. Dönemin gençliğinin içine düştüğü hayal kırıklığını, miskinliği ve çıkmazı, ortaya çıkış nedenleri ile birlikte irdelenmiştir. Gonçarov’un üstün yeteneğinin bir ürünü olan Oblomov, önceleri Rus insanının ulusal bir timsali iken daha sonraları “gereksiz insan” tiplemesinin evrensel örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

¹⁸⁹ İ.A.Gonçarov, 1989, a.g.e., s. 494.

3.9. İ.A.Gonçarov'un "Uçurum" Adlı Eserindeki Rayskiy

Büyük Rus yazarı İvan Aleksandroviç Gonçarov, "Uçurum" (Obriv) adlı romanı üzerine uzun zaman düşündükten sonra 1850'lerde yazmaya başlamıştır. Yazar, romanın kurgusunu tasarlama aşamasına uzun süre kafa yormuş ve eserine Mark Volohov gibi sonradan eklediği yeni karakterlerle olay örgüsünü genişletmiştir. Yıllar süren çalışmaları sonucunda "Uçurum"u 1869 yılında tamamlamıştır. Yazar, bu romanında 1840 ve 1850'lerin Rusya'sının toplumsal yapısına ayna tutarken, devlet düzenini ve sosyolojik yapısını da gerçekçi bir şekilde ele almıştır.

İ.A.Gonçarov, "Uçurum" adlı romanında kahramanı Rayskiy'in kişiliğinde "sanatsal Oblomovculuğu", "boş yere heba olan Rus yeteneğini" okurlarına iletmektedir. Yazar bu eserinde Rayskiy'in ağzından kendi düşüncesini, dünya görüşünü, olaylarla ve insanlarla ilgili görüşlerini yansıtmaktadır. Diğer taraftan, kahramanını sert bir dille eleştirmekte, onun yaşam, sanat ve aşk üzerine kapıldığı gereksiz heyecanını da yermektedir.¹⁹⁰

Gonçarov'un "Uçurum" adlı eseri otuz beş yaşındaki Boris Rayskiy ile Petersburg salon adamlarından olan üst dereceli memur İvan İvanoviç Ayanov'un evdeki sohbetlerinin ardından Nevskiy bulvarında dolaşmaya çıkmalarıyla başlar. Ayanov, can sıkıntısından kâğıt oyunları oynayarak kurtulmaya çalışırken, Rayskiy tembellikle dolu zamanını kadınlarla çene çalarak geçirir. Rayskiy, kısa süren evliliğinin ardından yirmi beş yaşında dul kalan Sofiya Nikolayevna'nın güzelliğine karşı ilgi duyar. Rayskiy, eşi öldükten sonra babası ve hem yaşlı hem de bekâr olan halaları ile birlikte yaşayan Sofiya'ya evlerini ziyarete gittiği sırada âşık olmuştur.

¹⁹⁰ E.Altay, **Gonçarov ve Yamaç** (İ.A. Gonçarov'un "Yamaç" adlı eserinin içinde), İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s. 900.

Halaları akşam toplantılarında Sofiya'ya onunla ilgilenen erkeklerin nasıl koca olabileceklerinden söz ederken, Sofiya onlara karşı kayıtsız kalır. Rayskiy ise hep Sofiya'nın sakinliğini çözmeye çalışır. Akşam görüşmelerinde yemek ve kâğıt oyunu sonrasında Rayskiy Sofiya'yı daha yakından tanımaya çalışırken, onun katı, kendisine ait olmayan ilkeleriyle ve aşksız yaşamaya razı oluşu üzerine yorumlar yapar. Sofiya'nın güzelliğini kendi çizmeyi planladığı portresine yansıtmak ister ve ardından da roman yazmaya başlamak niyetindedir. Rayskiy'in resime olan ilgisi henüz ilkokuldayken başlamıştır, üniversitedeyken profesörler de onun yeteneğini keşfederler. Rayskiy, askerden sonra devlet hizmetine girer, ardından onu bırakıp sivil göreve aktarılması için dilekçe verir, ancak onda da dikiş tuturamaz. Onuncu dereceden bir memur olarak görevden ayrılan Rayskiy sanat akademisine girer. Ancak, burada herkesin sürekli resim çizmesinden sıkılan Rayskiy akademiye de bırakır. Rayskiy, eşinden boşanan Sofiya'ya sık sık yeniden âşık olması gerektiğini îma eden cümleler kurar. Birgün Rayskiy Malinovka'daki çiftliğini idare eden, işleriyle yakından ilgilenen ve büyükannesi sayılan Tatyana Markovna Berejkova'dan ve ayrıca üniversiteden arkadaşı olan Leonitiy Kozlov'dan kendisini oraya gelmesi için ikna etme amacıyla yazdıkları iki mektup alır. İyice yaşlandığını düşünen büyükannesi mektubunda Rayskiy'i artık çiftliğine gelmesi, bütün işleri üzerine alması ve evlenip kız kardeşleri sayılan kendi torunlarına göz kulak olması için Malinovka'ya çağırır. Sofiya'nın portresini bitiren Rayskiy, onu Sofiya'ya gösterip vereceği tepkiye göre çiftliğine gidip gitmemeye karar vermeyi düşünür. Rayskiy, Sofiya'ya kendisini sevip sevmediğini sorduğu zaman Sofiya alayla karşılık vererek onunla bir ilişki kurmak istemediğini dile getirir. Bunun ardından Petersburg'dan Malinovka'ya giden Rayskiy, büyükannesinin çiftliğin işlerini ve

hesaplarını devralmasına yönelik ısrarlarını dikkate almayarak çiftliği kız kardeşleri sayılan Marfa ile Vera'ya vermek ister. Rayskiy, çocuksu ruha ve saflığa sahip bir genç kız olan Marfa'nın güzelliğinden etkilenerek onun da yağlı boya portresini çizmeye karar verir. Rayskiy, Malinovka'da okul yıllarından çalışkan bir arkadaşı olan Leonitiy'i de sıklıkla ziyaret eder. Leonitiy, Rayskiy de dâhil olmak üzere okulda tüm öğrencilerin âşık olduğu ahçı kız Ulyana ile evlenmiştir. Ancak Ulyana'nın gözü eskiden olduğu gibi hep dışarıdadır. Rayskiy Marfa'dan hoşlanmaya başlar, ancak Marfa'nın ruhu hiçbir şeyin farkında olmayacak kadar saflıkla doludur. Marfa'ya kendisini kaptırmamaya uğraşan Rayskiy, diğer kuzeni Vera'nın güzelliğiyle henüz onu ilk gördüğü anda büyülenir. Kalbi aşkla kıpırdayan Rayskiy, içine kapanık ve aynı zamanda da asi bir genç kız olan Vera'nın gizemini çözmeye koyulur. Ancak, Vera'nın kendisine karşı olan kayıtsızlığı Rayskiy'i sıkıntıya sokar. Rayskiy'in Vera'ya karşı olan ilgisi sürekli onu gizlice izleyip takip etmeye iter. Bu arada Rayskiy, Malinovka'kan Petersburg'daki Ayanov'a Sofiya'nın ne yaptığına ve nasıl yaşadığına dair bilgi istediği bir mektup yazar. Rayskiy'in kendisini sürekli takip ettiğinin farkında olan Vera, Rayskiy'e bu durumdan ve ilgisinden rahatsız olduğunu ifade eder. Rayskiy, Vera'ya sadece bir dost, bir ağabey gibi yaklaşmaya çalışacağına dair söz vermesine rağmen kendisini onu izlemekten alıkoyamaz. Vera, çiftliğin bahçesinin sonunda yer alan uçurumun Volga'ya inen kıyısında sürekli biriyle buluşmakta ve mektuplaşmaktadır. Bu kişinin kim olduğunu çözmek Rayskiy'in tek uğraşı haline gelmiştir. Rayskiy, Vera'yı sevdiği kişinin kim olduğunu söylemesi için sıkıştırır ancak Vera kapalı bir kutu gibidir. Bu arada büyükannenin çok sevdiği, sürekli onlarda vakit geçiren, Marfa'yla bir çocuk gibi koşup oynayan Nikolay Andreyiç Vikentyev Marfa'ya olan aşkını itiraf eder ve

nişanlanırlar. Rayskiy'in Petersburg'a gönderdiği mektubuna karşılık olarak Ayanov'dan, Sofiya'nın görüştüğü Kont'un ülkesinde evlenmek zorunda olduğu başka bir nişanlısının olduğunu öğrenince acıyla dolduğunu bildiren bir yanıt alır. Rayskiy, Vera'nın sırrını çözmeye çabalarken, arkadaşı Leonitiy'in fettan eşi onu aldatarak bir Fransız ile birlikte kaçar. Acıdan kahrolan Leonitiy ise yataklara düşer. Rayskiy'in ısrarlarına dayanamayan Vera, uçurumun dibinde gizlice görüştüğü kişinin Mark olduğunu itiraf eder. Mark, zorunlu bir görev için Malinaovka'da bulunmak zorunda olan, valinin sürekli gözetimde tuttuğu, yiyip içip herkesten borç para isteyen ve haydut görünüşünden ötürü kimelerce pek sevilmeyen bir insandır. Mark ile Vera ilişkilerini sürdürmeye çalışır, ancak sürekli tartışmaları için ayrılmak durumunda kalırlar. Vera'nın itirafı sonrası hayal kırıklığına uğrayan Rayskiy, Mark'ın Vera'ya lâayık olmadığını düşünür. Hem geleneklerine bağılı hem de titiz bir yaşam sürmeye gayret gösteren büyükanne, Vera'nın davranışlarındaki değışikliğin sebebinin ve görüştüğü kişinin Mark olduğunu öğrenince derinden sarsılır. Büyükanne pişmanlıkla dolan Vera'yı sonunda affeder. Bu arada Marfa ile Vikentyev evlenirler. Vera'nın portresini çizmeyi tamamlayan Rayskiy uzun süredir yazmayı düşündüğü romanına başlamaya niyetlenir, ama yine vazgeçer. Gonçarov'un bu eseri, Rayskiy'in heykel yapmak üzere Roma'ya gitmesiyle sona erer.

Gonçarov'un yarattığı Rayskiy tiplemesi, Herzen'in 1840'ların "gereksiz insan"ını yansıtan karakteri Beltov'u, Turgenev'in Rudin'i ve Lavretskiy'i gibi vatanına karşı duyarlı olmakla birlikte, dönemin Rusya'sının devlet düzenini de eleştirmektedir. Rayskiy, devlet yapısındaki ast-üst ilişkisinin yozlaşmışlığından rahatsız olmakta ve bu durumu girdiğı tartışmalarda açıkça ifade etmektedir. Vatani

duygularının bir sonucu olarak, ülkesine masa başında oturduğu sürece hizmet etmediğini düşünen Rayskiy devlet işinden ayrılmıştır. Kendisini sanata adayan Rayskiy, devlet adına çalışan herhangi bir görevliden kendisinin daha çok iş yaptığına inanmaktadır. Rayskiy, yürümeyen devlet işlerini sorgularken, resimle ilgilenerek kendisinin köşe başında bekleyen bir polis memurundan daha çok çalıştığı düşüncesine sahiptir: “ – Ona ne diye burada durduğunu ve böyle büyük bir dikkatle kimi beklediğini, kolladığını sor- dedi Rayskiy. Generali! Ama seninle beni gördüğü yok, öyle ki herhangi bir gelip geçen cebimizden bir mendil çalabilir. Yoksa sen kâğıtlarını iş mi sayıyorsun? Bu konu üzerine uzun uzadıya tartışmayacağız, ama sana şunu söylemeliyim ki, tablolarımı boyarken, piyanomu tıngırdatırken ve hatta güzelliğe taptığım zaman bile, doğrusu, daha fazlasını yapıyorum ben. ”¹⁹¹

Rayskiy, onun kendisine Çatskiy’i anımsattığını söyleyen Sofiya’ya hak vermektedir. 1820’lerin “gereksiz insan” tiplmesi Çatskiy gibi, Rayskiy de kendisini içine düştüğü ortam ile tüm gayesi eğlence düzenlemek ve dedikodu yapmak olan sosyete çevresine ait hissetmemektedir: “- Bu doğru, budalayım ben, gülüncüm, - dedi Rayskiy ona yaklaşarak ve hem neşeyle hem de candan gülümseyerek. - Belki ben de (Çatskiy gibi) gemiden baloya düşmüş olabilirim... İşte etekli Famosovlar! – diye halalarını gösterdi. ”¹⁹² Rayskiy başını pencereden dışarı uzattığı zaman yüzüne çarpan kalabalığın koşuşturmasından ve kargaşasından tiksinti duymaktadır.

---

¹⁹¹ İ.A.Gonçarov, **Obriv**, 1869, http://az.lib.ru/g/goncharow_i_a/text_0030.shtml (Erişim tarihi: 18.03.2013).

¹⁹² **a.g.e.**, http://az.lib.ru/g/goncharow_i_a/text_0030.shtml (Erişim tarihi: 18.03.2013).

Toplumun iliklerine işleyen geri kalmışlığını alayla karşılayarak acımasız bir şekilde her fırsatta eleştirmektedir. Çatskiy'in Famusov'ların tutucu zihniyetine karşı çıkması gibi, Rayskiy de hem Petersburg'daki halalarının hem de sosyeyi oluşturan üst düzey devlet görevlilerinin gerici tutumlarına karşı çıkmaktadır. Malinovka'ya geldiği zaman büyükannesinin aşırı tutuculuğu ve gereksiz gelenekçiliği Rayskiy'i haddinden fazla rahatsız etmektedir. Toplumda hüküm süren geri kafalılığa ve gereksiz saydığı tutuculuğa karşı içten içe savaş açmaktadır. Rayskiy, önceli Çatskiy gibi çağından bir adım önde yürümektedir: *"Hayır, her şeyi değiştirmek gerek burada! - dedi o içinden... - Sevmek özgürlüğünü vermiyorlar. Nasıl bir kabalık! Oysaki iyi ve kibar insanlar! Hâlâ nasıl bir bulanıklık, kafalarında nasıl bir tutuculuk var!"*¹⁹³

Rayskiy kendi yaşamını ve varlığının amacını gözden geçirdiği dönemlerde benliğini ağır bir şekilde yargılamaktadır. Kendi ruhsal yapısını tanımlamakta güçlük çeken Rayskiy, benliğinin niteliklerini anlamakta zorluk yaşamaktadır. Hayatta var oluş sebebinin ve yaşamının anlamının ne olduğunun bilincine varamayan Rayskiy, geri dönüp baktığında en verimli olması gereken zamanlarını boşa harcadığının farkına varmıştır. Gonçarov'un yarattığı bir diğer "gereksiz insan" tiplmesi Oblomov gibi, Rayskiy de kendisinin tuhaf bir varlık olduğunu hissetmekte ve bunun pişmanlığını içinde derinlemesine hissetmektedir: *"Ben bir ucubeyim, ben... Ben... Nasıl biri olduğumu bilmiyorum, hiçkimse bunu bilmiyor. Ben bir hastayım, anormal*

---

¹⁹³ a.g.e., http://az.lib.ru/g/goncharow_i_a/text_0030.shtml (Erişim tarihi: 18.03.2013).

bir insanım, üstelik ömrümü yaşayıp tamamladım, bozdum, çarpıttım... ya da hayır, kavrayamadım kendi yaşamımı. ”¹⁹⁴

Düzenli çalışmanın benliğine aykırı olduğunun farkına henüz okul yıllarında varan Rayskiy, sanatın farklı dallarını deneyerek başarı elde etmeyi düşünmektedir. 1840’ların “gereksiz insan” tiplmesi Rudin’in meslek olarak birçok işi denemesi gibi, Rayskiy de müzik ile sanatın birden fazla alanında çalışmayı ve başarıya ulaşmayı hedeflemiş, ancak amacına ulaşamamıştır. Gençlik yıllarında müziğe keman çalmakla adım atan Rayskiy, bu aletten vaz geçip piyanoyu denemeye karar vermiştir. Piyano çalmaktan da sıkılmaya başlayan Rayskiy, kendisini bu kez sanatın diğer kollarına adamaya karar vermiştir. Vaktinin bir kısmını resim yaparak geçirmektedir, ancak yaptığı portreleri kimi zaman tamamlamadan bırakmıştır. Resim çizerken, aklı bir yandan da roman yazmak düşüncesiyle meşguldür. Her denediği uğraştan çabuk sıkılan ve başarısızlığa uğrayan Rayskiy, sürekli diğer işlere atılarak kendisine yeni heyecanlar aramıştır: “... *Ancak bugün gözü açılan ve kendi eğilimini sezen bu köre, deliye acıyın! Uzun süre dolaştım ben karanlıkta ve az kalsın kendimi öldürüyordum, yani yanlış yolda olup az kalsın kendi yeteneğimi katlediyordum! Benim tablolarımda yeteneğin izlerini bulurdunuz: fırçalara tutunmam gerekirdi, ama ben müziğe atıldım ve sonunda, edebiyata attım kendimi, kelimenin tam anlamıyla oradan oraya atıldım! Roman yazmaya kalkıştım! ... ”¹⁹⁵*

---

¹⁹⁴ **a.g.e.**, http://az.lib.ru/g/goncharow_i_a/text_0030.shtml (Erişim tarihi: 18.03.2013).

¹⁹⁵ **a.g.e.**, http://az.lib.ru/g/goncharow_i_a/text_0030.shtml (Erişim tarihi: 18.03.2013).

Atıldığı her yeni umutta kendisini hayal kırıklığı içerisinde bulan Rayskiy, git gide benliğine daha da eziyet çektirmektedir. Yeteneklerini sanat alanında uygulamaya çalışan Rayskiy, “gereksiz insan” tiplerini olan diğer öncelleri gibi, üstün meziyetlerini hayata geçirme konusunda başarısızlığa uğramıştır. Gerçekleştiremediği düşleri ve başarısızlığı Rayskiy’i yorgun düşürmüştür. Hayalleri çabuk sönmüş ve içine düştüğü umutsuzluk bütün benliğini bütünüyle sarmıştır: *“Gözlerim alışır... Hayal gücüm yorgun düşer ve izlenimlerim yıpranır... Hayallerim sınırlarımı uyarır uyarmaz sabun köpüğü gibi yok olur gider!”*¹⁹⁶

1830’ların “gereksiz insan” tiplemesi Peçorin’in aksine Rayskiy, tıpkı önceli Oblomov gibi, temiz yürekli, iyi niyetli ve yüce bir gönüle sahiptir. 1830’ların Peçorin’indeki acımasızlık, 1840-1850’lerin Rayskiy’inde yerini kendisine dönük yaşama dolu zararsız niyetlere ve temiz bir kalbe bırakmıştır. Rayskiy, Oblomov’un bir nevi kardeşi gibidir. Oblomov gibi, Rayskiy de anlaşılabilir tavırlara, sakın ancak kimi zaman coşkulu bir mizaca sahiptir: *“O en temiz kalpli, yüce gönüllü bir yaratılışa sahiptir, ama doğası sinirli, tutkulu, ateşli ve asabidir!”*¹⁹⁷

Büyükannesinin çiftliğin işlerini üzerine alarak daha yakından takip etmesi gerektiği üzerine söylediği sözlerini kulak ardı eden Rayskiy, ne çiftliğin hesap kitaplarıyla ne de Leonitiy’e bakması üzere verdiği üçbin kitaptan oluşan geniş kütüphanesiyle ilgilenmek istemektedir. Rayskiy, günlük yaşamında yapmak istediği

---

¹⁹⁶ a.g.e., http://az.lib.ru/g/goncharow_i_a/text_0030.shtml (Erişim tarihi: 18.03.2013).

¹⁹⁷ a.g.e., http://az.lib.ru/g/goncharow_i_a/text_0030.shtml (Erişim tarihi: 18.03.2013).

ufak planlarını bile sürekli ertelemektedir. Kendisini bir bitki gibi hissetmekte ve bu durumdan acı duymaktadır. Çaba harcamamak Rayskiy'in aklına henüz çocukken yerleşmiştir; çünkü başkaları, çalışmanın yeteneksiz insanların yetenekli olanlara ulaşabilmek için gösterdiği boşuna bir uğraştan ibaret olduğunu söylemişlerdir. Bu düşünceyle büyüyen Rayskiy, okuldaki derslerini de ciddiye almayarak büyük bir can sıkıntısı içinde zar zor mezun olmuştur. Tembellik bünyesine çocuk yaşta yerleşmiştir, arkadaşları okulda ona "tembel" diye hitap etmişlerdir, üniversite ve akademi yıllarında da Rayskiy çalışmaktan yoksundur. Ancak yeteneği son derece üstündür, öğretmenleri ve üniversite hocaları Rayskiy'in bu yönünü erken fark etmiş, ancak onun tembelliğinin üstesinden gelememişlerdir: *"Nasıl bir yetenek var bu tembelde!" – diye aklından geçirdi öğretmen. Devlet hizmetinde 'boş insan' adı daha da sıkı yapışmıştı ona. Ondan bir rapor bile elde edememişlerdi, dosyaların birini bile okumamıştı, oysa neşe, kahkaha ve fıkralar sokmuştu oturduğu odaya.*"¹⁹⁸

Amaçsızlık ve büyük bir tembellik içinde sürdüğü yaşam, Rayskiy'in ruhunu can sıkıntısı ile doldurmuştur. Rayskiy için can sıkıntısız bir yaşam, susuz kalan bir balık demektir. Benliğini tümüyle kaplayan cansıkıntısı Rayskiy'in yaşamının bir parçası haline gelmiştir ve onsuz bir hayatı düşünememektedir. Amaçsızca tükettiği hayatı durgun değil, aksine, can sıkıntısı ve beraberinde getirdiği acı ile doludur. Duyguların en dayanılmaz olanı can sıkıntısı onun benliğine eziyet çektirmiş ve hastalık haline dönüşmüştür: *"Avlunun ortasında bir süre durdu, tembel tembel her yere bakındı, başını kaşıdı, esnedi ve ona Petersburg'da eziyet çektiren hastalığının*

¹⁹⁸ a.g.e., http://az.lib.ru/g/goncharow_i_a/text_0030.shtml (Erişim tarihi: 18.03.2013).

*belirtilerini birden hissetti.*¹⁹⁹ Düzenli ve sürekli emek gerektiren işler, Rayskiy için bir anlam ifade etmemektedir. Uğraşsız ve amaçsız bir şekilde geçirdiği yaşamının sonunda Rayskiy, derin bir pişmanlığın içine gömülmüştür. Hem bedeni hem de ruhu için eziyet haline dönüşen pişmanlığı ise Rayskiy'i kendi kof yaşamını sorgulamaya itmiştir: *“Her yerde uyku, küt bir can sıkıntısı var, amaç yok, sanatta başarılı değilim, sanat için hiçbir şey yapmıyorum. “Ciddi iş” diye adlandırılan her şey bana son derece bayağı ve aşağılık geliyor. Hayatımın geri kalanını bir şeylere, son derece muazzam bir çalışmaya adanmak isterdim, ama bunu yapacak güçte değilim, hazır değilim: iş bizde yok! Ya da yaşamım havai fişek ve tutkuyla paramparça olsaydı!”*²⁰⁰

İhtirastan beslenen Rayskiy, güzelliğe büyük bir tutkuyla bağlıdır. Rayskiy, her yerde güzelliğin izini sürmektedir. Karşılaştığı anda da güzelliği anlamaya çalışmaktan ve onu çözümlenmekten kendisini alamamaktadır. Güzellik Rayskiy'in benliğinde bir çığ gibi büyüyen tutku halini almıştır. 1820'lerin “gereksiz insan”ı Onegin'deki estetik, Çatskiy'deki akıl, 1830'ların tiplemesi Peçorin'deki irade, 1840'ların Rudin'indeki mantık ve gurur yerini Rayskiy'de tutkuya bırakmıştır. Başkahramanın yaşamını renklendiren ve sanata karşı kendisini tetikleyen unsur tutkudur. Rayskiy, ruhunun derinliklerine işleyen baskın tutkudan güç almakta ve ondan haz duymaktadır: *“Hayır, hayatta hiçbir şey böyle üstün bir mutluluk vermez,*

---

¹⁹⁹ a.g.e., http://az.lib.ru/g/goncharow_i_a/text_0030.shtml (Erişim tarihi: 18.03.2013).

²⁰⁰ a.g.e., http://az.lib.ru/g/goncharow_i_a/text_0030.shtml (Erişim tarihi: 18.03.2013).

*hiçbir ün, hiçbir omur okşayışı, Şehrazad'ın hiçbir zenginliği, sanat gücü bile, hiçbir şey... Bir tek tutku! ...*²⁰¹

İ.A.Gonçarov, “Oblomov” adlı romanında olduğu gibi, “Uçurum” adlı bu romanında da yazıldığı dönemin Rusya’sının yapısı ile toplumsal sorunlarına eleştirel bir şekilde yaklaşmıştır. Toplumun soylu aydınlar çevresinde ortaya çıkan farklı karakterlerle bu uzun romanını zenginleştirmiş ve bu karakterleri geniş bir olay örgüsü sayesinde ustaca işlemiştir. Derin psikolojik analizlerin, düşüncelerin soyut tasvirlerinin yer aldığı romanında önemli tahliller yapmıştır. “Uçurum”, XIX. yüzyılda Rus toplumunda öne çıkan ve sıklıkla karşılaşılan karakterleri yansıtmaya bakımından öne çıkan romanlardan biri olmuştur.

---

²⁰¹ a.g.e., http://az.lib.ru/g/goncharow_i_a/text_0030.shtml (Erişim tarihi: 18.03.2013).

3.10. İ.S.Turgenev'in "İlkbahar Selleri" Adlı Eserindeki Sanin

İçinde yaşadığı toplumda karşı karşıya geldiği karakterleri eserlerinde sıklıkla ele alan büyük yazar İvan Sergeyeviç Turgenev'in "İlkbahar Selleri" (Veşniye vodi) adlı bu romanı ilk olarak 1872 yılında "Vestnik Yevropı" adlı dergide yayımlanmıştır. Turgenev, bu romanında zayıf bir iradeye sahip olan insanın "gereksiz adam" olma yolunda attığı adımları okuyucusuna sunmuştur. Romanını aşk üzerine temellendiren yazar, derin ve heyecan verici bir lirizmi eserine nüfuz ettirmiştir. Romanında Rus toplumunun soylu kültüründen kopan tiplerini ele almış ve halkın içinde yeni ortaya çıkmaya başlayan farklı karakterleri kahramanları olarak seçmiştir.²⁰²

Turgenev'in "İlkbahar Selleri" adlı romanı, bütün bir akşamı güzel bayanlar ve kültürlü erkeklerle geçirip eve dönen Sanin'in can sıkıntısından kendisini uyku tutmadığı için eski günleri ve yaşadıklarını hatırlamasıyla başlar. Genç Sanin henüz yirmi iki yaşındayken, ölen bir akrabasından kalan parayı devlet hizmetine ve resmi boyunduruk altına girmeden önce yurtdışında harcamaya karar verir. Berlin'deyken Frankfurt'a gideceği posta arabasının hareket saatine çok zaman olduğu için şehri dolaşmaya çıkar. Bir İtalyan pastanesine limonata içmek için girdiğinde orada kimseyi göremez. Ancak içeriden telaşla çıkan on dokuz yaşındaki büyüleyici bir güzelliğe sahip olan Cemina koşarak Sanin'in kolundan çekiştirip baygın halde yatan on dört yaşlarındaki kardeşi Emil'i ayıltmak için ondan yardım ister. Sanin tanımadığı bu kızla odaya vardığında, yaşlı uşak Pantaleone'den hemen fırça

²⁰²

http://www.referat-sochinenie.ru/list/zarubejnaya_literatura/_obraznaya_sistema_v_povesti_is_turgeneva_veshnie_vody.html (Erişim tarihi: 05.04.2013).

getirmesini ister. Cemma'ların yanında dost ve uşak arası bir pozisyonda bulunan Pantaleone ile Sanin baygın Emil'in vücudunu fırçalayarak onu ayıtlırlar. Bu sırada Cemma ve Emil'in annesi Bayan Lenore pastaneye gelir ve hem oğlu için yaptığı iyiliğe karşılık olarak hem de Sanin'i yakından tanımak isteyerek onu pastanelerinde ağırlamak ister. Bu teklifi kabul eden Sanin'in kim olduğunu ve nereden geldiğini öğrenen Bayan Lenore ve kızı Cemma, kendi yaşamlarını da ayrıntılarıyla anlatırlar. Onlarla hoş sohbetler eden, isteklerini geri çevirmeyip piyano çalarak Rus aryaları söyleyen Sanin, Berlin'e hareket edecek olan posta arabasının saatini geçirir ve Frankfurt'ta gecelemeğ durumda kalır. Cebinde yeni bir bilet alacak parası kalmayan Sanin, oteline döndüğü zaman Berlin'deki arkadaşından borç para istemek üzere ona bir mektup yazar. Sanin, güzelliğine hayran kaldığı Cemma'nın bir nişanlısı olduğunu öğrenince içten içe üzüntü duyar. Ertesi gün sabahleyin Cemma'nın zengin, yakışıklı ve kibar bir tüccar olan nişanlısı Karl Klüber ile Emil, Sanin'in oteline gelerek onu pazar günü Saden'e düzenledikleri eğlenceli geziye davet ederler. Davetine olumlu yanıt alan Bay Klüber işine dönerken, Emil Sanin'in yanında kalmayı ister. Emil, Sanin'e bütün sırlarını açarak kendisinin bir ses sanatçısı olmak istediğini, ancak Bay Klüber'in büyük etkisinde kalan annesinin tüccar olmasını istediğinden bahseder ve ondan yardım ister. Emil, Berlin'e yollayacağı mektubu bitiren Sanin'i önce postaneye uğramak kaydıyla evlerine davet eder. Sanin, kahvaltıdan sonra küçük dostu Emil'e yardım etmek amacıyla onun gelecekteki mesleği üzerine ticaretten söz açar. Annesi Lenore gibi, Cemma da sanatçıların geleceğinin garantisinin olmadığına inanarak Emil'in ticaretle ilgilenmesinden yanadır. Gezi gününde migreni tutan Bayan Lenore ve pastanenin işleriyle ilgilenmek durumunda olan Pantalone dışında herkes Saden'e doğru yola

çıkar. Bay Klüber, Cemma, Emil ve Sanin yemek yemek üzere bir restorana otururlar. Restoranda içkiyi fazla kaçırarak bir subay Cemma'nın güzelliğinden oldukça etkilenir ve arkadaşlarının tüm engellerine rağmen yanına yaklaşarak onun güzelliğine içtiğini söyleyerek karşılığında Cemma'nın masadaki gülünü alır. Subayın bu davranışı Cemma'yı ilk önce korkuturken, sonra öfkelenir. Bay Klüber sinirlenmiş havasına bürünür, ancak gerçekten kaygılanan ve bu olaya tahammül edemeyen Sanin'dir. Bay Klüber olayı büyütmemeye çalışırken, Sanin Cemma'nın düştüğü duruma daha fazla katlanamaz ve subaya haddini bildirmek amacıyla yanına gider. Cemma'nın gülünü subayın elinden alan Sanin, ondan düello daveti bekleyerek kartını masasına atar. Subay Dönhof, bir arkadaşı aracılığıyla Sanin'den özür dilemesini istediğini, aksi takdirde onu düelloya davet etmek durumunda olduğunu bildirir. Ancak özür dilemeyi kesinlikle reddeden Sanin düelloya hazır olduğunu ifade eder. Sanin şahidi olmayı kabul eden Pantaleone'nin düello konusunu kimseye belli etmemesi üzerine söz vermesini ister.

Düellodan önceki gece Cemma, Sanin'in subaydan geri aldığı ve göğsünde sakladığı kurumuş gülünü Sanin'e verir. Ertesi gün Emil, düello için yola çıkan Sanin ile Pantaleone'nin önünü keser ve Sanin'e kendisini de oraya götürmesi için yalvarır ancak Sanin onun isteğini yerine getirmez. Düello sırasında Sanin rakibine ateş eder ancak isabet ettiremez. Onun arkasından Dönhof bilerek havaya ateş eder. Düelloyu öğrenen Cemma annesini bütün ısrarlarına rağmen nişanlısı Klüber ile evlenmekten vazgeçer. Bu arada Cemma ile Sanin yazdıkları mektuplarında birbirlerine karşı duydukları aşk dolu duyguları itiraf ederler. Sanin, Bayan Lenore'ye kızı Cemma'yı sevdiğini ve onunla evlenmek istediğini söyler. Bay Klüber'in sonrasında Sanin'i damadı olarak görmeyi reddeden Lenore, Sanin'i

sorguya çektikten sonra durumu kabullenir. Sanin, Cemma ile evlenmek için Rusya'daki toprağını ve çiftliğini satmaya karar verir. Sanin, yolda karşılaştığı eski arkadaşının zengin eşi Polozova'ya çiftliğini satın alma teklifinde bulunmak amacıyla Wiesbaden'e gider. Alımlı, güzel ve aynı zamanda da kurnaz olan Polozova'nın kendisini etkilemek için kurduğu tuzaklara düşen Sanin, zayıf yapısıyla gönlünü ona kaptırır ve otuz yılını utanç içinde Polozova'nın etkisi ve himayesi altında geçirir. Ardında Frankfurt'ta kendisini bekleyen Cemma'yı bıraktığı için ömür boyu pişmanlık duyan Sanin ancak otuz yıl sonra Frankfurt'a döner. Orada artık saçlarına aklar düşmüş olan Dönhof'tan, Klüber'in önemli bir ticaret adamı olduktan sonra iflas edip ceza evinde öldüğünü, Cemma'nın ise Amerika'ya yerleşip toptancı bir tüccarla evlendiğini öğrenir. Cemma'nın adresine ulaşır onunla mektuplaşan Sanin, onun cevabında dördü erkek biri kız olmak üzere beş çocuğu olduğunu ve annesi Lenore'nin Newyork'ta, Pantaleone'nin Frankfurt'ta, kardeşi Emil'in ise Sicilya'da bir savaşta öldüklerini öğrenir. Bunun ardından Petersburg'a dönen Sanin'in her şeyini satıp Amerika'ya gitmeye hazırlanmasıyla roman sona erer.

Turgenev'in "İlkbahar Selleri" adlı bu romanının başkarakteri Sanin, yıllar boyunca sürdürdüğü sosyete hayatından yorgun düşmüş ve kendisini derin bir manevi çöküntünün içinde bulmuştur. Romanın en başında bütün bir akşamı güzel bayanlarla, kültürlü erkeklerle birlikte geçirmiş olan Sanin, eve döndüğünde bu yüzeysel yaşamın hem ruhsal hem de fiziksel yönden kendisini oldukça yorgun düşürdüğünü acı duyarak hissetmektedir. Yazar, "gereksiz insan" tiplemesini yansıtan başkarakteri Sanin'in ruhsal durumunu henüz romanın başında okuyucuya sunmaktadır: "*Böylesi bedensel ve ruhsal bir yorgunluğu daha önce hiç*

*hissetmemiştir.*²⁰³ İçinde bulunduğu manevi çöküntü Sanin'in tüm benliğini esir almış ve bedeni için eziyet haline gelmiştir. Başkarakterin içini saran ruhsal bunalımı, zayıf karakteri ve pişmanlığı, derinden derinde aklı ve bedeni için işkence haline dönüşmüştür. İliklerine kadar işleyen can sıkıntısı, Sanin için bıkkınlık veren bir baş belası haline gelirken, başkarakter ruhuna baskı yapan bu sıkıntıdan kurtulmanın yollarını aramakla beraber ne yapacağını bilmemektedir: *"Biraz genç olsa, hüzünden, can sıkıntısından, öfkeden ağlamaya başladılar: acı zehir gibi ve pelinin acısı gibi yakıcı, tüm ruhuna doluyordu. Yapışık-usanç verici ve iğrenç-ağır bir şey, onu her tarafından karanlık bir sonbahar gecesi gibi çevrelemişti; o ise bu karanlıktan ve bu acıdan nasıl kurtulacağını bilmiyordu."*²⁰⁴

Sanin, yaşadığı sosyete hayatına dönüp baktığı zaman kendi eylemlerinin gereksizliğinin ve yararsızlığının farkına varmıştır. Boşa harcadığı ömrünün sonuna geldiği düşüncesine kapıldığı zaman, ölüm korkusu Sanin'in aklını kemirmeye başlamıştır. Sanin, benliğine doğru içsel yolculuklara çıktığında kendi ruhuna ve davranışlarına yönelik çözümler yapma yoluna gitmiştir. İçinde bulunduğu olumsuz durumu kendisini kandırışlarla temize çıkarmayı deneyerek ruhunu rahatlatmaya çalışmıştır. Ama bu aldatışlar, onun dibi görünmeyen, karanlık bir uçurumun boşluğuna düşmesinden kurtulmasına yardımcı olamamıştır: *"Her yerde aynı şey, boşa kürek çekmek, havanda su dövmek, yeter ki ağlamasın diye bir çocuğu bile oyalayamayacak, hep o yarısı iyi niyetli yarısı bilinçli kendini kandırışlar ve*

---

²⁰³ İ.S.Turgenev, 1992, a.g.e., s. 125.

²⁰⁴ a.g.e., s. 125.

onunla birlikte sürekli artan, içini kemiren, aşındıran ölüm korkusu... ve dipsiz uçuruma doğru dalış!”²⁰⁵

Turgenev’in başkarakteri Sanin, 1840’lı, 1850’li ve 1860’lı yılların Rus gençliğinin özelliklerini benliğinde parça parça barındırmaktadır. 1840’ların “gereksiz insan”ını yansıtan Rudin’deki gibi eleştirileri ateşli olmasa da, Sanin’de vatan sevgisi duygusu hissedilmektedir. 1850’li yılların “gereksiz insan”ını yansıtan Oblomov’daki can sıkıntısı ve tembellik, ondaki kadar baskın olmasa da Sanin’de de dikkat çekicidir. Önceli Oblomov’da olduğu gibi, saflık ve iyi niyetli bir mizaç Sanin’de de göze çarpmaktadır: *“Öncelikle, kendisine çok ama çok dikkat ediyordu. Yakışıklı, uzun boylu, hoş, biraz yumuşak yüz hatları, müşfik mavimsi bakışları, altın sarısı saçları, pembe-beyaz bir teni vardı. Asıl olan ise, saf bir neşeli, güvenilir ve açık yürekli mizaca sahip olmasıydı, eski zamanlarda, bizim yarısı bozkır olan bölgelerimizde doğmuş ve büyümüş zengin beylerin, soylu ailelerin çocuklarında rastlandığı anda “babasına çekmiş” diye adlandırılabilen, biraz eblek ifade ilk bakışta hissediliyordu; yürüyüşü aksak, konuşması peltek, gülümsemesi çocuksuydu, birazcık ona bakıldığında, nihayet, tazelik, sağlık ve yumuşaklık, yumuşaklık, yumuşaklık... İşte size Sanin’in tüm tanıtımı.”²⁰⁶*

Turgenev’in “Ham Toprak” adlı romanındaki 1860’lı yılların gelişiminin timsali olan Nejdanoğlu hayatını adadığı devrimci fikirlerle doluyken, Sanin’in aklında ayaklanmaya yönelik olmayan ancak ilerici görüşler yer almaktadır. Sanin’de de tıpkı Nejdanoğlu’da olduğu gibi, devlet yönetiminin desteklediği kölelik sistemine karşı görüşler hâkimdir. Yazar, başkarakteri Sanin’in kölelik hukukuna karşı oluşunu

---

²⁰⁵ a.g.e., s. 125.

²⁰⁶ a.g.e., s. 152.

okuyucuya satır aralarında iletmektedir: “*Dediğine göre ruhunda derin bir öfke uyandıran köylü hukukuna dair Bayan Roselli ve kızı ile konuşurken onları temin ederek, kendi kölelerini hiçbir zaman satmaya kalkışmayacağını hatırladı, zira böyle bir satış ahlak dışı bir durumdur.*”²⁰⁷

Âşık olduğu kız olan Cemma ile evlenebilmek amacıyla çiftliğini satma pazarlığı için Wiesbaden’e giden Sanin, orada iradesine yenik düşerek Marya Nikolayevna’nın hâkimiyeti altına girmiştir. Akli Frankfurt’ta kendisini bekleyen sevgilisi Cemma’da olmasına rağmen, onu kendisine âşık etmek için türlü oyunlar çeviren Marya Nikolayevna’dan etkilenmekten kendisini alamamıştır. Zaman içinde Wiesbaden’e gelme amacını unutan Sanin, kendisini bütünüyle esir alan Marya Nikolayevna’nın avucunun içinde bulmuştur. Önceli olan Oblomov’un Olga ile olan aşkını kendisinin bitirememesi gibi, Sanin de Cemma’ya karşı kayıtsız kalarak ilişkinin kendiliğinden sönmelerini beklemiştir. Tıpkı Olga gibi güçlü bir karaktere sahip olan Cemma, Sanin’den ümidini keserek bir süre sonra evlenip mutlu bir yuva kurarken, zayıf bir karaktere sahip olan Sanin ömrünü Marya Nikolayevna’nın tutsağı olarak heba etmiştir. Esirlikten son derece rahatsız olan Sanin ise bu durumdan kurtulacak güçte değildir: “*Zayıf karakterli insanlar hiçbir zaman kendileri bitirmezler, hepsi bitmesini beklerler.*”²⁰⁸ Güçsüz bir karaktere sahip oluşu, Sanin’i 1830’ların “gereksiz insan” tiplemesi olan Peçorin’deki baskın iradeden yoksun kılmıştır. Kararsızlık ve iradesizlik, Sanin’in Marya Nikolayevna’nın adeta bir kölesi olarak hayat sürmesine sebep olmuştur: “... ve Sanin uysal bir şekilde ve

---

²⁰⁷ a.g.e., s. 204.

²⁰⁸ a.g.e., s. 237.

boyun eğerek onu (Marya Nikolayevna'yı) izledi, donup kalan kalbinde irade kıvılcımı olmadan."²⁰⁹

Cemma ile olan aşkının üzerinden otuz yıl geçer ve geçmişe dönüp bakan Sanin, pişmanlıklara boğulduğunun farkındalığı ile acı çekmektedir. Adeta hipnotize olarak hiç de sevmediği bir kadın olan Marya Nikolayevna için âşık olduğu Cemmanın nasıl bıraktığını yıllar sonra da anlamakta güçlük çekmektedir. Yurtdışında sürdürdüğü bu amaçsız ve avare yaşam onun eskimiş bir eşya gibi bir kenara atılmasına sebep olmuştur. Manevi esirliği boyunca türlü hakaretlerle karşılaşmış ve acılarla yüklü günler geçirmiştir. Ömrünün sonuna yaklaştığı zaman artık Sanin için yaşamak ne zaman sona ereceği belli olmayan bir eziyet anlamını taşımaktadır: *"Sonra anavatana dönüş, zehirlenmiş ve darmadağın olmuş bir yaşam, ufak boğuşmalar, küçük uğraşlar, acı dolu ve anlamsız, bir o kadar da gereksiz pişmanlıklar, acılı unutuluşlar, ceza belli değil, ama şifası olmayan bir hastalık, hesap etmenin mümkün olmadığı kuruş kuruş yapılan bir ödeme gibi her anlık ve daimidir.*"²¹⁰

Turgenev, başkarakteri Sanin'i "zayıf insan" (slabıy çelovek) olarak adlandırmıştır. 1850'li yıllarda "zayıf insan", "gereksiz insan" ile sinonim haline gelmiştir. Bu adlandırma Rudin ile Lavretskiy için de kullanılmıştır, çünkü söz konusu karakterlerin güçsüz bir mizaca sahip olmaları, kültürel ve tarihsel açıdan

---

²⁰⁹ a.g.e., s. 250.

²¹⁰ a.g.e., s. 253.

farklı bir anlam yüklenerek onları “gereksiz insan” olma yoluna götüren etkin sebeplerden biri haline gelmiştir.²¹¹

Turgenev “İlkbahar Selleri” adlı bu romanında başkarakteri Sanin’i 1840’lı, 1850’li ve 1860’lı yılların Rus gençliğinin timsali olarak sunmuştur. Yazar, tüm eserlerinden ve karakterlerinden farklı olarak, Sanin’in mizacının tasvirini psikolojik motiflerle zenginleştirmiş, ancak sosyolojik ve siyasal etkenlerden yararlanmamış ve başkarakterinin sadece duygusal yaşamını ele almıştır. “İlkbahar Selleri”, “gereksiz insan”ı sadece aşk açısından ele alması ve onun duygusal anlamda da yaşadığı çöküntüsünü yansıtması bakımından Turgenev’in bu tiplmeyi konu edindiği diğer eserlerinden ayrılmaktadır.

---

²¹¹ http://gendocs.ru/v6415/герой_времени_в_повестях_и.с._тургенева_-_ася,_первая_любовь,_вешние_воды (Erişim tarihi: 05.04.2013).

3.11. İ.S.Turgenev'in "Ham Toprak" Adlı Eserindeki Nejdano

Çar II. Aleksandr'ın 1861 yılında yayımladığı bir manifestoyla ilan edilen "köylü reformu"nun ardından Rus toplumundaki sınıflar arası uçurumun mesafesinin azalmasına rağmen, köylülerin içinde buldukları durum dönemin aydınlıkçı fikirler taşıyan bazı özgürlükçü gençlerini tatmin etmemiştir. Avrupa'daki yenilenme sürecinin etkilerinin bir sonucu olarak 1860'lı yılların sonuna doğru Rusya'da kapitalizmin hızlı bir şekilde yayılmaya başlaması, köylülerin ve küçük üreticilerin çıkarlarını dile getirmekte olan ve ülkenin devrimci görüşlerini taşıyan gençlerin oluşturduğu 'popülistler'i²¹² rahatsız etmeye başlamıştır. 1868 yılında devrimci düşünür Mihail Aleksandroviç Bakunin (1814-1876), göçmen Rus aydınlarının dergisi olan "Narodnoye delo"da yayımlanan ünlü makalesinde, genç Ruslara üniversiteleri bırakıp "halka gitme" çağrısında bulunmuştur.²¹³ Turgenev, 1860 yılının Nisan ayında Fransa'ya gitmesine rağmen kendi ülkesinde gerçekleşen siyasi ve toplumsal değişimleri yakından takip ederek, "Ham Toprak" (Nov) adlı bu romanında Bakunin'in çağrısına uyan gençliği konu almıştır. Yazar, Rus gençliğinin bu karmaşık dönemde içinde bulunduğu durumu yansıttığı eseri olan "Ham Toprak"ı,

---

²¹² Köylülerin ve küçük üreticilerin çıkarlarını dile getiren ve Rusya'nın kapitalist gelişme aşamasını geçirmesinin zorunlu olmayıp, bu aşamayı atlatabileceği görüşünü savunan, devrimci ya da reformcu Rus demokratik ideolojileri kapsayan bir akım olan "Popülizm"ın savunucularıdır.

²¹³ A.Walicki, **Rus Düşünce Tarihi: 1760-1900 Aydınlanmadan Marksizme**, Çev. A.Şenel, Ankara, V Yayınları, 1. Basım, 1987, s. 202.

1876 yılında üç ay gibi kısa bir sürede tamamlayarak 1877 yılında “Vestnik Yevropı” adlı derginin birinci ve ikinci sayılarında yayınlamıştır.

Turgenev’in “Ham Toprak” adlı eseri, 1868 yılında, liberal görüşleri taşıyan ve yoksul giyimli bir genç olan Ostrodumov’un üniversite öğrencisi Nejdano’va Moskova’daki halkı ayaklandırmak için çalışan örgütten bir mektup getirmesi ve onu evde bulamaması üzerine, aynı amaç için ev sahibini bekleyen otuz yaşlarındaki yürekli kadın Maşurina’yla karşılaşmasıyla başlar. Ostrodumov ile Maşurina, Nejdano’v’un kütüphaneden dönmesini beklerken kısa boylu, aksak bir adam olan ve her şeye gülünç yönünden baktığı için pek de güvenilmeyen Paklin gelir. Kütüphaneden dönen Nejdano’v, halkı ayaklandırmayı amaçlayan ortak davaları için faaliyette bulunmak üzere Ostrodumov ile Maşurina’nın Moskova’ya gitmesi gerektiğini bildiren mektubu okur ve mektup Ostrodumov tarafından yakılır. Mektupta bildirilen ortak dava için gereken parayı Paklin’in tamamlamayı önermesine rağmen Nejdano’v bu teklifi reddeder. Parayı edinen Ostrodumov ile Maşurina Moskova’ya doğru yola çıkarlar. Petersburg’u saran bayağılık, budalalık ve haksızlıktan bunalan Nejdano’v’un hem oradan uzaklaşmak hem de para kazanmak üzere gazeteye verdiği iş ilanını okuyan ve kıdemli saray danışmanı olan Sipyagin, ona Moskova’daki evinde çocuğuna öğretmenlik yapmasını teklif eder. Nejdano’v’la tiyatrodan tanışmış olan Sipyagin, oyun çıkışı Prens G. ile onun gayrimeşru kardeş olduklarını öğrenmiş ve görüşlerini beğendiği için ona bu teklifi sunmuştur. Teklifi kabul ederek Sipyagin ile Moskova’ya giden Nejdano’v evdeki herkesle tanışır. Nejdano’v, saray bakanlığında alt derece bir memur olan ve tutucu fikirler taşıyan Kallomeytsev ile tartışmalara girdiği sırada, Sipyagin’in suskun yeğeni Marianna ile ortak düşünceleri paylaştığını hisseder. Nejdano’v, dokuz yaşındaki Kolya’ya tarih ve

Rus dili dersleri verirken güzel ve büyüleyici annesi Valentina Mihaylovna da sürekli yanlarında bulunur. Daha önceleri Kolya'ya bakan ve Sipyagin'in yaşlı halası olan Anna Zaharovna, Kolya'yı elinden aldığı için Nejdano'ya düşman olurken, Valentina Mihaylovna ona yakın davranır. Kolya'nın isim gününde Sipyagin ve Valentina ile kiliseye gitmek durumunda kalan Nejdano, orada soyluların davranışlarını hem gülünç hem de tiksindirici bulur. Nejdano, Sipyagin'lerin evinde neler yaşadığını ve hissettiklerini arkadaşı Silin'e yazdığı mektupta anlatır. Bir gün Nejdano bahçede oturduğu sırada, Valentina'nın misafirlige gelen kardeşi Markelov ile Marianna'nın konuşurlarken onu görünce şaşkınlıklarını fark eder. Yemek sonrası Marianna Nejdano'ya Markelov'un kendisine evlenme teklifi ettiğini ancak kendisinin kabul etmediğini itiraf ederek durumu açıklar. Odasına çekilen Nejdano'ya Markelov örgütten bir mektup getirerek köylüleri organize etmek üzere rahatça konuşabilmek için onu kendi köyüne davet eder. Markelov'un evine giden Nejdano, orada umulmadık bir şekilde Ostrodumov ile Maşurina'yı görür ve ortak davaları için propaganda yapmak üzere planlar kurarak coşkulu konuşmalar yaparlar. Sipyagin'lerin evine dönen Nejdano'yu odasına çağıran alımlı Valentina, kardeşi Markelov ve oğlu Kolya hakkında sorular sorup konuşmaya çalışarak kur yapmaya başlar. Nejdano'yu konuşmak için bahçeye çağıran Marianna, onun yengesinden hoşlandığını düşünerek kendisini sürekli aşağılayan yengesinin gerçek yüzünü ona anlatır. Zamanla özgürlükçü düşünceleri paylaşan Marianna ile yakınlaşan Nejdano, neden orada bulunduğunu, planlarını ve amaçlarını bir odada gizlice ona anlatır. Onlara sonuna kadar destek olmaya hazır olan Marianna, iki günlüğüne izin alarak Markelov'un yanına ortak dava için giden Nejdano'yu beklemeye koyulur. Halkı ayaklanmaya teşvik etmek için hazırlıklar yapan Markelov ile Nejdano'ya kâğıt

fabrikasında önemli bir görevde çalışan Solomin, ihtilalin yakın zamanda patlak vereceğine inanmadığını, ancak girişimde bulunanlara da engel olmayacağını ifade eder. Bu arada Nejdanoğlu ile Marianna'nın birbirlerine âşık olduklarını öğrenen Valentina, kardeşi Markelov'a durumu bildiren bir mektup yazar. Marianna'yı deliler gibi seven ve acı çeken Markelov, Nejdanoğlu'a durumu bildiğini itiraf eder. Şehre dönen Nejdanoğlu'a soğuk davranmaya başlayan Sipyagin artık onunla çalışmamayı düşünürken, eşi Valentina ise ona artık tahammül bile edemez. Marianna ile Nejdanoğlu ortak davaları uğruna çalışmak ve soyluluktan uzaklaşarak halk gibi olmak adına sadeleşmek için birlikte kaçarak, onlara yardım eden Solomin'in çalıştığı fabrikaya saklanırlar. Ayaklanmanın başladığını haber aldıktan sonra, çarlığı devirip cumhuriyet rejimini getirmek amacıyla çalışmalar yürütmek isteyen Nejdanoğlu, bir köylü gibi giyinerek halkın arasına karışır. Kendisinden kuşkulanan meyhaneci tarafından sorhoş edilir ve amacına ulaşamaz. Paklin, Markelov'un köylüler tarafından yakalanıp şehre gönderildiğini ve polisin fabrikayı her an basabileceğini bildirir. Sipyagin, Markelov'un kurtarılması için kendisinden yardım istemeye gelen Paklin'i tuzağa düşürerek Nejdanoğlu'ların Solomin'in yanında saklandığını öğrenip onları ihbar eder. Kendisi ile Solomin'i karşılaştıran Nejdanoğlu, onun Marianna'ya daha fazla yakıştığını fark ederek, bunu Marianna'ya itiraf eder. Kendisini bu amaca bütünüyle adamayan Nejdanoğlu, tüm benliğiyle dava için çalışmaya inanan Marianna'ya lâayık olmadığını düşünerek, aralarında bir aşkın olmadığını ifade eder. Markelov'un eliyle çizdiği ve kendisine verdiği Marianna'nın karakalem portresi haricindeki kâğıtlarını ve yazılarını sobaya atıp yakan Nejdanoğlu, ardında biri arkadaşı Silin'e diğeri ise Marianna ile Solomin'e yazdığı veda mektubunu bırakarak kendisini vurur. Vasiyeti üzerine Solomin ile Marianna'nın oradan kaçmalarının

ardından fabrikaya baskın yapan polis Nejdano'v'un cesedini ele geçirir. Sipyagin'in kurtarma çabalarını reddeden ve yaptığından pişmanlık duymayan Markelov yargılanarak cezaya mahkûm edilirken, Solomin ile Marianna'nın nikâhlanmasıyla roman sona erer.

Turgenev, 1860'lı ve 70'li yılların "gereksiz insan"ını yansıttığı bu romanında, toprak sahibi soylu sınıf ile köylüler arasındaki ilişkileri çelişkileriyle birlikte ele alırken, tüm Rus halkı adına kendisini devlet yönetimini değiştirmeye adanmış gençliğin düştüğü yanılgıyı ortaya koymuştur. Başkarakter Nejdano'v, soylu sınıfa ait olmasına rağmen köylülerin yaşamını anladığını sanarak, onların hakkını savunmaya kalkışan ihtilalci gençlerin öne çıkan bir timsali olmuştur. Yazar, "gereksiz insan" tiplerinden biri olan Nejdano'v'un içinde düştüğü can sıkıntısını, bu durumunu eleştiren Ostrodumov'un sitemli sözleriyle henüz romanın ilk bölümünde okuyucuya aktarmaktadır: " – Sıkılıyor! - diye tekrarlardı sitemle Ostrodumov. – Şımarıklık işte! Onunla yapacak bir işimizin olmadığını sanıyorsun. Burada Allah'ın izniyle gereği gibi bütün işlerin belini kırmak lazım – ama o sıkılıyor!"²¹⁴ İngiliz hayranı babasının etkisi altında kalan Nejdano'v, hukukçu olmak istemesine rağmen babasının isteği üzerine üniversiteye tarih-filoloji fakültesine yazılmıştır. Aydınlıklı fikirler taşıyan bir üniversite öğrencisi olan Nejdano'v, zamanını kütüphaneye koşturarak geçirmesine rağmen uğraşlardan yoksundur. Turgenev, başkarakterinin içinde bulunduğu ruh halini ve can sıkıntısını yaptığı tasvirlerle onun fiziksel görünüşüne de yansıtmıştır: "Dalgacı kızıl saçlarının koyu

---

²¹⁴ İ.S.Turgenev, **Nov, Sobraniye soçineniy v dvenadtsati tomah: tom 9**, Moskva, Nauka, 1982, s. 270.

renginden ötürü daha da beyazmış gibi görünen yakışıklı yüzü memnunsuzluk ve cansıkıntısı ifade ediyordu.”²¹⁵

Nejdanov, öncelleri Çatskiy, Beltov, Rudin, Lavretskiy ve Oblomov gibi, dönemin devlet yapısındaki bozuklukları, halkın içinde bulunduğu sefilliği, toplumun ahlaksal açıdan çöküşünü, hüküm süren baskıyı açık bir şekilde eleştirmektedir. 1820’lerin “gereksiz insan”ı Çatskiy ve 1840’ların tiplmesi Lavretskiy gibi, Nejdanov da gerici zihniyete körü körüne bağlı olanlara karşı genç neslin yenilikçi düşüncelerini savunmaktadır. Ancak, Nejdanov’un devlet düzenine karşı yönelttiği eleştiriler, devrimci bakış açısına sahip olmasının verdiği bir sonuç olarak, hem öfke doludur hem de başkaldırıya dönüktür: “ – *Daha nasıl bir tatsızlık lazım sana? – diye bağırdı birden çınlayan bir sesle – Bütün Rusya açlıktan ölüyor, “Moskova Haberleri” zafer kazanıyor, klasisizmi getirmek istiyorlar, öğrenci örgütlerini yasaklıyorlar, her yerde casusluk, baskı, ihbar, yalan, hile – bize adım atacak yer yok... Ama ona az geliyor, başka yeni tatsızlıklar bekliyor, şaka yaptığımı sanıyor...*”²¹⁶

Özgürlüğüne düşkün olan Nejdanov, gazeteye verdiği ilan sonucunda küçük oğluna öğretmenlik yapması üzerine kendisine iş teklif eden Sipyagin’e oğluna dadılık değil, öğretmenlik yapacağını henüz işe başlarken dile getirmiştir. Köken olarak soylu çevreye ait olan Nejdanov, içinde yetiştiği seçkin sınıfın çocukluğunda farkına varamadığı kofluğu, tutuculuğu ve gericiliğine Sipyagin’lerin evinde tanık olmuştur. İçinde bulunduğu bu çevreden kopmaya başlayan başkarakterin ruhu

---

²¹⁵ a.g.e., s. 281.

²¹⁶ a.g.e., s. 282.

çelişkilerle dolarken, akli devrimci fikirlerle bürünmüştür. Temiz bir yüreği olan Nejdano, sahip olduğu yetenekler ile sergilediği davranışlar bakımından çelişkiler yumağı haline dönüşmüştür. Bu durum Nejdano'un ruhsal yapısında da zıt kutuplara ait duygular arasında ikilem yaşamasına sebep olmaktadır: *"O son derece sinirliydi, oldukça onurlu, duygulu hatta kaprisliydi; çocukluğundan beri içine düştüğü sahte ortam onda alınganlık ve asabılık yaratmıştı; ama doğuştan gelen yüce gönüllülüğü onun şüpheli ve güvensiz olmasına engel oluyordu. Ruhunda çarpışan çelişkiler de Nejdano'un aynı sahte ortamı yüzündendi. (...) Yaradılış olarak idealist, aynı anda hem ateşli hem ahlaklı, hem cesaretli hem de çekingendi, yüz kızartıcı bir kusurdan olduğu gibi, bu çekingenliğinden de ahlaklı oluşundan da utanıyordu ve ideallerle alay etmeyi görev biliyordu. Şefkatli bir kalbe sahipti ve insanlardan kaçardı; kolay hırslanırdı ve hiç bir zaman kötülüğü aklından geçirmezdi."*²¹⁷

Gün geçtikçe soylu çevreden uzaklaşan Nejdano kendisini bulunduğu kalabalık ortamda yalnız hissetmeye başlamaktadır. Yaradılış itibariyle üstün yeteneklere sahip olan başkarakter, çevresindekilerce oldukça zeki, akıllı ve bilgili görülmektedir. Lermontov'un 1830'ların "gereksiz insan"ını yansıtan Peçorin tiplemesindeki baskın irade, 40'ların kahramanı Rudin'de olduğu gibi 60-70'lerin karakteri Nejdano'da da yerini sorgulayıcı mantığa ve onura bırakmıştır: *" – Zeki bir kafa! Hem de bilgili; doğru, o kızıl, evet bilirsin ne de olsa bu benim için bir anlam ifade etmiyor; hiç değilse bu insanların bir onuru vardır – diye tekrarlardı."*²¹⁸

---

²¹⁷ a.g.e., s. 313.

²¹⁸ a.g.e., s. 345.

Turgenev, 1870'lerin yokluk ve sefalet içinde yaşayan köylü halkın çıkarlarını savunan gençlerinin, nasıl birer halkçılığı savunan devrimciler olduklarını ortaya koymuştur. Ancak, devlet yönetimini bir ayaklanma ve darbeyle değiştirmek adına ümitlere kapılan Nejdánov, propaganda çalışmalarını yürütmeye çalıştığı henüz ilk aşamada başarısızlıkla karşı karşıya kalmıştır. Solomin'in çalıştığı fabrika işçilerini organize etmek ve ikna etmek için broşür dağıtan Nejdánov, konuşmalarının dinlenilmesini bile sağlayamamıştır. Nejdánov, düştüğü hayal kırıklığının sonucunda davaları için kendisinin yetersiz olduğunu düşünürken, bunun sebebini yetiştirilme tarzına bağlamaktadır: *"O bu konu hakkında arkadaşı Silin'e, beceriksizliğine dair acı acı dert yandığı uzun bir mektup yazdı ve bunu kendi kötü eğitimi ile kirli estetik yaradılışına yoruyordu."*²¹⁹ Karamsarlık içine düşen karakterin devrimci olma yolunda attığı henüz ilk adımda düşmesi, bu amacını gerçekleştirme iradesinden yoksunluğunun bir göstergesi olmuştur. Garip bir ruh haline bürünen Nejdánov, faaliyetsizliğinden ve eylemsizliğinden rahatsızlık duyma aşamasına gelmiştir: *"Nejdánov'a tuhaf bir şey olmuştu. Kendisinden, kendi çalışmasından, yani eylemsizliğinden memnun değildi; konuşmaları neredeyse sürekli olarak iğneliydi ve kendisini suçlamanın yankılarını taşıyordu; ama ruhunda çok derinlerde bir yerde iyilik vardı; o sakinleşmeyi bile deniyordu."*²²⁰

Gonçarov'un 1850'lerin "gereksiz insan"ını yansıtan tiplemesi Oblomov gibi, 1870'lerin karakteri Nejdánov "Rus Hamleti"²²¹ olarak görülmekte ve böyle

---

²¹⁹ a.g.e., s. 435.

²²⁰ a.g.e., s. 437.

²²¹ a.g.e., s. 281.

adlandırılmaktadır. Nejdano, arkadaşlarıyla planlarını yaptığı ayaklanmayı gerçekleştirmek üzere köylüleri harekete geçmeye hazırlama aşamasında ne yapması gerektiğini ise tam olarak bilmemektedir. Örgütlerinin yöneticilerinin kendisine gönderdiği mektuplar aracılığıyla, verilen emirlere göre hareket etmektedir. Eylemsizliği ve tembelliği onun için bir eziyet halini almaya başladığında, Nejdano düşünceğini gerçekleştirme yolunda bir an önce harekete geçmesi gerektiğinin bilincine varmıştır: *“İlk önce, kendisini hor görürcesine, yani, kişiliğinden taviz veriyor ve boş kürek çekiyor olmasına kızarcasına, Nejdano, laf ebeliğini bir tarafa bırakıp eyleme geçme zamanının geldiğini dile getirdi.”*²²²

Nejdano, emekçi halkın sefalet içinde nasıl yaşadığını ve köylülerin ne kadar yokluk çektiğini gördükçe kaygılanmaktadır. Başkarakterin bütün fikirleri ve emelleri halkın ağır yaşam koşullarını iyileştirmeye yöneliktir. Nejdano, sefil insanların çıkarları uğruna halka inme, onların arasına karışma yolunu tercih etmiştir. Ancak köylülerin arasına karışıp onlar gibi davranmayı beceremeyen Nejdano, dava arkadaşı Markelov’un yakalanması üzerine büsbütün hayal kırıklığına uğramıştır. Soylu çevreye ait oluşundan acı çeken Nejdano, tüm uğraşlarına rağmen köylüler gibi olmayı, sade yaşamayı, onlar gibi davranmayı beceremeyeceğinin farkına varmıştır. Davaya hizmet etmek için yaratılmadığını düşünen Nejdano, onun uğruna kendisini tamamen kopardığı soylu sınıfa öfkesini kusmaktadır. Etkin olmaya karşı olan beceriksizliği, zayıf inancının soyaçekim gösterdiği düşüncesinde olan Nejdano, kendi durumundan aristokrat babasını sorumlu tutmaktadır: *“Ah, o zaman nasıl lanetliyorum bu sinirliliği, duyarlılığı, etkilenişi ve titizliği, bütün bunlar benim*

---

²²² a.g.e., s. 520.

aristokrat babamdan miras! Onun beni dönmek zorunda olduğum ortama yabancı organlarla donattıktan sonra hayata terketmeye ne hakkı vardı?"²²³

Arkadaşı Silin'e yazdığı mektubunda kendisiyle ve dava ile ilgili herşeyi paylaşan Nejdano, köylülerin devlet düzenine karşı ayaklanma niyetinde olmadıklarını anladığı zaman onları eleştirel bir tutumla yargılamaktadır. Nejdano fikirlerini ve amaçlarını anlamak istemeyen köylüleri eleştirirken, kendisine tamamen yabancılaşmıştır: "*Hatırlıyor musun uzun zaman önce "gereksiz" insanlar ve de Hamlet hakkında bir konuşma geçmişti? Düşün: böyle "gereksiz" insanlar köylüler arasında da baş gösteriyor! Şüphesiz, kendisine özgü türde... Üstelik onlar çoğunlukla verimli yapıdalar. İlginç kişiler ve bize memnuniyetle yaşıyorlar ama aslında, iş için elverişsizler; önceki Hamletler nasılsa öyleler.*"²²⁴ Köylü sınıf arasında da "gereksiz insan"ların ortaya çıktığını düşünen Nejdano, benliğinden öylesine uzaklaşmıştır ki, birçok yönüyle bu türden insanların özelliklerini taşıdığıının ve dolayısıyla kendi gereksizliğinin henüz farkına varamamıştır.

Köylüleri ayaklanmaya hazırlamak uğruna gösterdiği çabaların hiç birinden olumlu bir sonuç alamayan Nejdano, derin bir ruhsal çöküntü içerisine girmiştir. Kendisini tüm benliğiyle 'ortak dava'ya adamayan Nejdano, gücünü ve davaya karşı olan inancını ise büsbütün kaybetmiştir. Bu sebeple başkarakter kendisini yaşayan bir ölüden farksız görmeye başlamıştır. Kendisinin Marianna'ya lâyık olmadığını düşünen Nejdano, evlilikten sonra bir ferahlık duymayacağı ve hiçbir şeyin değişmeyeceğine inanmaya başlamış ve 1850'lerin Oblomov tiplemesi gibi

---

²²³ a.g.e., s. 672.

²²⁴ a.g.e., s. 674.

nikâh sorumluluğundan kaçınmıştır. Davaya karşı olan sonsuz inanç ve fikirlerle dopdolu olan Marianna'ya karşı olan aşkı ise kendi umutları gibi sönmüştür: *“Onun kaderini benimkisiyle ebedi olarak nasıl birleştirebilirim? Canlı bir ruhu cesede nasıl dönüştürürüm? Yok, cesede değil, yarı ölü bir varlığa? Vicdan nerede olacak ki? Sen diyeceksin ki, güçlü bir tutku olsaydı, vicdan susardı. İşte mesele bu ya, ben bir cesedim, dürüst, iyi niyetli bir ceset, eğer istersen.”*²²⁵

Nejdanov'un trajik sonu, tarihi ve toplumsal sebeplere bağlı olmakla beraber kendi benliğinin yapısıyla da yakından ilişkilidir. Başkarakterin halkçı fikirlerinin dürtüsüyle halka inme yolundaki başarısızlığı, uğraşlarının niteliğiyle değil, aksine kendisinin kararsız ve değişken yapısıyla ilintilidir. Başarısızlığının sonucunda kendisini yargılama yoluna giden Nejdanov, içindeki ruhsal ikilemlerin ve çatışmaların esiri olmuş durumdadır. Turgenev, Nejdanov'un yaşamının ruhsal karmaşıklığını ortaya koyarken, başkarakterin telaşlı kuşkularını da tasvir etmiştir. Yazar, Nejdanov'un benliğindeki ikilemi, çelişkili düşüncelerini ve ruhsal yorgunluğunu ustaca yarattığı diyaloglar ve içsel monologlar aracılığıyla betimlemiştir: *“Ben ise... İleriye gidemiyorum, geriye gitmek istemiyorum; yerinde saymak acı verici.”*²²⁶ Turgenev, Nejdanov'un içine düştüğü çıkmazın ve benliğindeki bölünmenin ölümle sonuçlanacağını ipuçlarını başkarakterin Marianna'ya yaptığı gizli itirafı aracılığıyla okuyucuya iletmektedir: *“Marianna, benim içimde iki insan bulunuyor ve biri diğerinin yaşamasına müsaade etmiyor.*

---

²²⁵ a.g.e., s. 669.

²²⁶ a.g.e., s. 767.

*Böylece ben artık ikisinin de yaşamına son vermenin daha iyi olduğunu düşünüyorum.*²²⁷

Turgenev, “Ham Toprak” adlı romanında 1870’li yılların Rusyası’nın toplumsal yaşamının hem karmaşıklığını hem de çelişkilerini, devrimci hareketin doğuşu ile gelişim sürecini, halkın talihsiz gidişatını, genç neslin kendilerini yanılgılara götüren ümitlerini, aydınlıkçı fikirleri özveriyle taşıyan ancak yanlış bir yol izleyen gençliğin trajik sonunu ve toplumun farklı sınıflarının içine düştüğü çatışmayı yansıtmıştır. Ülkesinin ve halkının geleceği için daima endişelenen yazar, halkçılar ile gericiiler arasındaki tüm Rus toplumunu etkileyen gerginliklerle dolu savaşı sanatsal tasvirlerle dolu eserinin temeline oturtmuştur.

---

²²⁷ a.g.e., s. 764.

3.12. A.P.Çehov'un "Düello" Adlı Eserindeki Layevskiy

Eserlerinde günlük ve önemsiz görünen olayları konu edinen Anton Pavloviç Çehov (1860-1904), hikâyelerinin alanlarını bu yönde yoğunlaştırmıştır. Yazar, uzun öykülerinden biri olan "Düello"yu (Duel) 1888 yılında yazmaya başlamış ve 1889 yılında yayımlamıştır. Çehov, "Düello" adlı bu öyküsü hakkında ilk kez Kafkasya gezisinden birkaç ay sonra 1888 yılının Kasım ayında A.S.Suvorin'e yazdığı mektubunda bahsetmiştir: *"Ah nasıl bir öyküye başladım bilsen!... <...> Aşk üzerine yazıyorum. Yermeli fikra ve güzel-yazın tarzını seçtim. Dürüst bir insan, diğer bir dürüst insanın eşini kaçıtır ve onunla yaşar. Birazcık tiyatrodan, önyargıdan, farklı inançlardan, aile yaşamından, çağdaş entelektüellerin hayata karşı beceriksizliğinden, Peçorin'den, Onegin'den ve Kazbek'ten bahsettim."*²²⁸ Yazar, "Düello" adlı eserinde olduğu gibi, öykülerindeki kişiler için genel olarak olay yerinden tesadüfen geçiyorlarmış ve geçici olarak orada bulunuyorlarmış hissini yaratmaktadır.²²⁹

Çehov'un "Düello" adlı uzun öyküsü, yirmi sekiz yaşında, narin ve sarışın bir delikanlı olan İvan Andreyiç Layevskiy'in sabahın erken saatinde plajda karşılaştığı, babacan bir yapıya sahip olan askeri doktor Samoylenko'ya, hem birlikte olduğu kadının kendisinden soğuduğunda hem de aşkın söndüğünde ne yapılması gerektiğine dair akıl danışmasıyla başlar. Layevskiy, iki yıl önce büyük bir aşk yaşamaya başladığı, kültürlü ve aydın, ancak evli bir kadın olan Nadejda Fedorovna ile birlikte Petersburg'dan Kafkasya'ya Karadeniz kıyısındaki bir kasabaya kaçar. Layevskiy ile Nadejda buraya yeni bir hayat kurmak, bir ev alıp toprak işleriyle

²²⁸ <http://chehov.niv.ru/chehov/text/duel/duel-prim.htm> (Erişim tarihi: 12.03.2013).

²²⁹ T.Özkaya, **a.g.e.**, s. 165.

uğraşmak ve sakin bir yaşam sürmek için kaçmışlardır. Ancak, işler hiç de hayal ettikleri gibi gelişmez ve kısa zaman sonra bu kasaba Layevskiy'e hem son derece sıkıcı hem de boğucu gelmeye başlar. Çünkü Nadejda ile aralarındaki aşkın sönmeye ve birbirlerinden soğumaya başladıklarını hisseder. Nadejda'nın ne bir akrabası, ne parası, ne de çalışma gücü olduğu için Layevskiy ondan ayrılmak istemesine rağmen ayrılamaz. Bu yüzden bir an önce Nadejda'dan da, o kasabadan da kurtulup Petersburg'a geri dönmek ister. Ancak, bunun için ne gidecek yol parası, annesiyle kūs olduğu için ne de Petersburg'da kalacağı bir yer vardır. Bu arada Layevskiy, Nadejda'nın Petersburg'daki kocasının öldüğüne dair bir mektup alır, ancak Nadejda'yla evlenmek zorunda kalacağı için bu durumu ona bildirmez. Layevskiy içinde bulunduğu durumu tüm ayrıntılarıyla doktor arkadaşı Samoylenko ile paylaşır. Doktor Samoylenko, genç bir hayvanbilimci olan Fon-Karen'e ve ruhban okulundan yeni mezun olan diyakos Pobedov'a her gün evinde ücret karşılığı öğle yemeği vererek geçinmektedir. Bir gün öğle yemeğinde hayvanbilimci Fon-Karen kumar oynayan, içki içen, insanları bu kötü alışkanlıklara teşvik eden, evli bir kadınla birlikte yaşayan ve hiçbir işle uğraşmayan Layevskiy'in toplum için zararlı bir mikrop olduğuna dair düşüncelerini doktor Samoylenko'ya iletir. Fon-Karen bu gibi insanların yok edilmesinin toplumun yararına olacağına inanır.

Bir gün gittikleri kır gezisinde Nadejda, gizlice iki kez birlikte olduğu ancak sonradan kendisine karşı soğuk duygular beslediği komiser Kirilin ile gizli aşkları üzerine konuşur. Nadejda'ya, Layevskiy'in haberi olmadan kumaş ve ipek alarak borçlandığı mağaza sahibinin oğlu Açmiyanov da âşiktir. Layevskiy eve dönünce Nadejda'ya, kocasının öldüğünü bildiren mektubu okutur. Nadejda ağlama krizlerine girerken, evde daralmaya başlayan Layevskiy arkadaşı doktor Samoylenko'nun evine

gider ve Petersburg'a kaçmak için kendisine borç olarak üç yüz ruble vermesini ister. Samoylenko, elindeki parayı üç yüz rubleye tamamlayıp Layevskiy'e vermek için hayvanbilimci Fon-Karen'den yüz ruble borç ister. Fon-Karen, doktor Samoylenko'nun parayı Layevskiy için istediğini anlar ve Layevskiy'in Nadejda'yı orada bırakarak Petersburg'a kaçmayı planladığını öğrenir. Fon-Karen, Samoylenko'yu parayı Layevskiy'e ya Nadejda'yla birlikte gitmesi ya da genç kadını kendisinden önce Petersburg'a göndermesi şartıyla vermesi için uyarır. Bir gün, yaşlı ve iki çocuk sahibi bir kadın olan Marya Konstatinovna'nın oğlunun doğum gününde mektup oyunu oynanırken, kendisi için yazılan küçük mektubu okuyan Layevskiy, Petersburg'a kaçma planının Fon-Karen tarafından öğrenildiğini anlar ve isteri krizine girer. Doğum günü gecesini Layevskiy kumar oynamaya giderken, komiser Kirilin ve Nadejda'nın birlikte kaçmak yaptığını anlayan Açmiyanov kıskançlık krizlerine girer. Ertesi gün sırrını Fon-Karen'e söylediği için Samoylenko'yu azarlayan Layevskiy, Samoylenko'nun da Fon-Karen'in de yakasından düşmediği takdirde önlem alıp dövüşmek durumunda kalacağını dile getirir. Bunu bir düello çağrısı olarak algılayan Fon-Karen hemen bu teklifi kabul eder. Samoylenko'dan evine dönerken Layevskiy'i yolda yakalayan Açmiyanov, onu birinin çok önemli bir iş için çağırdığını söyleyip kandırarak, onun komiser Kirilin ile Nadejda'yı yakalamasını sağlar. Acı dolarak eve dönen Layevskiy'in ruhunu, ertesi gün düelloda dövüleceği için derin bir kaygı kaplar. Düello günü, her ne kadar şahitler tarafından engellenmeye çalışılsa da, Layevskiy özür dilemeye hazır olmasına rağmen, hayvanbilimci Fon-Karen çarpışmak ister. Düello sırasında onları gizlice gözetleyen diyakos Pobedov'un zamansız ve acılı haykırışı sayesinde iki tarafa da kurşunlar isabet etmez. Ancak bu düello Layevskiy'i kendisine getirir ve hayatını gereksiz bir

insan olarak nasıl boşa geçirdiğini anlamasına neden olur. Düello sonrası üç aydan fazla bir zaman geçer. Bu süre zarfında, Nadejda ile barışıp evlenen Layevskiy, sabahtan akşama kadar çalışmaya, faydalı işlerle uğraşmaya ve kendisini toparlamaya başlar. Bu tutumları herkesle beraber, Fon-Karen'in de kendisi hakkındaki kötü düşünceleri kafasından silmesine yardımcı olur. Öykü, Fon-Karen'in Moskova'ya giderken Layevskiy ve eşiyle dostça bir şekilde vedalaşması ve ardından yola çıkmasından oluşan mutlu bir tabloyla sona erer.

A.P.Çehov, "Düello" adlı bu öyküsünde 1880'lerin gençliğinin içine düştüğü hayal kırıklıklarını ve çıkmazları gerçekçi bir yaklaşımla yansıtmaktadır. Evli bir kadın olan Nadejda'ya âşık oluşu gözlerini kör ettiği için Layevskiy, onunla geri dönülemez bir maceraya atılarak Kafkasya'ya kaçmasına rağmen, kurduğu hayallerin ve aklındaki fikirlerinin hiç birini hayata geçirememiştir. Yeni geldiği kasabanın sosyete hayatına erken alışan Layevskiy, bu soylu çevrenin görkeminden yorulduğu gibi Nadejda'dan da soğumaya başlamıştır. Ruhunun derinliklerine ağır ağır işleyen sıkıntısının üstesinden gelmek için kendisini kâğıt oyunlarına ve içkiye vermiştir. Ancak Layevskiy'in ruhunun ardından bedenini de zapt eden sıkıntısı "gereksiz insan"ın fiziksel olarak uyuşukluk hissetmesine sebep olmuştur: "*Uykusunu kaçırarak, kederli ve yararsız düşüncelerle harcadığı uzun bir geceden sonra, gecenin boğucu sıcaklığı ve karanlığı şiddetlenmiş gibiydi, Layevskiy kendisini bitkin ve uyuşuk hissediyordu.*"²³⁰

Layevskiy, sefahat düşkünü olmasının bir sonucu olarak her gece kumar ve içkinin hüküm sürdüğü kalabalık ortamlarda vaktini harcamasına rağmen, gecenin sonunda kendisini tekrar uçsuz bucaksız yalnızlığının içinde bulmaktadır. Çehov,

²³⁰ A.P.Çehov, *Duel*, Moskva, İzdatelstvo "Pravda", 1988, s. 201-202.

başkarakterinin etrafını kuşatan yalnızlığını, tasvirini çizdiği kasvetli doğa tablosuyla özdeşleştirerek zenginleştirmiştir: *“Tenha deniz kıyısı, dinmeyen yakıcı sıcak ile duman ve lila renginde, sonsuza dek aynı, suskun ve ebediyen yalnız olan dağların tekdüzeliği, ona hüznün veriyordu, sanki onu uyutuyormuş, benliğinden bir şeyler çalıyormuş gibiydi.”*²³¹

Öncelleri olan 1820’lerin Çatskiy’i ve Onegin’i, 30’ların Peçorin’i, 40’ların Beltov’u, Çulkaturin’i, Rudin’i ve Lavretskiy’i, 50’lerin Oblomov’u, 60’ların ve 70’lerin Nejdandov’u gibi, 80’lerin “gereksiz insan”ını yansıtan Layevskiy de benliğinde doğuştan üstün yetenekleri barındırmaktadır. Rus edebiyatında geniş yer bulan bu tipten diğer örnekleri gibi, Layevskiy de sahip olduğu çok yönlü yeteneklerini ve üstün zekâsını hayata uyarlama yolunda başarısızlıklarla dolu bir yol izlemiştir: *“Belki, o çok zeki, yetenekli ve son derece dürüst; belki, dağlar ve denizler onu her yandan kuşatmış olmasaydı, mükemmel bir vali, bir devlet adamı, konuşmacı, güncel konuları işleyen bir yazar, özverili bir eylemci olup çıkabilirdi. Kim bilir!”*²³²

Layevskiy, varlığının diğer insanlar ve kendisi için herhangi bir yarar sağlayıp sağlamadığını içten içe sorgularken benliğiyle ilgili olumsuz yargılara varmaktadır. Turgenev’in “Gereksiz Bir Adamın Günlüğü” adlı eserinin başkarakteri olan 1840’ların Çulkaturin’i gibi, Layevskiy de kendisini “gereksiz bir adam” olarak tanımlamaktadır. Kendisine ve ilişki kurduğu diğer insanlara karşı sergilediği hem faydasız hem kaygısız hem de zarar verici tutumları başkalarının Layevskiy’e duyduğu saygının azalmasına sebep olurken, onun düşman kazanmasına da neden

---

²³¹ a.g.e., s. 210.

²³² a.g.e., s. 210.

olmaktadır. Sergilediği olumsuz davranışlar üzerine girdiği tartışmalarda Layevskiy kendisini öncellerini örnek gösterip onların arkasına sığınarak korumaya çalışmaktadır. Başkarakter, “gereksiz insan” oluşunun nedenlerini kendi benliğinde aramak yerine, kendisinin içine düştüğü bu olumsuz durumun sorumlusu olarak derebeylik sistemini ve talihsiz kaderini işaret etmektedir. Çehov, başkarakterin tutumunu, öyküde Layevskiy’in zıttı ve çalışkanlığın sembolü olan Fon-Karen’in bakış açısından şöyle aktarmaktadır: *“Bir arkadaşı olarak ne diye bu kadar içtiği, ne diye kesesine göre değil de borçlanarak yaşadığı, ne diye hiçbir şey yapmadığı ve okumadığı, bu kadar az kültürlü olduğu ve az şey bildiği için onu hafif paylıyordum, benim bütün sorularıma cevap olarak acı bir şekilde gülümsüyor, iç çekiyor ve şöyle diyordu: “Ben talihsiz, gereksiz bir adamım!” ya da “Bizden, derebeylik kırıntılarında ne istiyorsunuz?” ya da: “Biz yozlaştık...” Onegin, Peçorin, Byron’un Kain’i ve Bazarov hakkında “Onlar bedensel ve ruhsal olarak bizim atalarımız” diyerek uzun uzadıya saçmalamaya başladılar. Yani, bürokratik kâğıtların mührünün haftalarca açılmadan durması ve kendisinin içip başkalarını da içkiye alıştırması onun suçu değilmiş, bunda suçlu olanlar ise Onegin, Peçorin ve talihsiz adam ile gereksiz insanın yaratıcısı Turgenev’miş!”²³³*

Layevskiy yeni bir hayat kurmak ve huzurlu bir yaşam sürmek için geldiği Kafkasya’nın küçük bir kasabasında aklındaki planları bir köşeye atarak amaçsızca yaşamaya başlamıştır. Layevskiy’in Petersburg’dan gelen şehrili bir adam edasıyla girdiği ortamlarda yaptığı ilk yeniliklerden biri insanlara kumar oyunlarını öğretmek ve genç-yaşlı herkesi bu oyunlara alıştırmak olmuştur. Kumarın yanısıra, kasabakileri içkinin çeşitlerini gözleri kapalı bir şekilde ayırt edebilecek derecede bu

---

²³³ a.g.e., s. 215-216.

olumsuz alışkanlığa teşvik etmiştir. Evli bir kadın olan Nadejda ile kaçıp geldikleri ve birlikte yaşadıkları kasabada çekingenliğin ve utanma duygusunun sınırlarını zorlamıştır. Layevskiy'in sürdüğü rahat ve kaygısız yaşam çevresindekileri de rahatsız etmeye başlamıştır. Önceleri Layevskiy ile arkadaş olan, ancak yakından tanıyınca ondan nefret etmeye başlayan Fon-Karen, onun karakteri ile sürdüğü amaçsız hayatını çözümlenmiş ve geçirdiği bir gününü şöyle özetlemiştir: *“Layevskiy, son derece basit bir organizma. İşte onun manevi iskeleti: sabahleyin terlik, banyo ve kahve, sonra öğlene kadar terlik, yürüyüş ve gevezelik, saat ikide terlik, öğle yemeği ve şarap, saat beşte banyo, çay ve şarap, ardından kumar oyunu ve yalanlar, saat dokuzda akşam yemeği ve şarap, gece yarısından sonra ise uyku ve kadın...”*²³⁴

Bol parası olmadığı halde başkalarının sırtında geçinerek sefahat içinde bir yaşam süren Layevskiy, faydasız tutum ve davranışlarıyla her geçen gün kendisini hayal kırıklıklarıyla dolu bataklığa doğru bir adım daha sürüklemektedir. Boş uğraşlarla heba ettiği yaşamını gözden geçirdiği zaman, Layevskiy'in pişmanlıklarla dolu ve kendisine aşağılık hissi veren duyguları harekete geçerek bütün bedenini işgal etmektedir. Önemsizliğinin ve gereksizliğinin farkında olan başkarakter, iş ve uğraşlardan yoksun bir şekilde tükettiği hayatından geride kalan aylıklığı yüzünden eziyet çekmektedir: *“Ben boş, önemsiz ve çökmüş bir insanım! Soluduğum hava, şaraptır, aşktır, kısacası, bu güne kadar hayatı yalanın, aylıklığın ve yüreksizliğin bedeliyle satın alıyordum. Şimdiye kadar insanları ve kendimi kandırıyordum, bundan acı çekiyordum, ıstıraplarım ucuz ve bayağıydı.”*²³⁵

---

²³⁴ a.g.e., s. 216.

²³⁵ a.g.e., s. 243.

Ruhundaki tembelliğin iliklerine kadar işlediğini hissedен Layevskiy, benliğini saran miskinlik ile aklını bir kurt gibi kemiren düşünceler arasında ikileme düşmektedir. Hayatı boyunca ruhu ile aklı arasında gidip gelmekten bitkin düşen Layevskiy, bu durumdan kurtulmanın hayali ile yanıp tutuşmaktadır. Başkarakter, her ne kadar amaçsız bir yaşam sürse de, tüm benliğini kaplayan pişmanlığı, farklılaşıp diğer insanlar gibi yararlı olmaya dair planlar kurmasına yol açmaktadır. Çehov, başkarakterinin faydalı olma yolunda adım atmamayı arzuladığını, Layevskiy'in doktor arkadaşı Samoyleenko'ya yaptığı itirafı aracılığıyla iletmektedir: "*Eksiklerimi açıkça gördüğüm ve onların farkına vardığım için mutluyum. Bu benim canlanmama ve başka bir insan olmama yardım edecek. Sevgili dostum, bilsen, kendimi yenilemeye karşı ne kadar tutkuyla ve nasıl bir özlemle susuzluk çekiyorum. Sana yemin ederim ki, ben insan olacağım! Olacağım!*"²³⁶

1820'lerin Onegin'i ve 1830'ların tiplemesi Peçorin'i gibi aşırı bencil oluşu, Layevskiy'in merhametinin ve vicdanının harekete geçmesini engellemektedir. Benliğindeki üstün yetenekleri hayata uyarlamada başarısızlıkla sonuçlanan bir yolu tercih eden başkarakter, kendisini içinde yetiştiği zamana ve bulunduğu ortama ait hissetmemektedir. Bu durum, Layevskiy'in benliğinin kayıtsızlıkla dolmasına ve çevresinden soyutlanmasına sebep olmuştur. Ruhunu tümüyle ele geçiren kayıtsızlığı, karakterin aklına işlerken bilincinin ise uyumasına sebep olmuştur. Layevskiy, yararsız bir şekilde sürdüğü ve başkalarının sırtında bir parazit gibi yaşadığı hayatını gözden geçirdiği zaman, ahlâksal açıdan çökmüş olduğunun farkına varmıştır: "*Gerçeğe ihtiyacı yoktu ve onu aramıyordu, sefahat ve yalanla büyülenmiş vicdanı uyuyor ya da suskun kalıyordu; Layevskiy bir yabancı ya da başka bir*

---

²³⁶ a.g.e. s. 243.

gezegenden gelmiş gibi, insanların ortak yaşamına dâhil olmuyordu, onların acılarına, düşüncelerine, dinlerine, bilgilerine, arayışlarına ve mücadelelerine karşı kayıtsız kalıyordu, insanlara bir tek iyi söz söylememiş, yararlı ve edepli bir satır yazmamış, kimseye bir metelik kadar iyilik yapmamıştı, ama sadece onların ekmeğini yiyor, şaraplarını içiyor, eşlerini yoldan çıkartıyor, hakir ve parazit yaşamını hem başkalarının hem de kendisinin önünde temize çıkarmak için onların düşünceleriyle yaşıyordu, her zaman kendisine onlardan daha üstün ve iyiymiş gibi bir görüntü vermeye gayret gösteriyordu.”²³⁷

Hayal kırıklıklarıyla dolu yaşamının Fon-Karen ile karşı karşıya geleceği düello sırasında sonuçlanacağını düşünen Layevskiy, düello arifesinde derin bir çaresizliğin içine gömülmüştür. Layevskiy, kendi tercihleri, tutum ve davranışlarıyla oluşturduğu, farkında olmadan hayatının merkezine yerleştirdiği labirentin içinden kurtulmaya çalışmasına rağmen, her adımında bir çıkmaz yola girmiştir. Pişmanlıklarla dolu yaşamı Layevskiy için çekilmez bir hal aldığından, başkarakter artık varlığının gereksiz olduğuna inanmaya başlamıştır. Düello öncesi benliğine karşı bıkkınlık hissetmekte ve yaşadığı hayattan da tiksinti duymaktadır. Hem geri dönüşü olmayan bir yola girerek hayatını bir düelloda harcayacağı için pişmanlık duymakta, hem de hayatını yeniden yaşamasının mümkün olmadığını farkında olduğu için umutsuzluğa düşmektedir: “-Hayatım mahvoldu!- diye mırıldandı ellerini oğuşturarak. -Neden yaşıyorum ki hâlâ, tanrım!... O kendi sönik yıldızını gökyüzünden itip düşürdü, yıldız kayıp gitti, izi ise gecenin karanlığına karıştı, yıldız artık gökyüzüne dönmeyecek, çünkü hayat sadece bir kez kendisini yaşatır ve tekrarlanmaz. Eğer geçmişteki günlere ve yıllara dönmek mümkün olsaydı, yalanın

²³⁷ a.g.e., s. 280.

yerine doğruyu, aylaklığın yerine uğraşı, sıkıntının yerine sevinci kullanırdı, saflığı kimden aldıysa ona geri verirdi, Tanrıyı ve adaleti bulurdu, ama bu durum kayan yıldızın tekrar gökyüzüne geri dönemeyeceği gibi mümkün değildi. Bu ihtimalsizlik yüzünden, umutsuzluğa düşüyordu.”²³⁸

Fon-Karen ile yaptığı düelloda kimsenin ölmemesi, Layevskiy için bir dönüm noktası ve yeni bir başlangıç olmuştur. Layevskiy, hayatta olmanın ve nefes almanın ne kadar önemli olduğunun bilincine düello sonrası varmıştır. Samoylenko’ya söz verdiği gibi adam olma yolunda çabalamaya başlayan Layevskiy, benliğini saran miskinlikten kurtulmuştur. Ruhundaki kayıtsızlığı eritmeye çalışan Layevskiy, diğer insanlar gibi faydalı olmak için bedenini disiplin altına alıp çalışmaya zorlamıştır. Yeni bir hayata ve huzurlu bir yaşama dair hayallerini de bir bir gerçekleştirmeye çabalayan Layevskiy, Nadejda ile evlenerek düzenli bir hayata atılmıştır. Büyük bir gayretle kötü alışkanlıklarını bir kenara atan Layevskiy, ruhunda barındırdığı bencillik ve tembellik gibi olumsuz duygulardan da arınmıştır. Layevskiy’in bu başarılı ve sonuç getiren olumlu çabası Rus toplumunda “gereksiz insan”ın artık evrimini tamamlamaya başladığının bir işareti gibidir.

A.P.Çehov, öyküde geçen olayların gerçekleştiği zamana dair tarih olarak okuyucuya bir bilgi vermezken, “Düello” adlı bu eserinde 1880’lerin “gereksiz insan”ını yansıtmaktadır. Çehov, bu hikâyesini, “gereksiz insan” tiplerini ele alan diğer yazarlardan farklı olarak, başkarakterini faydalı insan olma yoluna götürerek sonlandırmıştır. Bu bakımdan “Düello”, “gereksiz insan”ın yararlı adam olma adına dönüşüm gösterdiği ve ümit vaat ettiği bir eser olarak XIX. yüzyıl Rus edebiyatında ayrı bir öneme sahiptir.

---

²³⁸ a.g.e., s. 281.

SONUÇ

Çalışmamızda, geçmişten günümüze edebiyatçıların üzerine merakla eğildikleri XIX. yüzyıl Rus edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olan “gereksiz insan” tiplemesinin özelliklerini, ortaya çıkış sebepleriyle birlikte ayrıntılı bir şekilde incelemeye çalıştık.

Rus toplumunda “gereksiz insan” sorunu XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sorunun ortaya çıkışında, Avrupa’da eğitim gören orta sınıf aydınların ülkelerine döndüklerinde Rus topluma uyum sağlayamamaları, asillerin ülkedeki ekonomik sıkıntıyı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları, toplumun farklı sınıfları arasında oluşan derin uçurum, siyasal değişimler ve toplumsal gelişmeler aşamasındaki geçiş dönemi etkili olmuştur. Aynı dönemde gerçekçi yazarların edebi bir tiplemeye dönüştürdüğü “gereksiz insan”, genellikle soylu sınıfına mensup ve içinde yaşadığı toplumun yarattığı bir ürün olan simgesel bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır.

XIX. yüzyıl Rus edebiyatındaki eserlerde “gereksiz insan” tiplmeleri, benliklerinde ortaya çıkan özellikler bakımından siyasal, kültürel, ekonomik ve toplumsal değişimlere bağlı olarak dönüşüm göstermektedir. Puşkin’in 1820’lerin *dandy*’lerini yansıtan başkarakteri Onegin’de estetik baskınken, Griboyedov’un “Akıldan Bela” adlı eserinin başkarakteri Çatskiy’de ise akıl öne çıkmaktadır. Lermontov’un “Zamanımızın Kahramanı” adlı eserinin 1830’ları yansıtan başkarakteri Peçorin’de ise baskın irade, acımasızlık ve bencillik göze çarpmaktadır. 1840’ların “gereksiz insan”ını yansıtan karakterler olarak, Herzen’in “Suçlu Kim?”

adlı eserindeki Beltov'da, Turgenev'in Rudin'inde, "Bir Soylu Yuvası" adlı eserindeki Lavretskiy'de gurur, mantık ve vatanseverlik duygusu öne çıkmaktadır. Ancak Turgenev'in "Gereksiz Bir Adamın Günlüğü" adlı eserindeki 40'ların tiplemesini yansıtan başkarakter Çulkaturin'de, can sıkıntısı sonucunda oluşan, onu hastalığa ve hatta ölüme götüren psikolojik bunalım hüküm sürmektedir. Gonçarov'un "Uçurum" adlı romanındaki 1840'ların ve 1850'lerin tiplemesi Rayskiy'de aynı dönemi temsil eden diğer "gereksiz insan" tiplemelerinden farklı olarak güzelliğe karşı duyulan sonsuz bir tutku karşımıza çıkmaktadır. Gonçarov'un eseriyle aynı adı taşıyan ve 1850'leri yansıtan başkarakter Oblomov'da ise uyşukluk ve miskinlik baskındır. Turgenyev'in "İlkbahar Selleri" adlı eserindeki 1840'lar, 50'ler ve 60'ların "gereksiz insan"ını aşk açısından yansıtan Sanin'de, zayıf ve güçsüz karakter en belirgin özellik olarak göze çarpmaktadır. Turgenev'in 1860'lı ve 70'li yılların "gereksiz insan"ını yansıttığı "Ham Toprak" adlı romanındaki başkarakter Nejdanov'da ise gerici ve tutuculuğa karşı bir tutum, devrimci bakış açısı ve başkaldırı öne çıkmaktadır. Çehov'un "Düello" adlı eserinde 1880'lerin tiplemesi olan Layevskiy'de ise sefahat düşkünlüğü, merhametsizlik ve vicdansızlık baskın özellikler olarak belirmesine rağmen eserin sonunda Layevskiy yararlı insan olma yolunda adım atan ve bu dönemde ele alınan son "gereksiz insan" tiplemesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rus edebiyatının toplumun geçiş döneminin temsilcisi olarak ele aldığı "gereksiz insan"ı yansıtan çeşitli karakterler temsil ettikleri sorunun siyasi, ekonomik ve sosyolojik odaklı kültürel ölçütlerine dikkat çekmeleri açısından önemli bir yere sahiptirler. XIX. yüzyıl eserlerinde, "gereksiz insan" tiplemesi uzun bir süre Rus yazarları ortak paydada birleştiren bir unsur olmuştur. Bu konuyu ele alan her

yazar “gereksiz insan”ın farklı bir özelliğinin altını çizmiştir. Sonuç olarak, toplum tarafından reddedilen ya da toplumu kendisi reddeden, kararsızlıkları, kayıtsızlıkları ve olaylar karşısındaki beceriksizlikleriyle hem kendilerine hem de çevresindekilere zarar veren bu karakterler XIX. yüzyıl yazarlarının hayallerinin bir ürünü değildir. “Gereksiz insan”, dönemin yapıtlarında toplumsal düzendeki buhrana ve Rus toplumunun manevi yaşantısındaki hastalıklı duruma işaret etmek için ele alınmış gerçek bir karakterdir.

KAYNAKÇA

1. Altay, E., (2011), **Gonçarov ve Yamaç** (İ.A. Gonçarov'un "Yamaç" adlı eserinin içinde), İstanbul, İletişim Yayınları.
2. Andreyev, İ.L., Fedorov, **İstoriya Rossii s drevneyşih vremen do 1861 goda**, www.lib.ru (Erişim tarihi:06.08.2012).
3. Baktıgul, A., (2010), **Nesluçaynoe semeystvo: rodstvo personajey T. Tolstoya i F. Dostoyevskogo**, Science Direct/Russian Literature LXVII, S. II, doi:10.1016/j.ruslit.2010.03.001, www.sciencedirect.com (Erişim tarihi:18.07.2012).
4. Behramoğlu, A., (2001a), **Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
5. Behramoğlu, A., (2001b), **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX. Yüzyıllar)**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Basımevi.
6. Belinskiy, V.G., **Soçineniya Aleksandra Puşkina odinnadtsat tomov (statya vosmaya)**, Sankt-Petersburg, http://www.prosv.ru/ebooks/lib/27_Belinskii/4.html (Erişim Tarihi: 06.11.2012).
7. Belkovets, L.P., (2000), **İstoriya gosudarstva i prava Rossii**, Novosibirsk, Novosibirskoye knijnoye izdatelstvo.
8. Bohanov, A.N., Gorinov, M.M., **İstoriya Rossii; s drevneyşih vremen do kontsa XX veka**, www.gumer.info (Erişim tarihi: 30.07.2012).
9. Bonamour, J., (2006), **Rus Edebiyatı**, Çev. İ.Yerguz, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.

10. Chances, E., (2001), **The Superfluous Man in Russian Literature**, London, The Routledge Companion to Russian Literature.
11. Çehov, A.P., (1988), **Duel**, Moskva, İzdatelstvo "Pravda".
12. Çetişli, İ., (2011), **Batı Edebiyatında Edebi Akımlar**, Ankara, Akçağ Yayınları, 12. Basım.
13. Dejevskiy, N., Milner-Gulland, R., (1993), **Rusya ve Sovyetler Birliği Tarihi**, Çev. M.Çulhaoğlu, İstanbul, İletişim Yayınları.
14. Dobrolyubov, N.A., (2010), **Oblomovluk Nedir?**, Çev. M.Beyhan, İstanbul, Evrensel Basım Yayın.
15. Edelman, O.V., (2010), **Sledstviye po delu dekabristov**, Moskva, İzdatelskiy dom "REGNUM".
16. Engeldart, B.M., (1924), **İdeologiçeskiy roman Dostoyevskogo** (F.M.Dostoyevskiy, Stati i materialı), Dolinin, A.S. (redaktör), Leningrad, C. 2.
17. Figes, O., (2009), **Nataşa'nın Dansı**, İstanbul, İnkılap Yayınları.
18. Fortunatov, H.M., Urtmintseva, M.G., Yuhnova, İ.S., (2008), **İstoriya russkoy literaturı XIX. veka**, Moskva, İzdatelstvo "Vısshaya şkola",
19. Froyanov, İ.Y., **İstoriya Rossii ot drevneyşih vremen do načala XX veka**, http://lib.aldebaran.ru/author/froyanov_igor/froyanov_igor_istoriya_rossii_ot_drevneishih_vremen_do_nachala_xx/ (Erişim tarihi: 23.07.2012).
20. Gheith, J.M., (1996), **The Superfluous Man and the Necessary Woman: A "Re-Vision"**, The Editors and Board of Trustees of the Russian Review, C.55, S. 2.

21. Gonçarov, İ., (2011), **Milyon Istrap** (A.S.Griboyedov'un "Akıldan Bela" adlı eserinin içinde), Çev. C.Gündoğdu, E.Toprak, İstanbul, İkaros Yayınları.
22. Gonçarov, İ.A., (1989), **Oblomov**, Moskva, İzdatelstvo "Russkiy yazık".
23. Gonçarov, İ.A., (1869), **Obriv**,
http://az.lib.ru/g/goncharow_i_a/text_0030.shtml (Erişim tarihi: 18.03.2013).
24. Griboyedov, A.S., (1981), **Gore ot uma**, Moskva, Detskaya literatura.
25. Halizev, V.E., (1999), **Teoriya literaturı**, Moskva, Vısshaya şkola.
26. Hamren, K., (2011), **The Eternal Stranger: The Superfluous Man in Nineteenth-Century Russian Literature**, Liberty University School of Communication Master of Arts in English, UMI Number: 1491811.
27. Herzen, A.İ., (1846), **Kto vinovat?**, www.lib.ru (Erişim tarihi: 08.09.2012).
28. Hosking, C., (2001), **Rossiya: narod i imperiya (1552-1917)**, Perevod s angliyskogo S.N.Samuylova, Smolensk, İzdatelstvo "Rusiç".
29. İvanova, E.P., (2004), **İstoriya oteçestva: problemi, vzglyadı, lyudi**, Pskov, İzdatelstvo "PGPİ".
30. Kantarcıoğlu, S., (1993), **Edebiyat Akımları ve Temel Metinler**, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları.
31. Kaspın, A., (1962), **A Superfluous Man and an Underground Man in Ostrovskij's The Poor Bride**, The Slavic and East European Journal, C. 6, S. 4.
32. Korovin, V.İ., Prokofyeva, N.N., Skibin, S.M., (2005), **İstoriya russkoy literaturı XIX. veka v tryoh çastyah (Çast I 1795-1830 godı)**, Moskva, Gumanitarnıy izdatelskiy tsentr "VLADOC".

33. Kuleşov, V.İ., (2000), **Puşkin: Yaşamı ve Sanatı**, Çev. B.Karaca, İstanbul, Multilingual Yayınları.
34. Kurat, A.N., (1987), **Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2. Basım.
35. Lean, H.Mc, (1985), **Handbook of Russian Literature**, Terras, V. (editör.), New Haven.
36. Lermontov, M.Y., (1988), **Geroy našego vremeni**, Moskva, İzdatelstvo "Russkiy yazık".
37. Liçman, B.V. (editör), (2001), **İstoriya Rossii; s drevneyşih vremen do kontsa XIX veka**, Yekaterinburg, İzdatelstvo "SV-96".
38. Mann, Y.V., (2007), **Russkaya literatura XIX. veka epoha romantizma**, Moskva, Rossiyskiy gosudarstvenniy universitet.
39. Mineralov, Yu.İ., (2003), **İstoriya russkoy literaturı XIX. veka 40-60-ye godı**, Moskva, Vısshaya şkola.
40. Nikolaiçeva, S.S., (2010), **Stanovleniye duşi avtora dnevnikovih zapisey (na materiale russkoy literaturı XIX. veka)**, Vestnik Nijegorodskogo universiteta imeni N.İ.Lobaçevskogo, S. 4 (2).
41. Nikolyukin, A.N. (glavniy redaktor), (2001), **Literaturnaya entsiklopediya terminov i ponyatiy**, Moskva, İzdatelstvo "İntelvak".
42. Olcay, T., (2005), **İvan S. Turgenev**, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
43. Olcay, T., (2008), **19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Romantizm Üzerine**, KKEFD, S. 17.

44. Osipova, T.N., (2009), **İstoriya russkoy literaturı XIX veka: ucebno-metodiçeskiy kompleks**, Gorno-Altaysk, İzdatelstvo "Gorno-Altayskiy gosuniversitet".
45. Öksüz, G., (2012), **Lermontov'un "Zamanımızın Kahramanı" Adlı Romanında Gereksiz İnsan ve Kadın Karakterlerin Önemi**, AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Türkiye, C. 1, S. 1, http://www.avrasyad.com/Makaleler/864816166_GAMZE%20%C3%96KS%C3%9CZ.pdf (Erişim tarihi: 10.08.2012).
46. Özkaya, T., (1977), **Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar**, Ankara, San Matbaası.
47. Patterson, D., (1995), **Exile: The Sense of Alienation in Modern Russian Letters**, Lexington, University Press of Kentucky.
48. Pospelov, G.N., (2005), **Edebiyat Bilimi**, Çev. Y.Onay, İstanbul, Evrensel Basım Yayın.
49. Puşkin, A.S., (1991), **Yevgeniy Onegin (Roman v stihah)**, Moskva, İzdatelsvo "Atrium".
50. Schur, A., (2009), **From Turgenev to Bitov: Superfluous Men and Postmodern Selves**, Science Direct/Russian Literature LXV, S. IV.
51. Seeley, F.F., (1952), **The Heyday of 'The Superfluous Man' in Russia**, The Slavonic and East European Review, C. 31.
52. Seeley, F.F., (1994), **From the Heyday of the Superfluous Man to Chekhov: Essays on 19th- Century Russian Literature**, Nottingham, Astra Press.
53. Suçkov, B. (2009), **Gerçekçiliğin Tarihi**, Çev. A.Çalışlar, İstanbul, Doruk Yayıncılık.

54. Süer, Ö.A., (2006), **XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar**, İstanbul, Evrensel Basım Yayın.
55. Terts, A., **Şto takoye sotsialistiçeskiy realism?**,
http://imwerden.de/pdf/abram_terz_çhto_takoe_soc_realizm.pdf (Erişim tarihi: 05.09.2012).
56. Thomirov, V.N., (2010), **Lişniye lyudi v proizvedeniyah İ.S.Turgeneva i A.P.Çehova**, Visnik Zaporiskogo natsionalnogo universitetu, Ukraina, S. 1.
57. Troyat, H., (1951), **Rus Klasikleri İçin Yardımcı Eserler 2; Puşkin 1**. Çev. O.Peltek, Ankara, Milli Eğitim Basımevi.
58. Turgenev, İ.S., (1849), **Dnevnik lişnego çeloveka**, <http://www.royallib.ru> (Erişim tarihi: 25.09.2012).
59. Turgenev, İ.S., (1989), **Dvoryanskoye gnezdo**, Moskva, İzdatelstvo "Russkiy yazık".
60. Turgenev, İ.S., (1982), **Nov, Sobraniye soçineniy v dvenadtsati tomah: tom 9**, Moskva, Nauka.
61. Turgenev, İ.S., (1992), **Rudin**, Moskva, İzdatelskiy dom "Novoye vremya".
62. Urtmintseva, M.G., (1997), **Slovar russkoy literaturı**, Nijny Novgorod, İzdatelstvo "Tri bogatırya".
63. Vvedenskiy, B.A. (editör), (1952), **Bolşaya sovetskaya entsiklopediya**, Moskva, Gosudarstvennoye nauçnoye izdatelstvo, 2. İzdaniye.
64. Walicki, A., (1987), **Rus Düşünce Tarihi: 1760-1900 Aydınlanmadan Marksizme**, Çev. A.Şenel, Ankara, V Yayınları, 1. Basım.
65. <http://chehov.niv.ru/chehov/text/duel/duel-prim.htm> (Erişim tarihi: 12.03.2013).

66. http://gendocs.ru/v6415/герой_времени_в_повестях_и.с._тургенева_-_ася,_первая_любовь,_вешние_воды (Erişim tarihi: 05.04.2013).
67. http://krotov.info/spravki/history_rus/19_ru/19_ru_1825_dekabr_gen_shkol.htm (Erişim tarihi:10.07.2012).
68. http://www.referat-sochinenie.ru/list/zarubejnaya_literatura/_obraznaya_sistema_v_povesti_is_turgeneva_veshnie_vody.html (Erişim tarihi: 05.04.2013).
69. <http://www.literature-xix.ru/gertsen/kto-vinovat/> (Erişim tarihi: 04.12.2012).
70. <http://www.rvb.ru/turgenev/02comm/0155.htm> (Erişim tarihi: 04.03.2012).

ÖZET

XIX. yüzyıl, ünlü Rus yazarlarının en verimli oldukları dönemde hem Rus hem de dünya edebiyatına zengin eserler kazandırdıkları, Rus edebiyatının parlamaya başladığı ve “Altın Çağ”ını yaşadığı bir dönemdir. Tezimizin konusu XIX. yüzyıl Rus edebiyatında “gereksiz insan” tiplemesidir. XIX. yüzyılda A.S.Puşkin, A.S.Griboyedov, M.Y.Lermontov, A.İ.Herzen, İ.S.Turgenev, İ.A.Gonçarov ve A.P.Çehov gibi birçok ünlü yazar “gereksiz insan” sorununu eserlerinde ele almıştır.

“Gereksiz insan” sorunu Rus toplumunda XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde oluşmaya başlarken, ortaya çıkışında siyasal, toplumsal, kültürel, sosyolojik, ekonomik ve psikolojik nedenler etkili olmuştur. Dönemin yazarlarının gerçekçilik akımına yönelmesiyle birlikte Rus toplumuna eğilmeleri sonucu farkına vardıkları bu sorun, XIX. yüzyıl Rus edebiyatı eserlerine de “gereksiz insan” tiplemesi olarak yansımıştır.

“Gereksiz insan”, sahip olduğu üstün yetenekleri hayata uyarlayamamış, düşünceleri ile ruhu arasında ikileme düşmüş, aklındaki planlarını günlük yaşamına dökememiş, amaçsız ve uğraşsız bir şekilde yaşam sürmüş, toplumda kendisine herhangi bir yer edinememiş ve bunun sonucunda derin bir manevi çöküntüye düşmüş insanı yansıtan bir tiplemedir. Bu tiplmeler arasında öne çıkan karakterler arasında “Yevgeniy Onegin” adlı eserdeki Onegin, “Akıldan Bela”daki Çatskiy, “Zamanımızın Kahramanı”ndaki Peçorin, “Suçlu Kim?” adlı eserdeki Beltov, “Gereksiz Bir Adamın Günlüğü”ndeki Çulkaturin, eserle aynı adı taşıyan başkarakter Rudin, “Bir Soylu Yuvası”ndaki Lavretski, yine eserle aynı adı taşıyan başkarakter

Oblomov, “Uçurum” adlı eserdeki Rayskiy, “İlkbahar Selleri”ndeki Sanin, “Ham Toprak”taki Nejdano ve “Düello”daki Layevski yer almaktadır. “Gereksiz insan” tiplerini ortak özelliklere sahip olmalarının yanı sıra, toplumsal değişim sürecine bağlı olarak dönüşüme uğramış ve benliklerinde farklı nitelikler ortaya çıkmıştır.

“Gereksiz insan” tipleri, gözlem yeteneği güçlü usta yazarların Rus toplumunda sürekli karşılaştıkları insanları gerçekçilik akımının büyüyle birlikte eserlerine yansıtır tipleri yoluna gitmelerinin sonucunda doğmuştur. XIX. yüzyıl Rus edebiyatında “gereksiz insan” tipleri, dönemin yazarlarının gerçek yaşama ışık tutmaya başlamasıyla çağ boyunca birçok eserde kimi zaman başkarakter kimi zaman da yan karakter olarak sıklıkla ele alındığı için büyük bir öneme sahiptir.

РЕЗЮМЕ

XIX век, это период в котором знаменитые русские писатели оставили богатое наследие не только для русской литературы, но и для мировой литературы, недаром этот период называют «Золотым веком». Тема диссертации - «лишний человек» в произведениях русских писателей XIX века. Очень многие известные русские писатели, такие как А.С. Пушкин, А.С. Грибоедов, М.Ю. Лермонтов, А.И. Герцен, И.С. Тургенев, И.А. Гончаров, А.П. Чехов рассматривали в своих произведениях проблему «лишнего человека».

Проблема «лишних людей» в русском обществе начинает своё формирование в первой четверти XIX века, и большую роль в этом играли политические, социальные, культурные, социологические, экономические и психологические факторы. Это период, когда в литературе начинает своё развитие новое направление – реализм, и при отображении проблем в обществе, в произведениях русских писателей XIX века появляется новый литературный типаж – «лишний человек».

«Лишний человек», это человек, который имея превосходные способности, не смог реализовать себя, находится в постоянном конфликте между разумом и душой, нереализованные планы, бесцельная и бездеятельная жизнь, не находит себе место в обществе, и в результате постоянный глубокий духовный кризис. К типу «лишнего человека» можно отнести Онегина, из романа «Евгений Онегин», Чацкого из «Горя от ума», Печорина из «Герой нашего времени», Бельтова из «Кто виноват?», Чулкатурина из

«Дневника лишнего человека», Рудина из романа под одноименным названием, Лаврецкого из «Дворянского гнезда», Обломова из романа «Обломов», Райского из романа «Обрыв», Нежданова из романа «Новь», Санина из романа «Вешние воды», Лаврецкого из «Дуэли». Типаж «лишнего человека» имея близкие черты по мировосприятию и духовному облику, в то же время, каждый литературный герой несёт в себе свои особенности в зависимости от процесса социальных изменений.

Типаж «лишнего человека», сформировался в эпоху реализма, когда писатели, отображая жизнь в русском обществе, пытались показать жизнь во всей её действительности. Желание русских писателей XIX века, пролить свет на свою эпоху и предшествовала появлению типажа «лишнего человека» в русской литературе, в романах типаж «лишнего человека» предстаёт как главным героем, так и как второстепенным героем.

ABSTRACT

XIXth century is a period as famous Russian writers are the most productive, to bring in generous pieces to Russian literature as well as the world literature, that the Russian literature shine through and live its "Gold period". The topic of our thesis is "superfluous man" characters in the XIXth century Russian literature. In the XIXth century lots of famous Russian writers like A.S.Pushkin, A.S.Griboyedov, M.Y. Lermontov, A.I.Herzen, I.S.Turgenev, I.A.Goncharov ve A.P.Chekhov dealt with the issue of "superfluous man" in their masterpieces.

While "superfluous man" issue starts to show up in the first quarter of the XIXth century, the politic, social, cultural, sociological, economic, psychological causes are effective. The issue is realized by the period writers who are interested in Russian society as they head towards the realism movement, and echoed in the XIXth century Russian literature as "superfluous man" characters.

The "superfluous man" is a character that cannot adopt the superior abilities he has got into real life, falls into a dilemma between the thoughts and soul, doesn't accomplish his plans into real life, has a life without an aim or effort, doesn't have a place in the society and as a result of all those, who fall into spiritual breakdown. The typecasting which come forward among these characters are; Onegin in the masterpiece "Eugene Onegin", Chatsky in "Woe from Wit", Pechorin in "A Hero of Our Time", Beltov in the masterpiece named "Who is to Blame?", Chulkaturin in "The Diary of a Superfluous Man", Rudin as the main character of the book with the

same name, Lavretsky in “A Nest of Gentlefolk”, Oblomov the main character of the book with the same name, Raisky in “The Precipice”, Neжданov in “Nov”, Sanin in “Spring Torrents” and Laevsky in “The Duel”. Alongside the “superfluous man” has common characteristics, he transformed by the social changing process and different features arise in his personality.

The “superfluous man” characters arise by Russian writers who are great observers as a result of having the people characterized that they had encountered in Russian society with the charm of the realism movement and reflecting in their works. The “superfluous man” characters in the XIXth century Russian literature has a great importance as it handled frequently in many literature works as the main or sub character throughout the era by the writers of the period who started to shed light on real life.